

รายงานผลงานวิจัย

สถาบันเทคโนโลยีการเกษตรแม่โจ้

เรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ป่าชุมชน
กรณีศึกษาหมู่บ้านบ้านแพะ อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่
PEOPLE PARTICIPATION IN COMMUNITY FOREST CONSERVATION
: A CASE STUDY OF BANPHAE VILLAGE, SANKAMPHANG DISTRICT,
CHIANGMAI PROVINCE

ได้รับการจัดสรรงบประมาณวิจัย ประจำปี 2537
จำนวน 50,000 บาท

หัวหน้าโครงการ	นายนครเศ	รังควัต
ผู้ร่วมงาน	นายวิทยา	ดำรงเกียรติศักดิ์

งานวิจัยเสร็จสิ้นสมบูรณ์
วันที่ 26 ตุลาคม 2538

คำนิยม

การวิจัยฉบับนี้สำเร็จลงได้ด้วยความร่วมมือของชาวบ้านและ หมู่ 10 ตำบลอนใต้
อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ ผู้วิจัยขอขอบพระคุณอย่างสูง

ขอขอบคุณคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ ที่ได้สนับสนุนเงินทุนในการวิจัย

การวิจัยฉบับนี้ รศ.ดร.วิทยา ดำรงเกียรติศักดิ์ เป็นผู้ออกแบบการวิจัย ตรวจสอบ
เอกสาร ออกแบบสอบถาม วิเคราะห์ข้อมูล เขียนผลการวิจัย

นายนครเรศ รังควิต ช่วยในการเก็บข้อมูล เข้าตาราง ตรวจสอบผลการวิจัย

ขอขอบคุณทุกท่านที่มีส่วนช่วยให้การวิจัยลุล่วงด้วยดี

นายนครเรศ รังควิต

รศ.ดร.วิทยา ดำรงเกียรติศักดิ์

สารบัญเรื่อง

หน้า

บทที่ 1	บทนำ	4
	ความสำคัญของปัญหา	6
	ปัญหาในการวิจัย	8
	วัตถุประสงค์ของการวิจัย	8
	ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	9
	ข้อจำกัดในการวิจัย	9
	นิยามศัพท์ปฏิบัติการ	9
บทที่ 2	การตรวจเอกสารและวรรณคดีที่เกี่ยวข้อง	11
	ความหมายและแนวคิดของการป่าไม้ชุมชน	11
	องค์ประกอบของป่าไม้ชุมชน	14
	ลักษณะรูปแบบและการจัดการป่าไม้ชุมชนในประเทศไทย	16
	การจัดรูปองค์การในการบริหารป่าชุมชน	19
	การมีส่วนร่วมของประชาชน เพื่อป่าไม้ชุมชน	21
	- ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชน	21
	- แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชน เพื่อการป่าไม้ชุมชน	24
	- ความสำคัญของการมีส่วนร่วมของประชาชน เพื่อการป่าไม้ชุมชน	26
	- หลักการของกิจกรรมการมีส่วนร่วมของประชาชน และการระดมทรัพยากรเพื่อการป่าไม้ชุมชน	27
	- กระบวนการของกิจกรรมการมีส่วนร่วมของประชาชน และการระดมทรัพยากรเพื่อการป่าไม้ชุมชน	29
	ปัญหาการดำเนินงานป่าไม้ชุมชน	32
	ภาคสรุป	33

สารบัญเรื่อง (ต่อ)

	หน้า
บทที่ 3	35
วิธีดำเนินการวิจัย	35
สถานที่ดำเนินการวิจัย	35
ผู้ให้ข้อมูล	35
เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล	36
การทดสอบเครื่องมือ	36
วิธีการรวบรวมข้อมูล	38
การวิเคราะห์ข้อมูล	39
ระยะเวลาที่ใช้ในการวิจัย	40
บทที่ 4	41
ผลการวิจัยและวิจารณ์	41
ตอน 1 ลักษณะส่วนบุคคล เศรษฐกิจ และสังคมบางประการของผู้ให้ข้อมูล	41
ตอน 2 การมีส่วนร่วมของผู้ให้ข้อมูลในกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าชุมชน	55
ตอน 3 สาเหตุการมีส่วนร่วม อันดับความสำคัญของสาเหตุและรูปแบบการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าชุมชน	63
ตอน 4 ปัญหาและอุปสรรคของผู้ให้ข้อมูลในการอนุรักษ์ป่าชุมชน	71
บทที่ 5	74
สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ	74
สรุปผลการวิจัย	78
ข้อเสนอแนะ	81
เอกสารอ้างอิง	84

สารบัญตาราง

ตาราง	หน้า
1. จำนวนและร้อยละของผู้ให้ข้อมูลจำแนกตามลักษณะส่วนบุคคลและครอบครัว	43
2. จำนวนและร้อยละของผู้ให้ข้อมูลจำแนกตามลักษณะทางเศรษฐกิจ	45
3. จำนวนและร้อยละของผู้ให้ข้อมูลจำแนกตามรายได้	48
4. จำนวนและร้อยละของผู้ให้ข้อมูลจำแนกตามลักษณะการรับฟังข่าวสาร การเข้ารับการฝึกอบรม และการเป็นสมาชิกกลุ่ม	52
5. จำนวนและร้อยละของผู้ให้ข้อมูลจำแนกตามการใช้ประโยชน์ และลักษณะการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน	54
6. จำนวนและร้อยละของผู้ให้ข้อมูลจำแนกตามลักษณะการมีส่วนร่วม ค่าคะแนนเฉลี่ย และระดับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าชุมชน	61
7. จำนวนและร้อยละของผู้ให้ข้อมูลจำแนกตามสาเหตุการมีส่วนร่วมในกิจกรรม การอนุรักษ์ป่าชุมชน	66
8. จำนวนของผู้ให้ข้อมูลและค่าคะแนนเฉลี่ยตามอันดับความสำคัญของสาเหตุ การมีส่วนร่วมในกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าชุมชน	69
9. จำนวนและร้อยละของผู้ให้ข้อมูลจำแนกตามรูปแบบการมีส่วนร่วมในกิจกรรม การอนุรักษ์ป่าชุมชน	71
10. จำนวนและร้อยละของผู้ให้ข้อมูลตามลักษณะปัญหาอุปสรรค ค่าคะแนนเฉลี่ย และระดับปัญหาอุปสรรคในการอนุรักษ์ป่าชุมชน	76

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
2.1 ความสัมพันธ์ของการมีส่วนร่วมของประชาชน	23
2.2 ความสำคัญของการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการป่าไม้ชุมชน	28
2.3 กระบวนการของกิจกรรมการมีส่วนร่วมของประชาชน	31

การมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ป่าชุมชน
: กรณีศึกษาหมู่บ้านบ้านแพะ อำเภอสันกำแพง
จังหวัดเชียงใหม่

PEOPLE PARTICIPATION IN COMMUNITY
FOREST CONSERVATION : A CASE STUDY
OF BANPHAE VILLAGE, SANKAMPHANG
DISTRICT, CHIANGMAI PROVINCE.

นายณัฏฐ์ รังสวัสดิ์ รัช.ดร.วิทยา ดำรงเกียรติศักดิ์

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา (1) ลักษณะส่วนบุคคล เศรษฐกิจ และสังคม บางประการของชาวบ้านบ้านแพะ (2) การมีส่วนร่วมของชาวบ้านบ้านแพะในกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าชุมชน (3) สาเหตุและรูปแบบการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าชุมชน (4) ปัญหาและอุปสรรคของชาวบ้านบ้านแพะในกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าชุมชน ผู้ให้ข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้คือ หัวหน้าครอบครัวที่อาศัยอยู่ในบ้านบ้านแพะ หมู่ที่ 10 ตำบลออนใต้ อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 87 คน เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูลคือ แบบสัมภาษณ์และข้อมูล ได้ถูกนำมาวิเคราะห์ ด้วยเครื่องมือคอมพิวเตอร์โดยใช้โปรแกรมสถิติสำเร็จรูปเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์

ผลการวิจัยพบว่า ชาวบ้านบ้านแพะมีอายุเฉลี่ย 42 ปี ส่วนใหญ่จบการศึกษาชั้นประถมศึกษาตอนต้น จำนวนสมาชิกในครอบครัวเฉลี่ยจำนวน 4 คน ประกอบอาชีพการเกษตรมากที่สุด และส่วนมากมีที่ดินเป็นของตนเอง เฉลี่ยครอบครัวละ 4.45 ไร่ รายได้จากการประกอบอาชีพเฉลี่ย 24,131 บาทต่อปี แหล่งข่าวสารเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าชุมชนที่ได้รับฟังมากที่สุดคือเสียงตามสายและชาวบ้านบ้านแพะ ซึ่งเคยผ่านการฝึกอบรมเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าชุมชน ได้รับการฝึกอบรมการป้องกันไฟป่าและการปลูกป่า สำหรับการให้ประโยชน์จากป่าชุมชนนั้นชาวบ้านบ้านแพะใช้ประโยชน์ในด้านผลผลิตของไม้และของป่า รวมทั้งสถานที่พักผ่อนหย่อนใจและเป็นแหล่งน้ำ

ระดับการมีส่วนร่วมในกิจกรรม การอนุรักษ์ป่าชุมชนของชาวบ้านบ้านแพะปรากฏดังนี้คือชาวบ้านบ้านแพะมีส่วนร่วมมากในกิจกรรม ขึ้นค้นหาปัญหาและขึ้นดำเนินกิจกรรม การอนุรักษ์ป่าชุมชน และมีส่วนร่วมน้อยในกิจกรรมขึ้นวางแผนดำเนินงาน, ขึ้นติดตาม, และขึ้นประเมินผลงานอนุรักษ์ป่าชุมชน และมีส่วนร่วมน้อยในกิจกรรมขึ้นวางแผนดำเนินงาน, ขึ้นติดตาม และขึ้นประเมิน

ผลงานอนุรักษ์ป่าชุมชน

สาเหตุการมีส่วนร่วมที่สำคัญ 3 อันดับ ได้แก่ หนึ่ง มีความสนใจและตระหนักถึงความสำคัญของทรัพยากรป่าไม้เพื่อสงวนไว้เป็นแหล่งชั้นน้ำ สอง หวังผลประโยชน์ที่ตนเองได้รับจากป่าชุมชน และสาม มุ่งหวังให้ความเดือดร้อนอันเกิดจากปัญหาด้านป่าไม้หมดสิ้นไปตามลำดับ ส่วนรูปแบบการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าชุมชนของชาวบ้านบ้านแพะนั้น ปรากฏรูปแบบการมีส่วนร่วม ดังนี้คือ ชาวบ้านบ้านแพะมีส่วนร่วมโดยผ่านกลุ่มมากที่สุด รองลงมามีส่วนร่วมโดยผ่านตัวแทน จากนั้นมีส่วนร่วมโดยตรงด้วยตนเอง

สำหรับปัญหาและอุปสรรคในการอนุรักษ์ป่าชุมชนที่พบมากได้แก่ เงินทุนของหมู่บ้านมีจำกัด ขาดการสนับสนุนด้านเงินทุนจากหน่วยงานของรัฐและเอกชน การเกิดไฟป่าในฤดูแล้ง และการขาดแคลนสิ่งอำนวยความสะดวกในบริเวณป่าชุมชน

ABSTRACT

Title: People Participation in Community Forest Conservation : A Case Study of Banphae Village Sankamphang District, Chiangmai Province.

By: Dr. Wittaya Damrongkiattisak
Nakaret Rangawat

The objectives of this research were to study (1) personal and socio-economic characteristics of Banphae villagers; (2) their participation in community forest conservation; (3) causes and forms of their participation; and (4) problems and obstacles in conservation activities. The respondents were 87 family leaders in Banphae Village Mu 10, Ontai Sub-district, Sankamphang District, Chiangmai. The data were collected by means of structured interview and analyzed by using a microcomputer, the statistical Package for the Social Sciences program.

The results of the research revealed that Banphae villagers had an average age of 42 years. Most of them had completed primary education. The average number of family members was 4. Most of the respondents were engaged in farming and had an average land area of

4.45 rai. Their average annual income was 24,131 baht. They obtained information about community forest conservation mostly through the public address system and from Banphae villagers who has previous training in community forest conservation forest fire prevention, and afforestation. The community forest was utilized for wood and forest products, recreation areas, and sources of water supply.

For the participation level in community forest conservation, it was found that Banphae villagers had a high level of participation in the activities of the problem identification and implementation stages their participation was at a low level in the activities of the stages of planning, follow-up and evaluation.

The three most important reasons for Banphae villager's participation in conservation were: (1) their interest and realization of the importance of forest resource and their desire to keep it as a source of water supply; (2) their hope for benefits from the community forest; and (3) their hope to get rid of consequences of forest problems. Their participation in community forest conservation activities was mostly through group discussions, followed by group representatives and direct participation.

Frequent problems and obstacles in community forest conservation were : the limited finance of the village; lack of financial support from governmental and private agencies; forest fires during the dry season; and shortages of facilities in the areas of community forest.

บทที่ 1

บทนำ

(INTRODUCTION)

ป่าไม้มีความจำเป็นต่อชีวิตของมนุษย์ทั้งทางตรงและทางอ้อม ประโยชน์ทางตรงป่าไม้ให้อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค ซึ่งเป็นปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิตของมนุษย์ อย่างไรก็ตามสังคมของมนุษย์ได้เปลี่ยนแปลงไปตามผลของวิวัฒนาการของระบบเศรษฐกิจและการปรับตัวตามการเปลี่ยนแปลงอารยธรรม ทำให้มีความต้องการอันหลากหลายเกิดขึ้น อันเป็นผลให้ความต้องการใช้ประโยชน์จากป่าไม้เปลี่ยนแปลงไปตามสภาพการพัฒนาของท้องถิ่น การประกอบอาชีพและการตั้งถิ่นฐาน วิฑูรย์ เพิ่มพงศาเจริญ (2532 : 12) กล่าวว่า หากพิจารณาประโยชน์ที่ป่าไม้ได้ก่อให้เกิดกับสังคมโดยรอบด้านแล้ว จะพบว่าประโยชน์ที่สำคัญประการหนึ่งก็คือประโยชน์ที่ป่าไม้ได้มีต่อวิถีชีวิตของชาวชนบทนับแต่อดีตอันยาวไกลจนถึงปัจจุบัน จะเห็นได้ว่าวิถีชีวิตของคนส่วนใหญ่ของประเทศต้องพึ่งพิงอยู่กับการใช้สอยป่าในรูปของป่าไม้ชุมชน พื้นที่ป่าไม้ถูกใช้อย่างเอิกเกร่งประสงค์ในชีวิตประจำวันสำหรับแหล่งอาหาร สมุนไพร เชื้อเพลิง การเลี้ยงสัตว์ วัสดุสร้างที่อยู่อาศัย และแก้ไขปัญหาความขัดสนในทางเศรษฐกิจในบางครั้งด้วยการเก็บหาของป่า เป็นต้น

ป่าไม้เป็นทรัพยากรที่มีค่าของประเทศและเป็นแหล่งของทรัพยากร ที่ทำให้สภาพแวดล้อมในการปลูกพืชเลี้ยงสัตว์เหมาะสม เนื่องจากป่าไม้เป็นแหล่งของต้นน้ำลำธาร และเป็นองค์ประกอบที่ทำให้เกิดความชุ่มชื้นแก่บรรยากาศ ภูมิภาคใด ๆ ของประเทศที่มีป่าไม้ที่สมบูรณ์ย่อมทำให้สภาพแวดล้อมในการเกษตรดีขึ้น เช่น ทำให้การกระจายตัวของฝน ปริมาณของน้ำฝน และน้ำชลประทานสมบูรณ์ อุณหภูมิในบรรยากาศไม่ร้อนเกินไป และความชื้นของบรรยากาศเหมาะสมกับพืชเกษตรกรรมอีกด้วย (อภิพรพร นุกภักดี, 2530:35) ทรัพยากรป่าไม้จัดเป็นทรัพยากรประเภทเสริมสร้างขึ้นมาใหม่ได้ (renewable resources) กล่าวคือ ในขณะที่ส่วนหนึ่งของทรัพยากรป่าไม้ถูกใช้หมดไป ทรัพยากรป่าไม้อีกส่วนหนึ่งก็สามารถจะถูกสร้างขึ้นมาทดแทนที่หมดไปได้ตามธรรมชาติของสิ่งมีชีวิตและเกิดขึ้นภายในระยะเวลาไม่นานนัก อย่างไรก็ตาม เพิ่มศักดิ์ มกราภิรมย์ (2535:97) ได้กล่าวว่า ทรัพยากรป่าไม้เป็นทรัพยากรที่มีปริมาณจำกัด เมื่อเปรียบเทียบกับความต้องการของประชาชนที่เพิ่มขึ้น โดยจะสามารถพิจารณาได้อย่างชัดเจน จากกรณีของการจัดการทรัพยากรป่าไม้ในประเทศไทยที่ผ่านมา ในปี พ.ศ. 2534 ซึ่งประมาณว่ามีป่าไม้ที่อุดมสมบูรณ์เหลืออยู่เพียง ร้อยละ 27.90 ของพื้นที่ทั้งหมดของประเทศหรือประมาณ 86.64 ล้านไร่เท่านั้น ซึ่งต่ำกว่าพื้นที่ป่าไม้ตามที่กำหนดไว้ในแผนภายในนโยบายป่าไม้แห่งชาติที่ประกาศใช้เมื่อเดือนธันวาคม 2528 กล่าวคือ กำหนดให้มีพื้นที่ป่าเท่ากับ 128.28 ล้านไร่ หรือคิดเป็นร้อยละ 40 ของพื้นที่ทั้งหมดของประเทศ

การเปลี่ยนแปลงพื้นที่ป่าไม้และจำนวนประชากรของประเทศไทย มีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด แต่เป็นไปในทางตรงกันข้าม ในขณะที่พื้นที่ป่าไม้มีแนวโน้มว่าจะลดลง แต่จำนวนประชากรกลับมีแนวโน้มว่าเพิ่มขึ้น ซึ่งการเพิ่มขึ้นของประชากรเป็นตัวการสำคัญที่ทำให้พื้นที่ป่าลดลงซึ่งประกอบด้วยสาเหตุ 4 ประการคือ การทำลายป่าไม้เพื่อทำไร่เลื่อนลอย การทำลายป่าไม้เพื่อที่ดินทำการเกษตร การตัดไม้เพื่อทำฟันและเผ่าถ่าน การลักลอบตัดไม้เพื่อการค้า (ดุสิต เวชกิจ, 2535 ข : 754)

สาเหตุที่ป่าไม้ถูกทำลายลง ไม่มีใช้แต่เกิดจากการขยายตัวเนื่องจากการเกษตรเท่านั้น แต่เนื่องจากป่าไม้เป็นทรัพยากรที่สำคัญ โดยเฉพาะอย่างยิ่งไม่เป็นทรัพยากรอุตสาหกรรมต่าง ๆ ในการก่อสร้างและหัตถกรรมขนาดใหญ่ ตลอดจนความต้องการไม้ในการหุงต้มอาหารของประชากรทำให้ไม้ถูกตัดทำลายลงเป็นอย่างมาก (อภิพรหม พุกภักดี, 2530 : 35)

จากผลการศึกษาเกี่ยวกับข้อเท็จจริงทางธรรมชาติ ในช่วงระยะเวลาที่ผ่านมาของศูนย์ประสานการพัฒนาชนบทแห่งชาติ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ พ.ศ. 2530 ปรากฏว่าทรัพยากรธรรมชาติอันได้แก่ ที่ดินและป่าไม้ถูกนำมาใช้ประโยชน์มากขึ้นจนเสี่ยงสมดุลย์ทางธรรมชาติ และได้พบว่าพื้นที่ทางการเกษตรและที่อยู่อาศัยและอื่น ๆ เพิ่มขึ้น โดยส่วนหนึ่งรุกล้ำเข้าไปในเขตที่ดินของรัฐโดยเฉพาะที่ดินป่าไม้

การหาทางสงวนรักษาพื้นที่ป่าไม้ที่เหลืออยู่ รวมทั้งการพยายามหาทางเพิ่มพื้นที่ป่าให้มากขึ้น โดยการนำเอาวิธีการจัดการป่าไม้ชุมชนเข้ามาใช้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 7 (พ.ศ. 2535-2539) โดยยึดหลักการให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมโดยตรงในการจัดการป่าไม้ตั้งแต่ต้น จนกระทั่งแบ่งปันและได้รับผลประโยชน์จากป่าไม้นั้นและเจ้าหน้าที่ของรัฐเป็นผู้ส่งเสริมและแนะนำช่วยเหลือเทคนิคต่าง ๆ เกี่ยวกับการใช้พื้นที่ป่า การปลูกป่า เป็นต้น เพื่อบรรลุเป้าหมายในการอนุรักษ์พื้นที่ป่าไม้ให้ได้อย่างน้อย 25 ของพื้นที่ทั้งหมดของประเทศ โดยต้องสงวนและรักษาไว้อย่างเด็ดขาด จะไม่มีการแตะต้องหรือใช้ประโยชน์ใด ๆ ในเขตป่าที่อนุรักษ์นี้ และเหลือพื้นที่ป่าเศรษฐกิจที่สามารถใช้ประโยชน์ได้อีก เพียงร้อยละ 15 เท่านั้น

ความสำคัญของปัญหา
(Significance of the problem)

ในอดีตที่ผ่านมาการป่าไม้มักจะได้รับความสนใจต่อเมื่อมองเห็นว่าจะสามารถผลิตไม้เพื่อส่งออกขายต่างประเทศ หรือเพื่อการใช้ภายในประเทศ หรือไม่เช่นนั้นก็ในฐานะที่มีความสำคัญและจำเป็นต่อการควบคุมแหล่งน้ำหรือควบคุมการพังทลายของหน้าดินเท่านั้น ความสนใจทั้งหมดจึงมุ่งไปสู่การควบคุมให้เกิดหรือรักษาไว้ซึ่งป่าที่หนาขึ้นหรือไม่ก็พยายามปลูกสร้างสวนป่าขนาดใหญ่ขึ้นมาเพื่อตัดไม้ขายต่างประเทศ ทว่าพยายามป่าไม้จึงถูกจัดการในฐานะที่เป็นพื้นที่ซึ่งไม่ได้ถูกนำขึ้นมาใช้ และหากจะมีการใช้ส่วนใหญ่ก็ต้องถูกนำไปใช้เพื่อการลงทุนในส่วนอื่นของเศรษฐกิจ กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ ป่าไม้ถูกมองว่าเป็นแหล่งทุนที่จะได้มาเพื่อนำไปลงทุนหรือใช้จ่ายทางด้านอื่นนั่นเอง เมื่อเป็นเช่นนี้สิ่งที่ปรากฏขึ้นก็คือ การตัดไม้และการขายไม้ซึ่งเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว แต่ทว่าผลประโยชน์กลับเข้ามาสู่ประเทศเป็นส่วนน้อย (ฉลาดชาย รมิตานนท์, 2528 : 77)

ดังนั้นเพื่อแก้ไขข้อบกพร่องในอดีต และเพื่อปรับเปลี่ยนทิศทางของการทรัพยากรป่าไม้ใหม่ แผนพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 6 (2530-2534) ได้เริ่มเปลี่ยนแปลงแนวคิดพื้นฐานในการมองปัญหา โดยเฉพาะปัญหาในเรื่อง ใครเป็นเจ้าของทรัพยากรฉลาดชาย รมิตานนท์ (2532 : 117) กล่าวว่า ในอดีตนั้นเคยถือว่าป่าไม้เป็นของรัฐ เมื่อเป็นเช่นนั้นจึงเป็นหน้าที่ของรัฐแต่เพียงฝ่ายเดียวในการบริหาร การพัฒนาและการจัดการป่าไม้ ยิ่งไปกว่านั้นการจัดการป่าไม้ของรัฐก็เน้นแต่มาตรการด้านการควบคุม ป้องกัน และปราบปราม โดยใช้กฎหมายและระเบียบข้อบังคับต่าง ๆ ผลที่ตามมาคือรัฐไม่สามารถทำหน้าที่เหล่านั้นได้ ป่าจำนวนมากมายมหาศาลถูกทำลาย การปลูกป่าทดแทนก็ไม่ได้ผล ในแง่เศรษฐกิจการที่รัฐมองว่าเป็นของรัฐ และป่ามีไว้เพื่อให้ประโยชน์ในรูปของการให้สัมปทานแก่ผู้ประกอบการทำไม้ที่มีทุน ผลที่ตามมาก็คือทรัพยากรป่าไม้กลายเป็นทรัพยากรที่รัฐผูกขาดให้เป็นผลประโยชน์แก่กลุ่มคนผู้ประกอบการทำไม้ ซึ่งเป็นคนจำนวนน้อย ประชาชนส่วนใหญ่โดยเฉพาะผู้ที่อยู่อาศัยอยู่ใกล้และในป่ากลายเป็นผู้ใช้ป่าอย่างผิดกฎหมาย ความขัดแย้งระหว่างประชาชนในท้องถิ่น ผู้อยู่กับป่าไม้แต่ไม่มีโอกาสได้ใช้ป่าอย่างถูกกฎหมายกับนายทุนทำไม้และเจ้าหน้าที่ของรัฐ ที่เป็นคนภายนอกจึงเกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา ความรักความหวงแหนป่าไม้มิว่าจะมีอยู่ในหมู่คนท้องถิ่น แต่เขาก็ไม่อยากพิทักษ์รักษาไม้เอาไว้ เพราะการรักษาเอาไว้มีความหมายเพียงเพื่อให้คนนอกมาตัดไม้เอาไป ดังนั้นเมื่อมีโอกาสเขาก็จะลักลอบตัดไม้อีก

เพราะฉะนั้นทำอย่างไรจึงจะทำให้ประชาชนในท้องถิ่น ได้มีความรักและหวงแหน และช่วยดูแลรักษาทรัพยากรที่อยู่ใกล้ ๆ ตัวเขา และเพื่อให้ทรัพยากรเหล่านั้นเอื้ออำนวยประโยชน์ ในการดำรงชีวิตของพวกเขา ซึ่งเป็นคนกลุ่มใหญ่ของประเทศ ทั้งในทางเศรษฐกิจและการเมือง จำเป็นอย่างยิ่งที่ทรัพยากรป่าไม้จะต้องได้รับการพัฒนาและจัดการ โดยองค์กรประชาชนท้องถิ่นเพื่อ ประโยชน์โดยตรงของพวกเขา ซึ่งนั่นก็คือผลประโยชน์โดยตรงของรัฐในระบอบประชาธิปไตยนั้น เอง

การป่าไม้ชุมชนประเทศไทย มีการพัฒนามานานแล้วตั้งแต่สมัยสุโขทัย โดยมีจุดเริ่มต้นมาจากปรัชญาพื้นฐานของการดำรงชีวิต ศาสนา และความเชื่อของประชาชน ความจำเป็นในการใช้ที่ดินเพื่อการเกษตร โดยมีชุมชนอยู่ในพื้นที่ป่าไม้และมีการดูแลรักษาพื้นที่ป่าไม้ตามประเพณี และ วัฒนธรรมท้องถิ่น ปัจจุบันประชาชนในหมู่บ้านต่าง ๆ ได้ร่วมกันใช้ป่าไม้จากพื้นที่ป่าไม้เพื่อตอบสนองความต้องการของหมู่บ้านในสภาพต่าง ๆ เช่น การรักษาป่าเพื่อเป็นแหล่งต้นน้ำ การรักษาป่าไม้เพื่อเป็นสถานประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ การรักษาป่าไม้เพื่อเป็นแหล่งไม้ใช้สอย แหล่งอาหาร และยารักษาโรค การป่าไม้ชุมชนในพื้นที่ต่าง ๆ จึงขึ้นอยู่กับความต้องการของชุมชน ในท้องถิ่น นั้น ๆ ที่มีต่อป่าไม้ ซึ่งมีความหลากหลายและแตกต่างกันระหว่างชุมชนต่อชุมชน และสภาพพื้นที่ภูมิศาสตร์ของท้องถิ่น การป่าไม้ชุมชนจึง เป็นการทำความเข้าใจกับระบบการจัดการป่า ไม้ของท้องถิ่นที่อยู่บนพื้นฐานของวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ป่าไม้

หลักการสำคัญของป่าไม้ชุมชนอยู่ที่การให้ประชาชนได้มีส่วนร่วม (people's participation) ในการดำเนินกิจการป่าไม้เพื่อประโยชน์ของประชาชนในท้องถิ่น โดยให้พยายามช่วยเหลือตนเอง รัฐบาลและเจ้าหน้าที่จะให้คำแนะนำและช่วยเหลือในสิ่งจำเป็นเฉพาะที่ เกินกำลังความสามารถที่ชุมชนจะช่วยเหลือตนเองได้เท่านั้น เป็นการช่วยเหลือให้ช่วยตนเองได้ จึงได้พยายามให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการวางแผน การจัดการ ปลูก บำรุงป้องกันรักษา การใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้อย่างตนเอง จุดมุ่งหมายสุดท้ายคือ จะได้หยุดการทำลายป่า ชาว ชนบทเองจะได้มีความรู้และเทคนิค ไปดำเนินการกับต้นไม้มและป่าไม้ให้เกิดประโยชน์ เป็นการเพิ่ม รายได้ให้ตนเองและครอบครัว อีกทั้งเป็นแนวทางที่จะทำให้ประชาชนและทรัพยากรป่าไม้อยู่รวม กันในลักษณะพึ่งพาอาศัยกัน (นิวัติ เรืองพานิช, 2530 : 1)

ปัญหาในการวิจัย

Statement of the problem)

ป่าชุมชนบ้านบ้านแพะ มีเนื้อที่ทั้งหมดประมาณ 800 ไร่ อยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ ป่าแม่ฮ่องสอน อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ ความสูงจากระดับน้ำทะเล 400-600 เมตร ในอดีตบริเวณป่าแห่งนี้ผ่านการทำไม้มาอย่างหนัก จนชาวบ้านได้หันมาร่วมแรงร่วมใจกันอนุรักษ์ป่า ฟื้นฟูป่าไว้เป็นเวลาร่วม 40 ปี สภาพป่าซึ่งเป็นป่าเบญจพรรณ และป่าเต็งรัง จึงฟื้นคืนสภาพเป็นป่าธรรมชาติที่สมบูรณ์ พันธุ์ไม้ที่สำคัญได้แก่ ลี้ก แดง ประดู่ ตะแบก เต็ง รัง เหียง และ พลอง เป็นต้น ปัจจุบันชาวบ้านบ้านแพะถือว่าป่าแห่งนี้ เป็นป่าต้นน้ำลำธารของหมู่บ้าน เนื่องจากเป็นแหล่งซับน้ำซึ่งจะมีตาน้ำไหลตลอดทั้งปี ป่าชุมชนบ้านบ้านแพะเป็นป่าชุมชนแบบอนุรักษ์ มี องค์กร ประชาชนที่เข้มแข็งในการดูแลรักษา ตลอดจนภคิตาของชุมชนซึ่งเป็นที่ยอมรับของส่วน รวมในการดูแลรักษาป่า นอกจากนี้การดูแลรักษาป่าของชาวบ้านบ้านแพะยังเป็นที่ยอมรับของ หน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องอีกด้วย เพื่อเป็นแนวทางนำไปสู่การกำหนดการวางแผนการจัดการ ป่าไม้ โดยเน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ป่าชุมชน เพื่อค่าจุนระบบเศรษฐกิจ หรือรักษาระบบ นิเวศน์ของชุมชนอื่นต่อไป ซึ่งเรายังไม่ทราบว่าชาวบ้านบ้านแพะมีส่วนร่วมใน การอนุรักษ์ป่าแห่งนี้ไว้ได้อย่างไร มีสาเหตุและรูปแบบแห่งการมีส่วนร่วมอะไรบ้าง รวมทั้งชาว บ้านบ้านแพะประสบปัญหาและอุปสรรคในการมีส่วนร่วมอย่างไรบ้าง

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

Objectives of the study)

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ คือ

1. เพื่อศึกษาลักษณะพื้นฐานส่วนบุคคล เศรษฐกิจและสังคมบางประการของชาว บ้านบ้านแพะ
2. เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมของชาวบ้านบ้านแพะในกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าชุมชน
3. เพื่อศึกษาสาเหตุ และรูปแบบการมีส่วนร่วมของชาวบ้านบ้านแพะ ในกิจกรรม การอนุรักษ์ป่าชุมชน
4. เพื่อศึกษาถึงปัญหาและอุปสรรคของชาวบ้านบ้านแพะ ในการอนุรักษ์ป่าชุมชน

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

(Expected results)

การศึกษาค้างนี้ คาดว่าจะได้รับประโยชน์ดังนี้คือ

1. ผู้บริหารงานป่าไม้สามารถนำผลการศึกษาไปใช้วางแผนการดำเนินงานเพื่อพัฒนาและส่งเสริมการอนุรักษ์ป่าชุมชนให้แพร่หลายมากยิ่งขึ้น
2. เจ้าหน้าที่ของรัฐหรือเอกชนที่เกี่ยวข้องจะทราบถึงวิธีการดำเนินงานและเหตุผลที่ทำให้เกิดการอนุรักษ์ป่าชุมชน พร้อมทั้งปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้น ซึ่งจะ เป็นประโยชน์ใช้เป็นแนวทางเพื่อเผยแพร่แก่ชุมชนอื่นต่อไป
3. ผู้ที่สนใจสามารถใช้ผลการศึกษานี้ เป็นแนวทางในการศึกษาวิจัยด้านอื่นที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ป่าชุมชน

ข้อจำกัดของการวิจัย

(Limitation of the study)

การศึกษาค้างนี้มีข้อจำกัดคือข้อมูลที่ได้จากรายการที่เป็นหัวหน้าครอบครัวจำนวน 87 คน ซึ่งอาศัยอยู่ในบ้านบ้านแฉะ หมู่ที่ 10 ตำบลออนใต้ อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ โดยผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ระหว่างวันที่ 10 กันยายน ถึงวันที่ 9 ตุลาคม 2536

นิยามศัพท์ปฏิบัติการ

(Operational definitions)

อายุ หมายถึง อายุบริบูรณ์ของผู้ให้ข้อมูล ในปัจจุบันเป็นจำนวนปี

ระดับการศึกษา หมายถึง วุฒิสถที่สุดที่ผู้ให้ข้อมูลได้ศึกษาแล้วเรียนในสถาบันทางการศึกษาต่าง ๆ ทั้งของรัฐและเอกชน

จำนวนสมาชิกในครอบครัว หมายถึง จำนวนทั้งหมดที่อาศัยอยู่ในบ้านของผู้ให้ข้อมูล และมีกิจกรรมร่วมกัน

อาชีพ หมายถึง อาชีพที่ได้ประกอบในการเลี้ยงชีพและครอบครัว

สภาพภาพการถือครอง หมายถึง ลักษณะของการถือครองที่ดินของผู้ให้ข้อมูล ซึ่งอาจเป็นที่ดินของตนเองทั้งหมด เข้าทั้งหมด หรือเข้าบางส่วน และเป็นของตนเองบางส่วน

การเป็นสมาชิกกลุ่มหรือองค์กร หมายถึง การเข้าร่วมเป็นสมาชิกในกลุ่มหรือองค์กรต่าง ๆ ภายในหมู่บ้าน

ประสบการณ์การฝึกอบรม หมายถึง จำนวนครั้งที่ผู้ให้ข้อมูล เข้ารับการฝึกอบรมเกี่ยวกับการป่าชุมชน ซึ่งจัดตั้งขึ้นทั้งหน่วยงานของภาคีรัฐบาลและเอกชน ในรอบปี พ.ศ. 2536

การใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน หมายถึง การได้ใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนที่ชาวบ้านได้ร่วมกันรักษาไว้ได้แก่ ใช้ไม้และผลผลิตจากป่าชุมชน ใช้เป็นที่เลี้ยงสัตว์หรือเป็นที่พักผ่อนหย่อนใจ

การมีส่วนร่วมในกิจกรรมอนุรักษ์ป่าชุมชน หมายถึง การเข้าไปมีส่วนร่วมของชาวบ้านในการดำเนินงานต่าง ๆ ของกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าชุมชน เช่น การเข้าร่วมประชุมเพื่อพิจารณาค้นหาปัญหาอันเกิดจากปัญหาด้านป่าไม้ การวางแผนเกณฑ์การใช้ประโยชน์ การร่วมกันป้องกันป่าชุมชนและการปลูกป่าชุมชน เป็นต้น

การอนุรักษ์ป่าชุมชน (community forest conservation) หมายถึง การใช้ประโยชน์จากพื้นที่ป่าที่อาศัยอยู่ ให้ได้ประโยชน์สูงสุด โดยไม่เกิดการบุกรุกทำลายป่า เพื่อประโยชน์ของการขยายพื้นที่ การปลูกพืช หรือการหารายได้เพิ่มจากป่าไม้ ซึ่งเป็นการเริ่มต้นของการบุกรุกทำลายป่าต่อไป

การตรวจเอกสาร และวรรณคดีที่เกี่ยวข้อง
(REVIEW OF RELATED LITERATURE)

การวิจัยเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ป่าชุมชนบ้านบ้านแพะ ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและวรรณคดีที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้เกิดความกระจ่างซึ่งปัญหาและดำเนินการวิจัยได้อย่างถูกต้อง โดยครอบคลุมเนื้อหา ดังนี้

1. ความหมายและแนวคิดของป่าไม้ชุมชน
2. องค์ประกอบของป่าไม้ชุมชน
3. ลักษณะ รูปแบบและการจัดการป่าไม้ชุมชนในประเทศไทย
4. การจัดรูปองค์การในการบริหารป่าชุมชน
5. การมีส่วนร่วมของประชาชน เพื่อการป่าไม้ชุมชน
6. ปัญหาการดำเนินงานป่าชุมชน

1. ความหมายและแนวคิดของการป่าไม้ชุมชน

ความหมายของการป่าไม้ชุมชน

เนื่องจากการป่าไม้ชุมชน เป็นความสัมพันธ์ของคนและต้นไม้ จึงควรทราบความหมายของคำว่า "ชุมชน" ดังนี้คือ

จิรพรรณ กาญจนะจิตรา ในทวี ทิมอำ (2528 : 2) ให้ความหมายของคำว่า ชุมชน หมายถึง กลุ่มบุคคลหลาย ๆ กลุ่มที่มารวมกันอยู่ในอาณาเขตเดียวกัน และผู้คนเหล่านั้นมีการพบปะ แลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน มีการติดต่อสังสรรค์กัน มีผลประโยชน์ร่วมกันและมีวัฒนธรรมอย่างเดียวกัน

เสถียร เหลืองอร่าม ในทวี ทิมอำ (2525 : 2) ให้ความหมายของคำว่า ชุมชน ไว้ว่า ชุมชน หมายถึง กลุ่มมนุษย์กลุ่มหนึ่งที่ตั้งอยู่ในอาณาเขตทางภูมิศาสตร์ที่ค่อนข้างแน่นอนและติดต่อกันมีการดำเนินชีวิตและขนบธรรมเนียมประเพณีอย่างเดียวกัน

Loomis and Beegle ในวิเชียร ธิการ (2528 : 28) ศาสตราจารย์ทางสังคมนิยมหาวิทยาลัยบัท ให้ความหมายของชุมชนว่า คือระบบสังคมหนึ่งซึ่งประกอบไปด้วยคนซึ่งอาศัยอยู่ในบริเวณเดียวกัน และสมาชิกภายในอาณาบริเวณนั้น กระทำกิจกรรมบำบัดความต้องการที่จำเป็นร่วมกัน

จากความหมายซึ่งมีผู้ให้คำนิยามไว้อย่างต่าง ๆ กันนั้น พอจะสรุปได้ว่าการที่จะประกอบเป็นชุมชนได้นั้นต้องมี

1. ชุมชนมีที่ตั้งถิ่นฐาน โดยมีอาณาเขตที่แน่นอน
2. กลุ่มของบุคคลจำนวนหนึ่ง
3. มีการดำเนินวิถีชีวิตในสังคมอย่างเดียวกัน และมีความสัมพันธ์ติดต่อกัน
4. มีผลประโยชน์ร่วมกัน

การป่าไม้ชุมชน มาจากภาษาอังกฤษว่า community forestry หรือ social forestry บางครั้งมีนักวิชาการหลายคน ใช้คำอื่น เช่น วนศาสตร์ชุมชน ป่าไม้สังคม หรือ ป่าชุมชน โดยนักวิชาการได้แยกให้ความหมายของคำศัพท์แต่ละคำดังนี้โดยถือว่า community forestry เป็นการป่าไม้ที่เน้นในระดับหน่วยที่ตั้งของชุมชน จึงควรเป็นสาขาหนึ่งของ social forestry ซึ่งเป็นการพิจารณาการป่าไม้ที่เน้นมนุษย์เป็นศูนย์กลางจึงเป็นมุมมองใหม่ที่ต่างจากเดิม ที่เคยมองการป่าไม้ที่เน้นต้นไม้เป็นศูนย์กลาง โกมล แพรททอง (2535 ภา : 15) ได้ให้ความหมาย community forestry คือโครงการซึ่งเน้นถึงกิจกรรมป่าไม้ที่นำไปใช้กับชุมชน ในขณะที่ social forestry จะนำมาใช้กับโครงการ ซึ่งเน้นถึงกระบวนการทางสังคมที่นำกิจกรรมป่าไม้ไปใช้ สำหรับ ฉลาดชาย รมิดานนท์ (2525 : 70) ได้ให้ความหมาย social forestry ว่าเป็นความหมายที่กว้างขวาง และต้องเป็นกิจกรรมในระดับชาติ ส่วน community forestry นั้นจะเป็นส่วนหนึ่งของ social forestry และเป็นกิจกรรมระหว่างท้องถิ่นอย่างไรก็ตามเราจะเห็นว่าทั้ง social forestry และ community forestry นั้นไม่สามารถแบ่งแยกจากกันอย่างเด็ดขาด หากแต่แบ่งเพื่อช่วยต่อการนำไปพัฒนายุทธวิธีในการดำเนินการ โครงการให้เป็นไปได้และเหมาะสมกับเงื่อนไขในระดับต่าง ๆ เท่านั้น

โกมล แพรททอง (ไม่ระบุปีพิมพ์ : 7) ได้ให้ความหมายของป่าชุมชน (community forestry) หมายถึง รูปแบบของการจัดการป่าไม้ที่นำเอาความต้องการพึ่งพาป่าของประชาชนมาเป็นวัตถุประสงค์ในการจัดการป่านั้น และให้ประชาชนผู้ได้รับประโยชน์จากป่าดังกล่าวเป็นผู้กำหนดแผนการและควบคุมการดำเนินงานให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ เพื่อผลประโยชน์ต่อเนื่องอย่างสม่ำเสมอตามความต้องการของชุมชน

ฉลาดชาย รมิดานนท์ (2532 : 162) ได้กล่าวว่า ป่าชุมชน (community forestry) เป็นแบบแผนการใช้ทรัพยากรที่มีป่าเป็นศูนย์กลางของการผลิตและการดำรงชีวิตของชาวบ้าน โดยมีพวกเขาเป็นเจ้าของเป็นผู้จัดการและได้รับประโยชน์

อำนาจ คอวนิช (2529 : 74) ได้ให้ความหมายของป่าชุมชนคือ ป่าไม้ธรรมชาติหรือป่าที่สร้างขึ้นเพื่อให้ประชาชนในชุมชนนั้นได้ใช้ประโยชน์ร่วมกัน

เอกสารของกรมป่าไม้ (ไม่ระบุปีพิมพ์ : 3) ให้ความหมายของป่าชุมชนคือ รูปแบบของการจัดการป่าไม้ ที่นำองค์ประกอบของความต้องการของประชาชน และประชาชนผู้รับ

ประโยชน์เข้ามาช่วยในกระบวนการวางแผนการจัดการพื้นที่ป่าไม้ เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดและยืนยาวตามความต้องการของชุมชน

ถนอม เปรมรัตน์ (2513 : 13-14) ได้กล่าวว่า ป่าชุมชนประกอบด้วย เนื้อที่ป่าไม้ประมาณ 50-100 ไร่หรือมากกว่านั้น เกิดจากเอกชนหรือคณะชุมชนสนใจบริจาคที่ดินหรือให้เงินอุดหนุน เพื่อให้ดำเนินการตามโครงการพื้นที่ป่าไม้อย่างยั่งยืนและมีผลตอบแทนเป็นกึ่งสาธารณะ โดยมีคณะกรรมการแห่งท้องถิ่นนั้น ๆ เป็นผู้ควบคุมดูแล ซึ่งคณะกรรมการดังกล่าวจะมีแผนการจัดการป่าโดยอาศัยความร่วมมือช่วยเหลือจากเจ้าหน้าที่ส่งเสริมป่าไม้แห่งรัฐหรือจากพนักงานป่าไม้ท้องถิ่นเพื่อดำเนินการป่าชุมชนให้เป็นไปตามความมุ่งหมาย

จากความหมายของคำว่า การป่าไม้ชุมชน ที่นักวิชาการได้ให้ไว้จะเกี่ยวข้องกับองค์ประกอบใหญ่ ๆ คือ กิจกรรมทางด้านป่าไม้ ตั้งแต่การปลูก บำรุงรักษาพื้นที่ป่าไม้ และกลุ่มเป้าหมาย เช่น กลุ่มเกษตรกรหรือสถาบันชุมชนและวิธีการจัดการเพื่อประโยชน์ในด้านต่าง ๆ ของชุมชนเอง ดังนั้น พอจะสรุปความหมายของการป่าไม้ชุมชน (community forestry) ว่าเป็นการดำเนินงานทางด้านป่าไม้ โดยชุมชนในระดับต่าง ๆ เพื่อผลประโยชน์ของชุมชนเอง

แนวความคิดของการป่าไม้ชุมชน

การป่าไม้ชุมชนมีแนวความคิดพื้นฐานหลัก ๆ อยู่ 4 ประการคือ (โกมล แพทรทอง, 2535 ก : 12)

1. แนวความคิดเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างสังคมมนุษย์กับสังคมป่าไม้ในระบบนิเวศน์ แนวความคิดนี้ได้ถูกเสนอโดยกลุ่มนักมนุษยศาสตร์ โดยพิจารณาว่าสังคมมนุษย์อาจจะใช้ประโยชน์มากเกินไปจนป่าไม้อาจจรมิสามารถฟื้นตัวได้ อาจเกิดการเสื่อมโทรมและยังทำให้เกิดอุทกภัยความแห้งแล้ง เป็นต้น การพิจารณาถึงการอยู่ร่วมกันทั้งสองสังคมจะเป็นแนวความคิดเบื้องต้นของการจัดการป่าไม้ชุมชน เพื่อให้สังคมป่าและสังคมมนุษย์อยู่ร่วมกันได้

2. แนวความคิดเกี่ยวกับการป่าไม้เพื่อการพัฒนาชนบท แนวความคิดเกี่ยวกับการป่าไม้ เพื่อการพัฒนาชนบทเป็นแนวความคิดที่นำเสนอโดย FAO (1978) ในเอกสารการป่าไม้กับการพัฒนาชนบท (forestry for rural community development) ซึ่งมุ่งเน้นการนำความรู้ด้านการป่าไม้เข้าไปใช้ในการพัฒนาชนบท จากสภาพของการใช้ประโยชน์จากป่ามานานได้ก่อให้เกิดภูมิปัญญาของประชาชนในการจัดพื้นที่ป่าไม้ โดยการจัดการป่าไม้เพื่อการพัฒนาชนบทสามารถดำเนินการได้เอง และเน้นการนำเทคนิคที่มีอยู่แล้วในท้องถิ่นมาใช้ให้เกิดประโยชน์

3. แนวความคิดเกี่ยวกับการกระจายอำนาจในการดูแลแหล่งทรัพยากรธรรมชาติ แนวความคิดนี้ ได้ถูกเสนอโดยนักพัฒนาป่าไม้ซึ่งมีแนวความคิดว่า ทรัพยากรป่าไม้เป็นของส่วนรวม ที่ผู้ใช้ประโยชน์ มีผู้ดูแลรักษาในระดับพื้นที่ และควบคุมการใช้ประโยชน์สำหรับกลุ่มผู้ใช้ประโยชน์ และสะดวกต่อผู้ดูแลรักษา การจัดการทรัพยากรธรรมชาติของท้องถิ่นโดยตรง จำเป็นต้องให้ผู้ดูแลรักษาเหล่านั้นได้รับการยอมรับอย่างถูกต้อง ให้สามารถดูแลรักษาทรัพยากรป่าไม้ที่มีอยู่ได้ ซึ่งจะเป็นไปในรูปแบบการกระจายอำนาจ ในการดูแลรักษาพื้นที่ป่าไม้จากส่วนกลาง ไปยังส่วนท้องถิ่น

4. แนวความคิดในการจัดการป่าไม้เพื่อผลผลิตยั่งยืนและความมั่นคงของชุมชน

จากการเปลี่ยนแปลงทั้งด้านเศรษฐกิจและสังคมของชุมชน ซึ่งเป็นผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงถาวรสภาพความมั่นคงของชุมชนจากระดับหนึ่งไปสู่อีกระดับหนึ่ง ให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการใช้พื้นที่ป่าไม้ด้วย ดังนั้น การจัดการป่าไม้จำเป็นต้องได้รับความร่วมมือจากทุก ๆ ฝ่าย ที่จะใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด ภายใต้การผสมผสานระหว่างการใช้ประโยชน์หลาย ๆ ด้าน

2. องค์ประกอบของป่าไม้ชุมชน

องค์ประกอบที่สำคัญมีอยู่ 3 ประการ คือ องค์ประกอบด้านชุมชน องค์ประกอบด้านป่าไม้ และองค์ประกอบด้านการเกษตร (โกลม แพรกทอง, 2535 ก : 21) ดังมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. องค์ประกอบด้านชุมชน (community component) จะประกอบด้วยหน่วยของชุมชน ซึ่งจะมีความแตกต่างกันในลักษณะของความต้องการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ป่า โดยประกอบด้วยหน่วยย่อยคือ

1.1 บุคคลเดี่ยว (individual) เป็นหน่วยเล็กที่สุดในองค์ประกอบด้านชุมชน มีความแตกต่างกันในด้าน อาชีพ อายุ เพศ ซึ่งมีผลต่อลักษณะความต้องการใช้ประโยชน์จากป่าไม้ เช่น บางคนต้องการใช้น้ำจากป่า บางคนต้องการเก็บหาผลผลิตจากป่า เป็นต้น

1.2 ครอบครัว (household) เป็นหน่วยย่อยที่เล็กที่สุดที่รวมบุคคลเดี่ยวหลาย ๆ บุคคล อยู่ภายใต้การตัดสินใจอย่างเดียวกันเป็นการแบ่งแรงงานเพื่อใช้ประโยชน์จากแหล่งป่าไม้ในรูปแบบต่าง ๆ จะแยกความชำนาญในการทำงานในด้านต่าง ๆ รวมทั้งในกิจกรรมป่าไม้ เช่น การเก็บหาอาหารจากพื้นที่ป่าไม้ ในขณะที่บางคนจะแยกไปเก็บไม้ฟืนเพื่อใช้ประกอบอาหาร

1.3 กลุ่ม (groups) เป็นหน่วยเล็กที่สุด ที่รวมครอบครัวหลายครอบครัวเป็น การตัดสินใจร่วมกันในระดับกลุ่มนำมาใช้เป็นแนวทางปฏิบัติของกลุ่ม เพื่อการใช้หรือไม่ใช้ ประโยชน์จากป่าไม้ เช่น การรวมกลุ่มในการเก็บหน่อไม้ จะร่วมตั้งกติกาเป็นแนวปฏิบัติของกลุ่มใน การใช้เก็บหน่อไม้ที่มีขนาดเล็ก หรือกลุ่มแม่ไม้ที่ให้หน่อไถเอนาคต เป็นต้น

1.4 ชุมชน (community) เป็นกลุ่มที่ใหญ่ที่สุดที่รวมกลุ่มย่อยเข้าด้วยกัน อัน เป็นส่วนสำคัญที่จะนำมาพิจารณาว่า ชุมชนนั้นมีผู้ใช้ประโยชน์จากป่าไม้เป็นใคร จัดระเบียบการจัด การและแบ่งงานกันอย่างไร ซึ่งจะเป็นเครื่องวัดถึงความเข้มแข็งในการดำเนินกิจการด้านป่าไม้ เพื่อประโยชน์ของชุมชน เช่น มีกลุ่มใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน มีกฎเกณฑ์เป็นแนวทางของกลุ่มใน การรักษาป่าชุมชน เพื่อประโยชน์ร่วมกัน

2. องค์ประกอบด้านป่าไม้ (forest component) เป็นการชี้ให้เห็นว่าชุมชนจะ ใช้ประโยชน์จากป่าไม้ได้มากน้อยเพียงใด ซึ่งจะมีระเบียบและกฎหมายกำหนดการใช้ประโยชน์ ในระดับต่าง ๆ กัน องค์ประกอบด้านป่าไม้ แบ่งออกเป็นลักษณะย่อย ๆ ได้ดังนี้

2.1 ป่าส่วนตัว เป็นป่าที่มีเจ้าของ การใช้ป่าเพื่อผลประโยชน์เป็นไปตาม ความต้องการของผู้เป็นเจ้าของ โดยมีกฎหมายคุ้มครองสิทธิการเป็นเจ้าของป่านั้น ๆ

2.2 ป่าชุมชน เป็นพื้นที่ที่ชุมชนใช้ประโยชน์ร่วมกันภายใต้กติกาที่กำหนดไว้ การจัดการป่าชุมชนอาจเกิดจากประเพณีของท้องถิ่นหรือถูกกำหนดขึ้นมาใหม่ภายใต้แนวนโยบาย และ การสนับสนุนการดำเนินงานจากหน่วยงานภายนอกชุมชน

2.3 ป่าของรัฐ ป่าของรัฐเป็นป่าที่รักษาไว้ เพื่อประโยชน์ของทุกคนใน ประเทศในรูปแบบต่าง ๆ กัน เช่น ป่าสงวนแห่งชาติ อุทยานแห่งชาติ ซึ่งมีระเบียบและกฎหมาย ที่ใช้ปฏิบัติต่อกันนั้น ๆ

3. องค์ประกอบด้านการเกษตร จะเป็นสิ่งที่ชี้ให้เห็นถึงความจำเป็นของชุมชนว่า จะพึ่งพิงป่าไม้อย่างไร แบ่งเป็นองค์ประกอบย่อย ๆ ดังนี้คือ

3.1 ขนาดของการประกอบการจะจำแนกออกเป็น การเกษตรขนาดเล็ก (small scale farming) ซึ่งเกษตรกรจะผลิตเพื่อบริโภคเอง โอกาสของความจำเป็นใน การพึ่งพิงการป่าไม้การเกษตรกรรมจะมีสูง ส่วนการเกษตรขนาดใหญ่ (large scale farming) เป็นการผลิตเพื่อการค้ามากกว่าเพื่อการใช้สอยเอง มีการใช้เทคนิคและอุปกรณ์ทันสมัย จึงเป็นการลดการพึ่งพิงป่าไม้ในลักษณะแหล่งของปัจจัยการผลิต

3.2 สิทธิการถือครองที่ดิน แบ่งออกเป็นผู้เช่าที่ดินเพื่อการเกษตร (tenant) มักเป็นเกษตรกรที่ไม่มีที่ดินหรือมี แต่ไม่เพียงพอในการประกอบการเกษตร ส่วนผู้ได้รับสิทธิใน การถือครองที่ดิน (land usufructuary) จะเป็นเกษตรกรที่ทำการเกษตรบนที่ดินของชุมชน หรือของรัฐ โดยได้รับสิทธิในการถือครองที่ดินเป็นไปตามระเบียบและกฎหมาย ในการให้พื้นที่ของ

ประเทศต่าง ๆ

3.3 ระบบการจัดการ แบ่งออกได้เป็นกลุ่มเกษตรกร (group) เป็นการรวมตัวของเกษตรกร เพื่อประกอบกิจกรรมทางด้านเกษตร ซึ่งขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ของการรวมกลุ่มและสหกรณ์การเกษตร (cooperatives) เป็นการรวมกลุ่มของกลุ่มเกษตรกรที่ประกอบ การเกษตรในด้านเดียวกัน หรือหลาย ๆ ด้าน ทำให้มีการจัดระบบการประกอบการที่มั่นคง มีระบบการจัดการเพื่อการผลิตและการจำหน่าย

3. ลักษณะ รูปแบบและการจัดการป่าชุมชนในประเทศไทย

ลักษณะต่าง ๆ ของป่าไม้ชุมชนในประเทศไทย

ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ป่าชุมชนมีการปฏิบัติในประเทศไทยตามการใช้ประโยชน์ใน ลักษณะต่าง ๆ 9 ลักษณะ คือ (โกลด์ แพรททอง, 2535 ข : 555)

1. ป่าปู่ตา เป็นป่าชุมชนที่เกิดขึ้นจากการอนุรักษ์พื้นที่ป่าธรรมชาติส่วนหนึ่งของ ชาวบ้าน โดยใช้ความเชื่อ และประเพณี เป็นวัตถุประสงค์หลักในการจัดการและใช้ประโยชน์ โดยมีผู้อาวุโสเป็นแกนนำ ในการดูแลรักษาโดยจัดตั้งกฎเกณฑ์และพิจารณาลงโทษปรับไหมแก่ผู้ ละเมิด พบเห็นได้ทั่วไปตามหมู่บ้านในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

2. ป่าช้า เป็นป่าชุมชน ซึ่งเกิดขึ้นจากการรักษาพื้นที่ป่าธรรมชาติบริเวณใกล้เคียง หมู่บ้านของชาวบ้าน สำหรับใช้เป็นสถานที่เผาศพหรือฝังศพ โดยใช้ประเพณีและความเชื่อเป็นวัตถุประสงค์หลักในการจัดการ เช่น ชุมชนกระเหรี่ยงในภาคเหนือ มีการตั้งกฎเกณฑ์ห้ามมิให้ผู้ใดเข้าไปตัดไม้และล่าสัตว์ แต่สามารถเข้าไปเก็บอาหารได้ เช่น เห็ด หน่อไม้ เป็นต้น

3. ป่าซับน้ำ เป็นป่าชุมชนที่มีสภาพป่าอุดมสมบูรณ์ ลักษณะพื้นที่มีความชันมาก ผิวดิน มีน้ำซึมออกอยู่ตลอดเวลา บางแห่งมีลักษณะเป็นตาน้ำไหลหรือรูน้ำไหล ชาวบ้านทุกคนช่วยกันดูแล รักษา มีการตั้งกฎเกณฑ์และบทลงโทษ โดยมีคณะกรรมการทำหน้าที่พิจารณาโทษ และปรับไหม พบได้ในหมู่บ้านทางภาคเหนือ เช่น ป่าซับน้ำบ้านบ้านแพะ ตำบลออนใต้ อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่

4. ป่าหวนา เกิดขึ้นจากการรักษาพื้นที่ป่า หรือปลูกป่าตามหัวนาเล็ก ๆ รอบบริเวณ หมู่บ้านหรือพื้นที่นา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อป้องกันการพังทลายของดินหรือการลดทรายลง ไปในพื้น ที่นา มีการตั้งกฎระเบียบของชุมชนในการจัดการอย่างเข้มงวด ในการควบคุมดูแลรักษา พบได้ใน ชุมชนกระเหรี่ยงทางภาคเหนือ

5. วัดป่า เกิดขึ้นจากการรักษาป่าธรรมชาติ หรือปลูกป่าขึ้นในบริเวณวัดของพระภิกษุและชาวบ้าน โดยใช้ความเชื่อและประเพณีในการจัดการเพื่อเป็นสถานที่ให้ปฏิบัติธรรม และตั้งคณะกรรมการขึ้นมาดูแลพิจารณาโทษแก่ผู้ละเมิด ตัวอย่างเช่น วัดหนองป่าพง อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี

6. ป่าภัยทวน เกิดขึ้นจากการจัดพื้นที่ห้ามล่าสัตว์ ตามหลักพระพุทธศาสนาอันแสดงถึงความพยายามของชาวบ้าน ในอันที่จะรักษาป่าเพื่อเป็นเขตภัยทวน ตัวอย่างเช่น ป่าราด ตำบลสะทอน อำเภอนาหว้า จังหวัดสกลนคร มีเนื้อที่ 2,575 ไร่

7. ป่าโรงเรียน เกิดขึ้นจากการรักษาป่าธรรมชาติใกล้โรงเรียน หรือปลูกป่าขึ้นในโรงเรียน ของครูนักเรียนและชาวบ้าน เพื่อเป็นแหล่งนันทนาการ แหล่งอาหารธรรมชาติ และแหล่งการศึกษาด้านการเกษตร เป็นต้น

8. ป่าใช้สอยชุมชน เกิดขึ้นจากการรักษาป่าธรรมชาติ หรือปลูกป่าเพื่อการใช้สอยชุมชน โดยชาวบ้านจะช่วยกันอนุรักษ์ไว้เพื่อเป็นแหล่งไม้ใช้สอย แหล่งไม้ฟืน ฯลฯ เป็นต้น

9. ป่าเศรษฐกิจชุมชน เกิดขึ้นจากการพยายามของชาวบ้านในการปลูกป่า หรืออนุรักษ์ป่าธรรมชาติ เพื่อเป็นแหล่งรายได้ของชุมชน โดยมีองค์กรประชาชนเป็นผู้ดูแลควบคุมผลประโยชน์ที่ได้จากป่า ตัวอย่างเช่น การปลูกป่าชุมชนในพื้นที่สาธารณะประโยชน์ เพื่อเป็นแหล่งรายได้ของราษฎร 3 หมู่บ้านคือ บ้านยางสินไชย หมู่ 3 และบ้านหนองหาด หมู่ 11 ตำบลเหล่าและบ้านดอนกลอย หมู่ 6 ตำบลห้วยขวาง อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม

รูปแบบของป่าชุมชนในประเทศไทย

เมื่อพิจารณาป่าชุมชนลักษณะต่าง ๆ จำนวน 9 ลักษณะดังได้กล่าวมาแล้ว โกลดเนตรกทอย (2535 ช : 555 - 560) ได้จำแนกรูปแบบของป่าชุมชนตามวัตถุประสงค์ในการใช้ประโยชน์ของชุมชนได้ 3 รูปแบบ ดังนี้

1. ป่าชุมชนแบบอนุรักษ์ เป็นรูปแบบการดำเนินงานชุมชนเพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ดิน น้ำและอื่น ๆ การป้องกันภัยธรรมชาติ ตลอดจนความเชื่อและประเพณีในท้องถิ่น ส่วนใหญ่เป็นป่าธรรมชาติ และในบางพื้นที่ถือว่าเป็นป่าปลูก โดยวัตถุประสงค์เพื่อเป็นแหล่งซับน้ำ สำหรับอุปโภค บริโภคและการเกษตรกรรม แหล่งประกอบศาสนกิจ แหล่งประกอบพิธีกรรมตามประเพณีและความเชื่อ แหล่งนันทนาการ และในบางครั้งยังมีการใช้ประโยชน์ในลักษณะผลพลอยได้คือเป็นแหล่งอาหารธรรมชาติ สุนัขไฟร ของป่า ไม้ฟืน และไม้ใช้สอย ลักษณะของป่าชุมชนแบบอนุรักษ์ นี้ ได้แก่ ป่าซับน้ำ ป่าหวาย ป่าปูด้า ป่าช้า วัดป่า ป่าภัยทวน และป่าโรงเรียน

2. ป่าชุมชนแบบเศรษฐกิจ เป็นรูปแบบการดำเนินงานป่าชุมชนเพื่อหวังผลตอบแทนทางเศรษฐกิจในรูปของผลผลิตจากต้นไม้และของป่า ส่วนใหญ่เป็นป่าปลูก ในบางครั้งพบว่าเป็นป่าธรรมชาติ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นแหล่งรายได้ของชุมชน เป็นแหล่งใช้สอยของชุมชน เช่น เก็บหาอาหาร ของป่า สมุนไพร ไม้ฟืนและไม้ใช้สอย ลักษณะของป่าชุมชนแบบเศรษฐกิจ ได้แก่ ป่าใช้สอยชุมชน และป่าเศรษฐกิจชุมชน

3. ป่าชุมชนแบบเอนกประสงค์ เป็นรูปแบบการดำเนินงานป่าชุมชน เพื่อหวังผลตอบแทนด้านการอนุรักษ์และด้านเศรษฐกิจควบคู่กันไป มีทั้งป่าธรรมชาติและป่าปลูก โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ได้รับผลประโยชน์จากป่าชุมชนทั้งข้อ 1 และข้อ 2 รวมกันไป

การจัดการป่าชุมชน

การจัดการป่าไม้ชุมชน เป็นการนำความรู้ทางด้านวิชาการป่าไม้และด้านอื่น ๆ เข้าไปดำเนินการต่อป่าชุมชน เพื่อให้ตอบสนองความต้องการของชุมชนตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้อย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ การจัดการป่าชุมชนที่สำคัญ ได้แก่ การจัดการผลผลิตและการจัดการผลประโยชน์

1. การจัดการผลผลิตป่าชุมชน

การจัดการผลผลิตป่าชุมชนเป็นการจัดการเพื่อเพิ่มปรับปรุง รักษา ผลผลิตป่าให้มีความยั่งยืน ซึ่งมีหลายประการ แต่ที่สำคัญสามารถจำแนกได้ 4 ประการคือ การเพาะชำกล้าไม้ การปลูกป่า การบำรุงรักษาและการป้องกันรักษาป่า (โกลด์ แพรททอง, 2535 ข : 579)

1.1 การเพาะชำกล้าไม้ การจัดการเตรียมกล้าไม้ องค์การประชาชนที่รับผิดชอบ จำเป็นจะต้องมีความรู้ความเข้าใจพื้นฐานเกี่ยวกับเทคนิควิธีการและขั้นตอนต่าง ๆ คือ การเลือกชนิดพันธุ์ไม้ให้เป็นไปตามความต้องการของชุมชน และเหมาะสมกับสภาพท้องถิ่น วิธีการทำหลุมเพาะชำกล้าไม้ประจำหมู่บ้าน การจัดหาและเตรียมเมล็ดไม้ และการเพาะเมล็ด ฯลฯ

1.2 การปลูกป่า เป็นกิจกรรมที่ปลูกป่าขึ้นใหม่ทดแทนในพื้นที่ว่างเปล่า หรือปลูกเสริมในป่าธรรมชาติ ประกอบด้วยหลายขั้นตอนตามหลักการวิชาการป่าไม้ ได้แก่ การวางแผน การเก็บรวบรวม การปักหลักหมายระยะปลูก ชุดหลุม และการปลูก เป็นต้น

1.3 การบำรุงรักษาป่า การบำรุงรักษาป่าชุมชนที่สำคัญ เช่น การปลูกซ่อมต้นไม้ที่ตาย การกำจัดวัชพืช การป้องกันไฟป่า การป้องกันสัตว์เหยียบย่ำต้นไม้ การป้องกันโรคและแมลง การลิดกิ่ง และการตัดฟันขยายระยะ เป็นต้น

1.4 การป้องกันรักษาป่า เป็นกิจกรรมที่ดำเนินการในป่าชุมชนแบบอนุรักษ์ โดยชุมชน รักษาป่าธรรมชาติให้คงสภาพ กิจกรรมการรักษาป่าไม่ได้แก่

1.4.1 กำหนดขอบเขตของป่าไม้ที่ทำการรักษา

1.4.2 ตรวจตรา จัดเวรยามดูแลป่าอย่างสม่ำเสมอทั้งกลางวันและกลางคืน มิให้มีการลักลอบตัดไม้ บุกรุกพื้นที่เพื่อเป็นกรรมสิทธิ์ส่วนตัว

1.4.3 ทำแนวกันไฟ เพื่อป้องกันไฟป่าและดับไฟป่า

1.4.4 กำหนดมาตรการในการควบคุมดูแลรักษาป่า

2. การจัดการผลประโยชน์ป่าชุมชน

การจัดการผลประโยชน์ป่าชุมชน คือ การจัดการแบ่งสรรปันส่วน การให้ประโยชน์ของป่าชุมชนให้ตรงกับความต้องการที่หลากหลายของชุมชน โดยทั่วไปจะเป็นการใช้ประโยชน์ที่สนองตอบต่อความจำเป็นขั้นพื้นฐานในการดำรงชีวิต อย่างไรก็ตามก็สามารถสรุปการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนของประชาชนในท้องถิ่นได้ 2 รูปแบบ ดังนี้

2.1 การใช้ประโยชน์ของผลิตผลไม้และของป่า เช่น เป็นแหล่งเชื้อเพลิง แหล่งอาหาร เป็นต้น

2.2 การใช้ประโยชน์ในทางบริการ ชุมชนในท้องถิ่นได้รับประโยชน์จากป่า ได้แก่ เป็นแหล่งขั้บน้ำ แหล่งรักษาสภาพแวดล้อมและสถานที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา เป็นต้น

4. การจัดรูปองค์กรในการบริหารป่าชุมชน

องค์การ (organization) เป็นศูนย์กลางของกิจการที่รวมประกอบกันขึ้นเป็นหน่วยประกอบด้วยกลุ่มบุคคลตั้งแต่สองคนขึ้นไปรวมตัวกันขึ้น เพื่อที่จะดำเนินกิจกรรมให้บรรลุเป้าหมายตามที่กำหนดไว้ และจะต้องมีการจัดองค์การ เพื่อให้มีการวางระเบียบให้กิจกรรมต่าง ๆ ขององค์การเกิดการสมดุล โดยกำหนดหน้าที่ อำนาจหน้าที่ และความรับผิดชอบของสมาชิกขององค์การ เพื่อให้การดำเนินการขององค์การบรรลุตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ (โกลด์ แพรทอง, 2535 ๒ : 575)

เมื่อพิจารณาถึงลักษณะที่มนุษย์เข้าร่วมกลุ่มกันทำงาน จะทำให้มีองค์การต่าง ๆ เกิดขึ้นนั้น ธงชัย สันติวงษ์ (2523) อังโน จิตเสนา อมรสงวนสิน (2532 : 576) ได้ให้แนวทางว่ามีเรื่องราวที่เกิดขึ้นภายในองค์การอยู่ 3 ประการคือ

1. จะต้องมียุทธศาสตร์ของการแบ่งแยกแรงงานกันทำ (division of labour) การที่มนุษย์เข้ามาร่วมกันทำงาน เพื่อวัตถุประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่งนั้น ผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ดังกล่าว จะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อ ได้มีการแบ่งแยกแรงงานกันทำตามความถนัด ความรู้ และความสามารถของคนให้เกิดประโยชน์แก่กลุ่มโดยรวมได้มากที่สุด

2. จะต้องมีการกำหนดเรื่องที่เกี่ยวข้องกับอำนาจ หน้าที่ (authority) กลุ่มที่จะร่วมกันทำงาน เพื่อให้เกิดผลสำเร็จต่อส่วนรวมของกลุ่มได้นั้น จำเป็นที่จะต้องมียุทธศาสตร์ที่อำนาจ คอยควบคุมสั่งการและกำกับให้ทุกคนที่อยู่ในองค์การ ทำงาน เพื่อความสำเร็จของกลุ่มด้วย

3. จะต้องจัดเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ต่าง ๆ (relationships) เพื่อให้การทำงานเป็นไปอย่างมีระเบียบและไม่ขัดแย้งกัน เรื่องความสัมพันธ์เหล่านี้ ได้แก่ ความสัมพันธ์ของบุคคลต่าง ๆ และของกลุ่มย่อยต่าง ๆ ที่ทำงานร่วมกันในองค์การ และเพื่อให้มีการร่วมมือกันทำงานในกลุ่มหรือองค์การ เป็นการเสริมกันไปในทิศทางที่มุ่งสู่จุดหมายเดียวกัน

องค์กรประชาชนหรือองค์กรท้องถิ่น เป็นรูปแบบหนึ่งขององค์การที่กลุ่มประชาชนในท้องถิ่นรวมตัวกันขึ้น เพื่อดำเนินกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่ง ตามวัตถุประสงค์ของกลุ่มเอง หรือเพื่อสนองวัตถุประสงค์ของชุมชน มีการแบ่งภาระหน้าที่กันทำ และรับผิดชอบในกิจกรรมต่าง ๆ ของกลุ่มหรือชุมชน มีรูปแบบโครงสร้างขององค์การที่ชัดเจนและมีระเบียบปฏิบัติ (ณรงค์ มหรรณพ และดุสิต เวชกิจ, 2534 ในโกมล แพรททอง, 2535 ช : 575)

องค์กรประชาชนมีบทบาทสำคัญต่อการบริหารงานป่าชุมชน เพราะเป็นกลไกอันหนึ่งของชุมชน ที่คอยดูแลรักษา และควบคุมการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนให้อุปโภคบริโภคแก่ประชาชนในท้องถิ่นตลอดไป และบรรลุวัตถุประสงค์ที่ชุมชนวางไว้ สามารถจำแนกได้ 2 ลักษณะคือ องค์กรประชาชน ที่จัดการขึ้นอย่างเป็นทางการ และองค์กรประชาชนที่จัดตั้งขึ้นอย่างไม่เป็นทางการ

1. องค์กรประชาชนที่จัดตั้งขึ้นอย่างเป็นทางการ

1.1 คุณลักษณะขององค์กรประชาชนที่จัดตั้งขึ้นอย่างเป็นทางการ เป็นองค์กรที่จัดตั้งขึ้นอย่างมีระเบียบแบบแผน คือ มีกฎหมายรองรับ หรือมีการจดทะเบียนอย่างถูกต้องตามกฎหมายมีโครงสร้างขององค์กรอย่างชัดเจนและคงที่แน่นอน มีการระบุลักษณะงานของสมาชิกแต่ละคน พร้อมทั้งจุดหมายต่าง ๆ ขององค์กรไว้อย่างชัดเจน

1.2 ประเภทขององค์กรประชาชนที่จัดตั้งขึ้นอย่างเป็นทางการ องค์กรประชาชนที่จัดตั้งขึ้นอย่างเป็นทางการ และมีบทบาทในการบริหารป่าชุมชน ได้แก่ คณะกรรมการหมู่บ้านและคณะกรรมการสภาตำบล

2. องค์การประชาชนที่จัดตั้งขึ้นอย่างไม่เป็นทางการ เป็นองค์การที่มีอยู่แล้วในชุมชนที่ประชาชนจัดตั้งขึ้นเอง เพื่อการทำงานและแก้ปัญหาร่วมกันภายในท้องถิ่น องค์การแบบนี้บางครั้งตั้งขึ้นมาโดยได้รับการสนับสนุนจากหน่วยราชการ องค์การประชาชน บทบาทในการบริหารป่าชุมชนได้แก่ องค์การประชาชนอื่น ๆ เช่น กลุ่มปลูกป่า กลุ่มอนุรักษ์ป่า กลุ่มเหมืองฝาย เป็นต้น

5. การมีส่วนร่วมของประชาชนเพื่อการป่าไม้ชุมชน

ในกรณีที่จะกล่าวถึงการมีส่วนร่วมของประชาชนเพื่อการป่าไม้ชุมชนนั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องทำความเข้าใจเกี่ยวกับแนวคิดของการมีส่วนร่วมของประชาชนโดยทั่ว ๆ ไปเสียก่อน เพราะการมีส่วนร่วมของประชาชน ได้รับการยอมรับกันว่าเป็นองค์ประกอบที่สำคัญอย่างหนึ่งของการป่าไม้ชุมชน

5.1 ความหมายและแนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนเพื่อการป่าไม้ชุมชน

ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชน

ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนที่น่าสนใจ ซึ่งนักวิชาการบางท่านได้กล่าวถึง ดังนี้

การมีส่วนร่วมของประชาชน เป็นกระบวนการที่รัฐบาลทำการส่งเสริม ชักนำ สนับสนุน และสร้างโอกาสให้ประชาชนในชุมชนทั้งในรูปส่วนบุคคล กลุ่มคน ชุมชน สมาคม มูลนิธิ และองค์การอาสาสมัครรูปต่าง ๆ ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานเรื่องใดเรื่องหนึ่งหรือหลายเรื่องรวมกัน (ไพรัตน์ เดชะรินทร์, 2527 : 6)

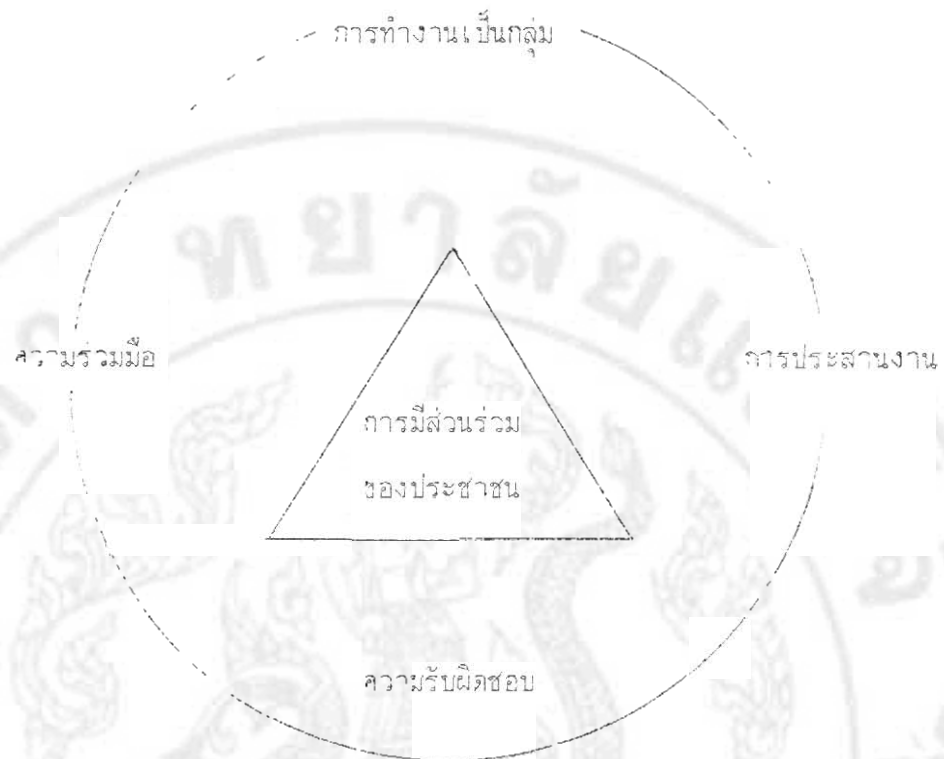
การมีส่วนร่วมของประชาชน เป็นกระบวนการดำเนินงานรวมพลังประชาชนกับองค์กรของรัฐหรือองค์กรเอกชน เพื่อประโยชน์ในการพัฒนาหรือแก้ไขปัญหาของชุมชน โดยยึดหลักการว่าสมาชิกในชุมชนนั้น ๆ จะต้องร่วมมือกันวางแผนและการปฏิบัติงาน เพื่อสนองความต้องการหรือแก้ปัญหของประชาชนในชุมชน (ไพโรจน์ สุขสัมฤทธิ์, 2532 : 2)

การมีส่วนร่วมของประชาชน เป็นการเกี่ยวข้องทางด้านจิตใจและอารมณ์ของบุคคลหนึ่งในสถานการณ์กลุ่ม ซึ่งผลของการเกี่ยวข้องดังกล่าว เป็นเหตุเร้าใจให้กระทำการให้บรรลุจุดมุ่งหมายของกลุ่มนั้น กับทั้งก่อให้เกิดความรู้สึกร่วมรับผิดชอบกับกลุ่มดังกล่าวด้วย (นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์, 2527 : 183)

การมีส่วนร่วมของประชาชน เป็นการเข้าร่วมอย่างแข็งขัน และอย่างเต็มที่ของกลุ่มบุคคลผู้มีส่วนได้เสียในทุกขั้นตอนของโครงการหรืองานพัฒนาชนบท โดยเฉพาะอย่างยิ่งการมีส่วนร่วมในอำนาจการตัดสินใจ และหน้าที่ความรับผิดชอบ การมีส่วนร่วมจะเป็นเครื่องประกันว่าสิ่งที่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียต้องการมากที่สุดนั้น จักได้รับการตอบสนองและทำให้มีความเป็นไปได้มากขึ้น ว่าสิ่งที่ทำไปนั้นจะตรงกับความต้องการแท้จริง และมั่นใจมากขึ้นว่าผู้เข้าร่วมทุกคนจะได้รับประโยชน์เสมอหน้ากัน (วันรักษ์ มิ่งมณีนาคนิ, 2531 : 10)

การมีส่วนร่วมของประชาชน เป็นกระบวนการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินงานพัฒนาร่วมคิด ร่วมตัดสินใจเพื่อแก้ปัญหาของตนเอง รวมทั้งมีส่วนร่วมใช้ความคิดสร้างสรรค์ ความรู้และความชำนาญ โดยใช้วิธีการที่เหมาะสม ตลอดจนสนับสนุนติดตามผลการปฏิบัติงานขององค์การและเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง (William, 1976 : 138)

จากความหมายที่กล่าวมาข้างต้น พอสรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน (people participation) คือ กระบวนการที่เปิดโอกาสให้ประชาชนในท้องถิ่นมีความร่วมมือการประสานงานและความรับผิดชอบ ในการพัฒนาท้องถิ่นให้ตรงกับความต้องการของตนเอง โดยได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องตามสมควร

ภาพที่ 2.1 ความสัมพันธ์ของการมีส่วนร่วมของประชาชน

ที่มา : นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์ (2527). กลวิธี แนวทาง วิธีการส่งเสริมการมีส่วนร่วม
ของประชาชนในงานพัฒนาชุมชน

แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนเพื่อการป่าไม้ชุมชน

ตุลิต เวชกิจ (2535 ก : 211-212) ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนเพื่อการป่าไม้ชุมชนดังนี้คือ

1. สาเหตุการมีส่วนร่วมของประชาชนเพื่อการป่าไม้ชุมชน

1.1 ผลประโยชน์ การที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมกับการดำเนินการป่าไม้ชุมชน จึงย่อมหวังผลประโยชน์ที่ตัวเองจะได้รับจากการป่าไม้ชุมชน เช่น การได้ไม้ใช้เป็นเชื้อเพลิงเพื่อการหุงต้มในครอบครัว

1.2 ความเดือดร้อน การดำรงชีวิตที่เดือดร้อน เพราะขาดแคลนป่าไม้ในท้องถิ่น เช่น การผันแปรของสภาวะอากาศ ความแห้งแล้งของภูมิอากาศ การขาดแคลนไม้ในการใช้สอย จึงทำให้ประชาชนต้องการเข้ามามีส่วนร่วมเพื่อการป่าไม้ชุมชน โดยมุ่งหวังจะทำให้ความเดือดร้อนหมดสิ้นไป และกลับมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น

1.3 ความสนใจ ทรัพยากรป่าไม้เอื้ออำนวยประโยชน์อย่างมหาศาลให้แก่มนุษย์ทั้งในทางตรงและทางอ้อม ดังนั้นถ้าในท้องถิ่นใดมีความขาดแคลนทรัพยากรป่าไม้ ย่อมสูญเสียโอกาสที่จะได้รับประโยชน์จากป่าไม้ รวมทั้งยังอาจเกิดโทษบางประการติดตามมาในวงกว้างๆ ต่างตระหนักถึงความสำคัญของทรัพยากรป่าไม้เป็นอย่างมาก มีการเผยแพร่ทางสื่อมวลชนทุกแขนง ทำให้ประชาชนหันมาให้ความสนใจในการแก้ไขปัญหาป่าไม้โดยการป่าไม้ชุมชน

1.4 ความศรัทธา ประชาชนในชนบทโดยมากมีความศรัทธาต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์บนบ่อหรือเลื่อมใส และพร้อมที่จะปฏิบัติตามคำสั่ง คำแนะนำ

1.5 ความเกรงใจ คนไทยโดยส่วนใหญ่มีนิสัยความเกรงใจต่อผู้อื่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมชนบท เพราะมีความผูกพันกันในทางเครือญาติ ความเกรงใจมิให้ทั้งต่อผู้มีระดับเหนือกว่าตน เท่าเทียมและระดับต่ำกว่าตน

1.6 อำนาจบังคับ แม้ประเทศไทยจะเป็นประเทศในระบอบประชาธิปไตยก็ตาม แต่ในทางปฏิบัติจริงแล้วยังคงแบ่งด้วยระบบเผด็จการมัยเสมอ ผู้มีอำนาจน้อยกว่าหรือผู้ใต้บังคับบัญชาจะมีความรู้สึกเกรงกลัวต่อผู้มีอำนาจหรือผู้บังคับบัญชา และยินยอมที่จะปฏิบัติตามคำสั่ง แม้บางครั้งจะเป็นการฝืนความรู้สึกของตนก็ตาม

2. เงื่อนไขการมีส่วนร่วมของประชาชนเพื่อการป่าไม้ชุมชน

ในการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชน เพื่อการป่าไม้ชุมชนนั้น ต้องเป็นการเข้ามามีส่วนร่วมอย่างแท้จริง จึงจะทำให้การดำเนินการป่าไม้ชุมชนประสบผลสำเร็จ การมีส่วนร่วม

อย่างแท้จริงนั้นต้องมีครบทั้ง 4 เงื่อนไข ตามที่ คายูโน (อ้างใน ตูลิต เวชกิจ, 2535 : 212) ให้แนวทางไว้ดังนี้

2.1 ประชาชนต้องมีสภาพในการมีส่วนร่วม การมีส่วนร่วมเป็นสิทธิเสรีภาพส่วนบุคคลของประชาชนแต่ละคน ไม่ควรมีการบังคับประชาชนให้เข้ามามีส่วนร่วมเพื่อการป่าไม้ชุมชน เพราะประชาชนจะให้ความร่วมมือแบบขอไปที พร้อมทั้งคอยหาโอกาสที่จะหลีกเลี่ยงการมีส่วนร่วม อันอาจทำให้การป่าไม้ชุมชนต้องชะงักลง

2.2 ประชาชนต้องมีความสามารถในการมีส่วนร่วม การที่จะส่งเสริมให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมเพื่อการป่าไม้ชุมชนนั้น ต้องคำนึงถึงพื้นฐานความรู้ ความสามารถ ความชำนาญ และประสบการณ์ต่าง ๆ ของประชาชนว่าควรจะเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมใดจึงจะเหมาะสม

2.3 ต้องมีระบบที่ดีของการมีส่วนร่วม การมีระบบที่ดีได้แก่ การที่ประชาชนในท้องถิ่นรวมตัวกันเป็นกลุ่มหรือองค์กรประชาชน เพื่อทำหน้าที่บริหารงานการป่าไม้ชุมชนโดยเฉพาะ ซึ่งกลุ่มต้องมีวัตถุประสงค์ มีระเบียบกฎเกณฑ์ มีโครงสร้างที่เด่นชัด ทั้งนี้ โดยได้รับการเห็นชอบจากสมาชิกทั้งหมด

2.4 ประชาชนต้องมีความเต็มใจในการมีส่วนร่วม การป่าไม้ชุมชนเป็นงานที่ก่อให้เกิดประโยชน์แก่ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตัว และผลงานที่ทำมักต้องใช้เวลายาวนานกว่าจะเห็นผล บางครั้งอาจเป็นงานที่ต้องเสียสละเพื่อส่วนรวม แต่ก็สร้างผลทางด้านจิตใจให้แก่ผู้ยอมอุทิศตนเพื่อสังคม

3. รูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนเพื่อการป่าไม้ชุมชน

3.1 การมีส่วนร่วมโดยตรง ประชาชนจะเข้ามามีส่วนร่วมในการป่าไม้ชุมชนด้วยตนเอง เช่น ได้รับมอบหมายให้รับผิดชอบกิจกรรมต่าง ๆ การเข้าร่วมกิจกรรมปลูกต้นไม้ อนุรักษ์รักษาต้นไม้ ฯลฯ

3.2 การมีส่วนร่วมโดยผ่านกลุ่ม ประชาชนจะคัดเลือกตัวแทนของตนเป็นคณะกรรมการของกลุ่ม เพื่อดำเนินการป่าไม้ชุมชนแทนตนเอง และพร้อมที่จะให้ความร่วมมือเมื่อคณะกรรมการต้องการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในบางกิจกรรม

3.3 การมีส่วนร่วมโดยผ่านตัวแทน ประชาชนจะใช้ตัวแทนที่ตนเองเห็นว่ามีความเหมาะสมที่จะดำเนินการแทนตน เช่น มอบหมายให้สมาชิกในครอบครัวช่วยปลูกป่าแทน เพราะตัวเองไม่แข็งแรงพอ

4. สิ่งจูงใจการมีส่วนร่วมของประชาชนเพื่อการป่าไม้ชุมชน

เมื่อประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมกับการดำเนินงานการป่าไม้ชุมชนแล้ว โอกาสที่ประชาชนจะมีส่วนร่วมมากขึ้นหรือน้อยลง และจะใช้ระยะเวลาในการมีส่วนร่วมยาวนานเพียงใดนั้น สิ่งที่เป็นที่สคัญอย่างหนึ่งก็คือ ผลประโยชน์หรือผลตอบแทนที่ประชาชนได้รับจากการป่าไม้ชุมชนนั้นผลประโยชน์เหล่านี้ ไม่จำเป็นต้องออกมาในรูปที่สามารถตีราคาเป็นมูลค่าทางเงินตราแต่เพียงอย่างเดียว เช่น การได้รับค่าจ้าง การมีไม้ไว้ใช้สอย แต่อาจเป็นผลประโยชน์อย่างอื่นที่สร้างความพึงพอใจแก่ประชาชน เช่น การมีสภาพแวดล้อมที่ดีขึ้นของท้องถิ่น การเป็นภิกษณ์ของสมาชิกในกลุ่ม การได้รับคำยกย่องสรรเสริญ ฯลฯ ผลประโยชน์จะเป็นสิ่งที่ดึงดูดการมีส่วนร่วมของประชาชน เพื่อการป่าไม้ชุมชนได้เป็นอย่างดี

ความสำคัญของการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการป่าไม้ชุมชน

การดำเนินงานการป่าไม้ชุมชน จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องได้รับการมีส่วนร่วมของประชาชน จึงต้องมีการกระตุ้นเตือน ชักจูง ตลอดจนชี้แนะให้ประชาชนมีความเข้าใจและเชื่อมั่นว่าตนเองมีศักยภาพเพียงพอที่จะทำให้การป่าไม้ชุมชนประสบความสำเร็จได้ ทั้งนี้เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อทั้งตัวเองและท้องถิ่น ตลอดจนชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการป่าไม้ ซึ่งพอสรุปได้ว่ามี 6 ประการสำคัญ ตามแนวทางของ คายูบิโน (อ้างใน ตูสิต เวชกิจ, 2535 ก : 208) มีดังนี้

1. การยอมรับมากขึ้น (wider acceptance) การมีส่วนร่วมเพื่อการป่าไม้ชุมชนจะเป็นไปโดยเสรีภาพตามหลักประชาธิปไตยให้มากที่สุด และไม่ถูกครอบงำตามกระบวนการมีส่วนร่วม จึงเห็นได้ว่าประชาชนได้รับการยอมรับในเกียรติและศักดิ์ศรีจากผู้อื่น ก่อให้เกิดความภูมิใจในศักยภาพของตัวเองที่จะร่วมดำเนินการป่าไม้ชุมชน และการพัฒนาอื่น ๆ ในท้องถิ่นของงาน และยอมรับแนวทางการป่าไม้ชุมชน

2. รู้สึกผูกพันและเป็นเจ้าของยิ่งขึ้น (deeper commitment) การป่าไม้ชุมชนมิใช่จะประสบผลสำเร็จได้ เพราะประชาชนคนใดคนหนึ่ง หรือคนกลุ่มน้อยในสังคม แต่ต้องเกิดจากความเห็นพ้องต้องกันของประชาชนส่วนใหญ่ว่าจะเข้ามาร่วมมือกันแก้ไขปัญหาการป่าไม้ เพื่อความเจริญผาสุกของท้องถิ่นตน สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ จะก่อให้เกิดความรู้สึกผูกพันและเป็นเจ้าของการป่าไม้ชุมชนร่วมกันและจะมีมากขึ้นตามลำดับ ส่งผลถึง ความผูกพันกันระหว่างประชาชนที่เข้ามามีส่วนร่วมด้วย

3. การบริหารและดำเนินงานมีประสิทธิภาพดีขึ้น (better execution) การดำเนินงานการป่าไม้ชุมชน เป็นไปในลักษณะการทำงานเป็นกลุ่มหรือองค์กรประชาชน ในท้องถิ่น ซึ่งมีวัตถุประสงค์ กฎระเบียบ โครงสร้างกิจกรรมของกลุ่มโดยเน้นเพื่อการป่าไม้ชุมชนตามความต้องการของสมาชิก ใช้ปกครองตามหลักประชาธิปไตย ทุกคนที่เข้ามามีส่วนร่วมสามารถแสดงความคิดเห็นเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อส่วนรวม จึงทำให้การบริหารและดำเนินการป่าไม้ชุมชนมีประสิทธิภาพดีขึ้น

4. ชีตความสามารถเพิ่มขึ้น (increased capacities of the people) บุคคลแต่ละคนย่อมมีความรู้ ความสามารถที่แตกต่างกันไป ประชาชนบางคนแม้จะด้อยความรู้ และมีฐานะทางเศรษฐกิจไม่สู้จะดีนัก แต่ก็มีความสามารถส่วนตัวบางประการที่แอบแฝงอยู่และพร้อมที่จะแสดงออกเมื่อมีโอกาส การเข้ามามีส่วนร่วมเพื่อการป่าไม้ชุมชน นอกจากจะเป็นการเปิดโอกาสให้แสดงออกซึ่งความสามารถที่ตนมีอยู่แล้ว ยังเท่ากับเป็นการฝึกฝนความสามารถ อย่างอื่นให้พัฒนาสูงขึ้น

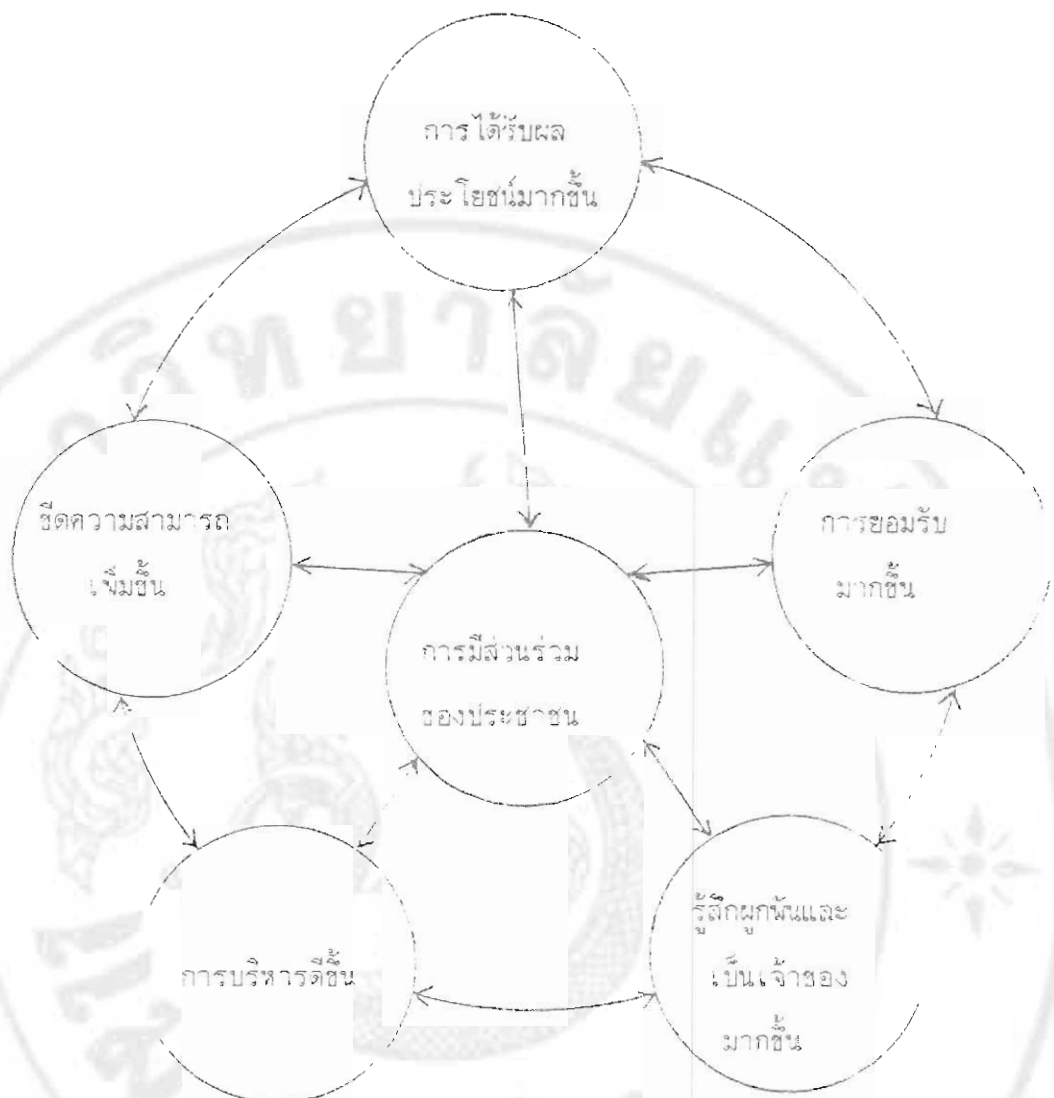
5. ผลประโยชน์เพิ่มขึ้น (wider utilization of benefit) ผลประโยชน์ที่ได้จากการป่าไม้ชุมชนในเบื้องต้นจะตกสู่ประชาชนในท้องถิ่น ซึ่งผลประโยชน์นี้มีหลายประการ ทั้งทางตรงและทางอ้อม เช่น การป่าไม้เพื่อการใช้สอย การทำให้สภาพแวดล้อมที่ดีขึ้น ฯลฯ การที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมต่อการป่าไม้ชุมชน เท่ากับเป็นการเพิ่มกำลังความสามารถในการปฏิบัติงานมากกว่าที่ประชาชนกลุ่มน้อย หรือรัฐดำเนินการแต่เพียงฝ่ายเดียว จึงส่งผลถึงความสำเร็จของการป่าไม้ชุมชน ตามจุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้ ผลประโยชน์จากป่าชุมชนจึงเพิ่มมากขึ้น

5.2 หลักการและกระบวนการของกิจกรรมการมีส่วนร่วมของประชาชน

หลักการของกิจกรรมการมีส่วนร่วมของประชาชนเพื่อการป่าไม้ชุมชน

การที่จะให้ประชาชนเข้ามาดำเนินการกิจกรรมการมีส่วนร่วมของประชาชน และการระดมทรัพยากรเพื่อการป่าไม้ชุมชนในท้องถิ่นต่าง ๆ มีหลักการสำคัญที่ต้องคำนึงถึง ดังนี้ (ดลิตเวชกิจ, 2535 ก : 230)

1. ยึดความต้องการและปัญหาของประชาชนเป็นจุดเริ่มต้นของกิจกรรม กิจกรรมการมีส่วนร่วมของประชาชนและการระดมทรัพยากรเพื่อการป่าไม้ชุมชน จะได้รับการตอบสนองจากประชาชนเพียงใด ขึ้นอยู่กับว่าการป่าไม้ชุมชนนั้นเป็นสิ่งที่ตรงกับความต้องการและปัญหาของประชาชนหรือไม่

ภาพที่ 2.2 ความสำคัญของการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการป่าไม้ชุมชน

ที่มา : ตูจิต เวชกิจ (2535 ก). ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนเพื่อการป่าไม้ชุมชน

2. กิจกรรมต้องดำเนินในลักษณะกลุ่ม กิจกรรมการมีส่วนร่วมของประชาชนและการระดมทรัพยากรเพื่อการป่าไม้ชุมชน ต้องเป็นไปในลักษณะของกลุ่มขององค์กรประชาชนในท้องถิ่นทำงานร่วมกัน โดยเน้นผลประโยชน์เพื่อส่วนรวม มิใช่ดำเนินโดยกลุ่มที่มุ่งผลประโยชน์

3. กิจกรรมต้องสอดคล้องกับขีดความสามารถของประชาชน กิจกรรมบางด้านที่ต้องใช้เทคโนโลยี หรือวิชาการป่าไม้ที่สูงเกินไป ก็ต้องพิจารณาด้วยว่าเหมาะสมกับขีดความสามารถของประชาชนหรือไม่ และต้องคำนึงถึงเสมอว่ากิจกรรมต่าง ๆ ที่ดำเนินการประชาชนต้องสามารถดำเนินได้ด้วยตนเอง เมื่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องยุติให้การช่วยเหลือหรือสนับสนุน

4. กิจกรรมต้องสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมของท้องถิ่น กิจกรรมการมีส่วนร่วมของประชาชนและการระดมทรัพยากรเพื่อการป่าไม้ชุมชน ต้องมีความสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมของท้องถิ่น ได้แก่ ลักษณะภูมิอากาศ ดิน หรือขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรมต่าง ๆ ของท้องถิ่น

5. การเริ่มต้นกิจกรรมต้องอาศัยผู้นำท้องถิ่น ผู้นำท้องถิ่นมีทั้งผู้นำตามธรรมชาติ เช่น ผู้อาวุโส ผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้นำทางศาสนา ครู ฯลฯ และผู้นำที่ได้รับการเลือกตั้ง หรือได้รับการแต่งตั้งจากทางราชการ เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้นำกลุ่มต่าง ๆ ฯลฯ ผู้นำเหล่านี้จะเป็นแกนนำและประสานงานระหว่างหน่วยงานภายนอกกับประชาชนในท้องถิ่น เพื่อดำเนินกิจกรรมการมีส่วนร่วมของประชาชนและการระดมทรัพยากรเพื่อการป่าไม้ชุมชนให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

6. กิจกรรมทุกขั้นตอนต้องดำเนินการโดยประชาชน กิจกรรมการมีส่วนร่วมของประชาชนและการระดมทรัพยากรเพื่อการป่าไม้ชุมชน มีหลายขั้นตอน ตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงสิ้นสุดการดำเนินงาน กิจกรรมเหล่านี้ต้องได้รับการดำเนินการ และรับรู้ประชาชนให้มากที่สุดทุกขั้นตอน มิใช่ในขั้นตอนใดขั้นตอนหนึ่งได้รับการดำเนินงานแทนโดยหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

กระบวนการของกิจกรรมการมีส่วนร่วมของประชาชนเพื่อการป่าไม้ชุมชน

การมีส่วนร่วมของประชาชนและการระดมทรัพยากรเพื่อการป่าไม้ชุมชน ในท้องถิ่นต่าง ๆ จะมีกิจกรรมหลักเหมือนกันทุกท้องถิ่น แต่อาจมีกิจกรรมย่อยและความหนักเบาของแต่ละกิจกรรมที่แตกต่างกันออกไปบ้าง ขึ้นอยู่กับความพร้อมของประชาชนและสถานการณ์ในท้องถิ่น

ตุลิต เวชกิจ (2535 ก : 232 - 233) ได้จำแนกกระบวนการดังกล่าวไว้ 5 ประการคือ

1. การค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาการป่าไม้ชุมชน ประชาชนต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาด้านป่าไม้ในท้องถิ่นของตนว่ามีอะไรบ้าง ความเดือดร้อนที่เกิดขึ้นในท้องถิ่นซึ่งเกิดจากด้านป่าไม้นั้นมีอะไร

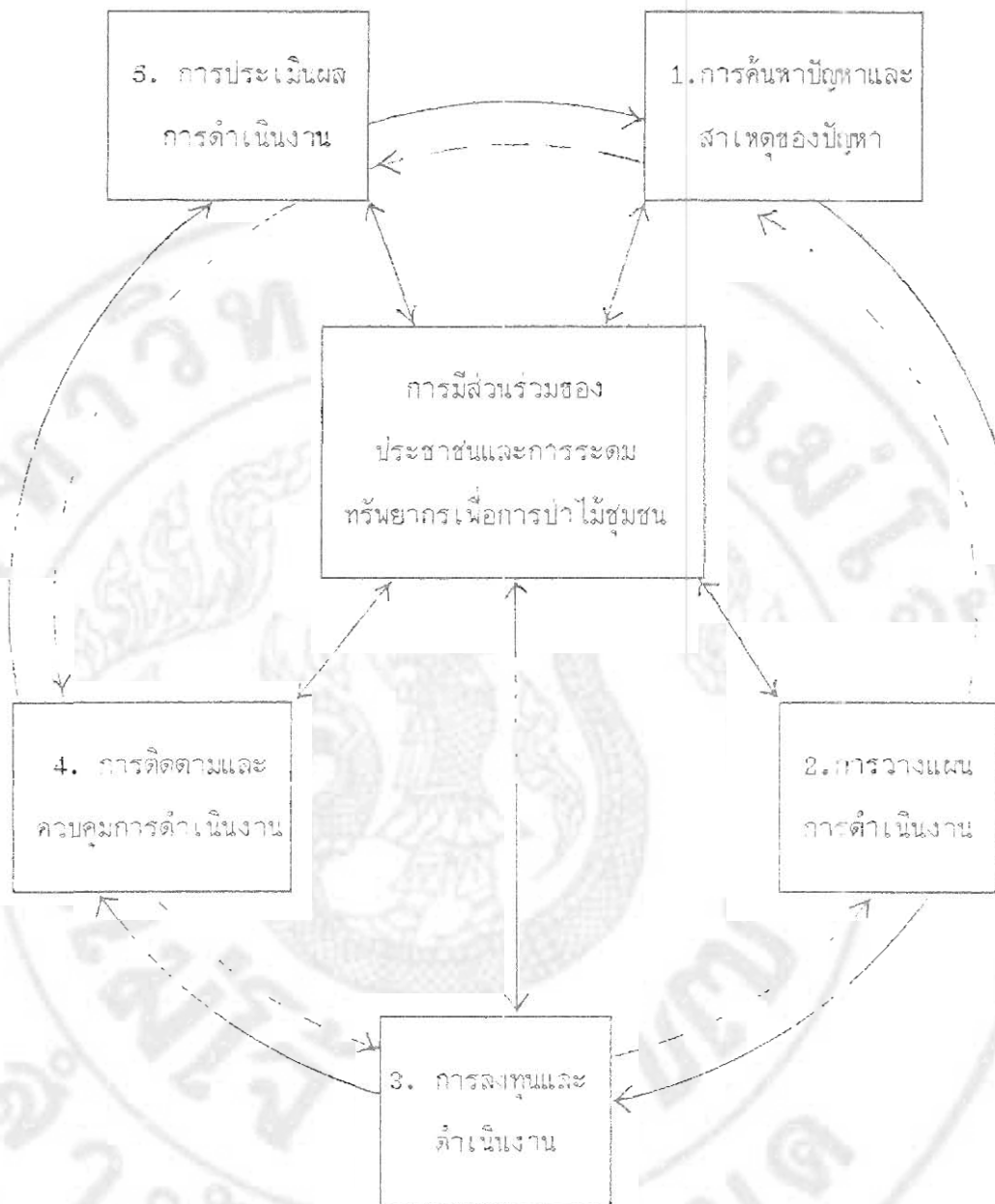
2. การวางแผนการดำเนินการ การป่าไม้ชุมชน ประชาชนต้องเข้ามาร่วมวางแผนอย่างจริงจังภายใต้ขีดความสามารถที่ประชาชนจะดำเนินการกันได้เอง โดยอาศัยทรัพยากรในท้องถิ่นที่มีอยู่มิใช่หวังการช่วยเหลือจากหน่วยงานภายนอกเป็นประการสำคัญ

3. การลงทุนและดำเนินการป่าไม้ชุมชน กิจกรรมขั้นตอนนี้เน้นการที่ประชาชนทุกคนมีส่วนร่วมโดยความเสมอภาคกันเป็นเจ้าของผลงานด้วยกัน รวมถึงการจัดสรรผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการป่าไม้ชุมชน ซึ่งต้องเป็นไปด้วยความยุติธรรมเสมอภาคกันแก่ประชาชนที่มีส่วนร่วมทุกคน

4. การติดตามและควบคุมการดำเนินการป่าไม้ชุมชน ประชาชนต้องมีส่วนร่วมในการติดตามและควบคุมทุกขั้นตอน เพราะประชาชนจะได้รับทราบความก้าวหน้า ตลอดจนปัญหาและอุปสรรคของการดำเนินงานที่เกิดขึ้น

5. การประเมินผลการดำเนินการป่าไม้ชุมชน กิจกรรมขั้นตอนนี้จะทำให้ประชาชนทราบถึงผลตอบแทน หรือผลประโยชน์ที่ได้รับจากการดำเนินการป่าไม้ชุมชน รวมทั้งผลดีผลเสีย อุปสรรค และข้อขัดข้องต่าง ๆ ที่มีผลต่อการดำเนินงาน ซึ่งจะใช้เป็นข้อมูลในการวางแผนการดำเนินงานต่อไปได้เป็นอย่างดี

กิจกรรมการมีส่วนร่วมของประชาชน และการระดมทรัพยากรเพื่อการป่าไม้ชุมชน ทั้ง 5 ขั้นตอนข้างต้น ต่างมีความสำคัญทุกขั้นตอน ประชาชนทุกคนอาจไม่จำเป็นจะต้องมีส่วนร่วมทุกกิจกรรม แต่ทุกกิจกรรมต้องมีตัวแทนของประชาชนมีส่วนร่วมอยู่เสมอ

ภาพที่ 2.3 กระบวนการของกิจกรรมการมีส่วนร่วมของประชาชน

ที่มา : ดุลิต เวชกิจ (2535 ก). ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนเพื่อการป่าไม้ชุมชน

หมายเหตุ ———— ขั้นตอนที่ต่อเนื่องของกระบวนการ

----- การป้อนกลับของข้อมูล

๘. ปัญหาการดำเนินงานป่าไม้ชุมชน

ณรงค์ มหรรณพ (2535 : 80) กล่าวว่า การดำเนินงานป่าไม้ชุมชนมีปัญหามองสรุปได้ดังนี้

1. ปัญหาด้านวิชาการ

การดำเนินงานด้านการป่าไม้ชุมชน ต้องอาศัยความรู้หลาย ๆ ด้านเข้ามาประสมคู่กัน ใช้เพื่อพัฒนาท้องถิ่น ไม่ว่าจะเป็นความรู้ทางด้านการจัดการ วนศาสตร์ เกษตรศาสตร์ รัฐศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ จิตวิทยา นิติศาสตร์ และอื่น ๆ ซึ่งแม้ว่าการดำเนินงานในลักษณะนี้ เช่น ป่าไม้ชุมชนได้มีการดำเนินงานอยู่ในประเทศไทยมาเป็นเวลานานแล้ว แต่ก็ยังมีปัญหาทางด้านวิชาการหลาย ๆ ด้าน ได้แก่ ด้านข้อมูลพื้นฐานในการจัดการ ระบบการจัดการ ความรู้และเทคนิคพื้นฐาน และความรู้และเทคนิคทางวิทยาศาสตร์ในปัจจุบัน

2. ปัญหาด้านระเบียบ กฎหมาย และวิถีปฏิบัติ

การจัดการป่าไม้ชุมชนมีรูปแบบที่หลากหลาย แตกต่างกันไปตามลักษณะของการยอมรับพื้นที่ของส่วนร่วมที่ดำเนินการป่าไม้ชุมชน การดำเนินการดังกล่าวเป็นการดำเนินงานเป็นกลุ่มต้องมีกฎระเบียบ ข้อบังคับ วิถีการปฏิบัติ เพื่อให้การดำเนินงานไปด้วยดีซึ่งกฎระเบียบของป่าชุมชนแต่ละรูปแบบจะแตกต่างกันตามรูปแบบของการป่าไม้ชุมชน โดยปัญหาด้านระเบียบ กฎหมาย และวิถีปฏิบัติที่สำคัญของการป่าไม้ชุมชน คือ ปัญหาด้านที่ดิน ปัญหาที่ดินต้นไม้ และปัญหาด้านวิถีปฏิบัติ

๓. ปัญหาด้านการบริหารและการจัดการ

การดำเนินงานการป่าไม้ชุมชน โดยทั่วไปแล้วประกอบด้วยกลุ่มบุคคล 3 พวกคือ กลุ่มผู้ดำเนินงาน กลุ่มผู้ดำเนินการติดต่อประสานงานกับกลุ่มผู้ดำเนินงาน และกลุ่มผู้เป็นส่วนร่วมในการดำเนินงาน โดยแต่ละกลุ่มมีบทบาทที่ต่างกันไป กลุ่มผู้ดำเนินงานนั้นผู้นำกลุ่มเป็นบุคคลสำคัญที่มีบทบาทมากในการบริหารและจัดการให้โครงการการป่าไม้ชุมชนสำเร็จตามวัตถุประสงค์ ในทางปฏิบัติแล้ว ปัญหาในด้านการบริหาร และการจัดการโครงการการป่าไม้ชุมชนที่สำคัญ คือ ปัญหาด้านผู้นำกลุ่ม ปัญหาด้านเจ้าหน้าที่ของรัฐ ปัญหาวัฒนธรรมการบริหาร ปัญหาด้านองค์การในแง่ที่ ปัญหาจัดแผนนโยบายของรัฐ ปัญหาด้านการดำเนินงานและปัญหาที่ดินนั้น

4. ปัญหาด้านผลประโยชน์

ในการจัดแบ่งผลประโยชน์ในงานการป่าไม้ชุมชน ปัญหาที่พบพอสรุปได้ดังนี้คือ

4.1 ด้านผู้ได้รับประโยชน์ บางครั้งการแบ่งสรรผลประโยชน์ขาดความเสมอภาค เช่น การแจกจ่ายกล้าไม้ให้เกษตรกรนำไปปลูก ผู้มารับกล้า ไม้ส่วนมากต้องเป็นเจ้าของที่ดิน ดังนั้น เกษตรกรผู้ไม่มีที่ดิน ไม่ถูกต้องตามกฎหมายก็จะไม่ได้รับ หรือในบางโอกาสเกษตรกรผู้ยากจน เป็นแรงงานให้กับนายทุน

4.2 ด้านการจัดการผลประโยชน์ ในการจัดการผลประโยชน์นั้นบางครั้งดำเนินไป ไม่เสมอภาค การดำเนินงานทำในกลุ่มเดียว ไม่มีการกระจาย ไม่มีการเปิดเผยข้อมูลเท็จจริง ลักษณะดังกล่าวมักจะเกิดกับกลุ่มที่ผู้มีอิทธิพลเข้ามาดำเนินงาน กลุ่มที่จัดตั้งโดยมิได้เกิดจากความ ต้องการของประชาชน

4.3 ด้านผลประโยชน์ต่อเนื่อง เป็นการจัดให้ผลผลิตในพื้นที่ต่อเนื่องกันไป โดยมี ได้ให้ได้รับผลประโยชน์ในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่งเท่านั้น ควรจะดำเนินการให้ได้รับผลประโยชน์ ต่อเนื่องกันไปทุก ๆ ปี แต่การดำเนินงานมักประสบปัญหาในด้านขนาดพื้นที่ของ โครงการจนทำให้ ไม่ได้รับผลประโยชน์ต่อเนื่อง

ภาคสรุป (Overview)

การป่าไม้ชุมชนในประเทศไทย ได้ดำเนินการมานาน ซึ่งวิธีการจัดการแตกต่างกัน ไปตามชนบทธรรมนิยมประเพณี ความเชื่อ สภาพเศรษฐกิจ และระบบนิเวศน์ โดยมีความ เปลี่ยนแปลงไปตามความต้องการของสมาชิกชุมชน การจัดการนั้นอาจไม่อำนวยประโยชน์สูงสุด ควรมีการพัฒนาปรับปรุงระบบการจัดการบางรูปแบบให้เหมาะสมกับปัญหาความต้องการของคน ใน ชุมชน ได้แก่ พัฒนาความรู้ และเทคนิคพื้นฐานชาวบ้าน ตลอดจนภูมิปัญญาชาวบ้านให้เหมาะสมสอดคล้องกับความรู้และเทคนิคทางวิทยาศาสตร์ในปัจจุบัน ซึ่งได้ศึกษาวิจัยทดสอบแล้วว่ามีประสิทธิภาพ

ในท้องถิ่นต่าง ๆ การป่าไม้ชุมชนจะประสบผลสำเร็จต้องมียอดประกอบพื้นฐาน 3 ประการของประชาชน คือ เป็นความต้องการพื้นฐาน การมีส่วนร่วม และความรู้สึกเป็นเจ้าของ ซึ่งถ้าขาดองค์ประกอบด้านใดด้านหนึ่งไปแล้วการป่าไม้ชุมชนก็ไม่สามารถดำเนินการต่อไปได้ อีกทั้งแนวทาง การป่าไม้ชุมชนในแต่ละท้องถิ่นก็มีความแตกต่างกัน จึงต้องเป็นเรื่องของประชาชนใน แต่ละท้องถิ่น ในการเข้ามามีส่วนร่วมต่อการกำหนดแนวทางกันเอง โดยการร่วมมือการประสาน งานด้านกันทุกขั้นตอนของการดำเนินการ อันจะทำให้เป็นการกำหนดรูปแบบของการป่าไม้ชุมชน

ได้ตรงความต้องการ

การมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าชุมชน เป็นสิ่งสำคัญในความ
สำเร็จของการอนุรักษ์ป่าชุมชน เพราะการมีส่วนร่วมของบุคคลนั้นจะทำให้บุคคลรู้จักการทำงาน
กันเป็นกลุ่ม

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

(RESEARCH METHODOLOGY)

การศึกษาวิจัย เรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ป่าชุมชนบ้านบ้านแพะ ตำบลออนใต้ อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ ได้กำหนดวิธีวิจัยไว้ดังนี้

สถานที่ดำเนินการวิจัย (Locale of the study)

ดำเนินการวิจัยในห้องที่ บ้านบ้านแพะ หมู่ที่ 10 ตำบลออนใต้ อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่

ผู้ให้ข้อมูล (Respondents)

ประชากรบ้านบ้านแพะ หมู่ 10 ตำบลออนใต้ อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ มีรายละเอียดดังนี้ (แบบ กชช.2ค ฉบับประจำหมู่บ้าน : 2536 : 10)

ราษฎรอาศัยอยู่ทั้งหมด	จำนวน	458 คน
มีครัวเรือนทั้งสิ้น	จำนวน	87 ครัวเรือน
เพศชาย	จำนวน	235 คน
เพศหญิง	จำนวน	223 คน

ผู้ให้ข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ คือ หัวหน้าครอบครัวที่อาศัยอยู่ในบ้านบ้านแพะ หมู่ที่ 10 ตำบลออนใต้ อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 87 คน เหตุผลที่เลือกหัวหน้าครอบครัวเป็นผู้ให้ข้อมูล เพราะชาวบ้านบ้านแพะถือว่าป่าชุมชนแห่งนี้ เป็นของทุกครอบครัวที่อาศัยอยู่ในบ้านบ้านแพะ ดังนั้น หัวหน้าครอบครัวเป็นผู้ที่มีบทบาทอย่างมากต่อการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าชุมชนแห่งนี้

เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล
(Research instrument)

เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูลของการวิจัยครั้งนี้เป็นแบบสัมภาษณ์ (interview schedule) โดยผู้วิจัยสร้างขึ้นตามแนวของวัตถุ ประสงค์ที่ตั้งไว้ซึ่งมีทั้งแบบคำถามปลายเปิด (open-ended question) และคำถามปลายปิด (close-ended question) มีทั้งหมด 4 ตอน ดังนี้

ตอน 1 รวบรวมข้อมูลรายละเอียดเกี่ยวกับลักษณะพื้นฐานส่วนบุคคล เศรษฐกิจ และสังคม บางประการของชาวบ้านบ้านแพะ ลักษณะคำถามให้เลือกตอบข้อใดข้อหนึ่ง และให้เติมข้อความลงในช่องว่าง

ตอน 2 รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าชุมชนของหมู่บ้าน โดยมีลักษณะคำถาม ผู้ให้ข้อมูล เลือกตอบข้อใดข้อหนึ่งตามระดับการมีส่วนร่วมในแต่ละกิจกรรม

ตอน 3 รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับสาเหตุ อันดับความสำคัญของสาเหตุ และรูปแบบของการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าชุมชนของหมู่บ้าน โดยสาเหตุการมีส่วนร่วมนั้น ลักษณะคำถามแบบปลายปิดให้เลือกตอบจำนวน 7 ข้อ และคำถามปลายเปิดจำนวน 1 ข้อ นอกจากนี้ให้จัดอันดับความสำคัญของสาเหตุ 3 อันดับแรก ส่วนรูปแบบของการมีส่วนร่วมนั้นเป็นคำถามแบบปลายเปิด

ตอน 4 รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับปัญหาและอุปสรรคในการอนุรักษ์ป่าชุมชน โดยมีคำถามแบบปลายปิด ให้เลือกตอบจำนวน 14 ข้อ และคำถามปลายเปิดซึ่งผู้ให้ข้อมูลสามารถเติมข้อความได้อย่างอิสระจำนวน 1 ข้อ

การทดสอบเครื่องมือ
(Pretesting of the instrument)

การทดสอบเครื่องมือ ผู้วิจัยนำแบบสัมภาษณ์ที่สร้างขึ้นไปทดสอบดังนี้

1. ทดสอบความตรงในเนื้อหา (content validity) โดยนำแบบสัมภาษณ์ที่สร้างขึ้นปรึกษากับนักวิชาการป่าไม้ที่มีประสบการณ์ด้านการป่าไม้ชุมชน เพื่อตรวจสอบว่าแบบสัมภาษณ์นั้นครอบคลุมเนื้อหาหรือประเด็นปัญหาที่ต้องการศึกษาหรือไม่ จากนั้นนำมาปรับปรุงแก้ไขตามคำแนะนำของผู้ทรงคุณวุฒิดังกล่าว

2. ทดสอบความเชื่อมั่น (reliability) โดยนำแบบสัมภาษณ์ไปทดสอบกับหัวหน้าครอบครัวบ้านวังธาร หมู่ที่ 1 ตำบลร้องวัวแดง อำเภอสังขละบุรี จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 10 คน ซึ่งบ้านวังธารนี้เป็นหมู่บ้านที่มีอาณาเขตติดต่อกับบ้านบ้านแพะ ดังนั้นจึงมีลักษณะ โดยทั่วไป

คล้ายกับชาวบ้านบ้านแพะ สามารถนำมาใช้เป็นตัวอย่างในการทดสอบความเชื่อมั่นได้ จากนั้นนำผลการทดสอบมาวิเคราะห์หาความเชื่อมั่นของแบบสัมภาษณ์ โดยวิธีวัดความสอดคล้องภายใน (measures of internal consistency) เพื่อตรวจสอบข้อความหรือคำถามทุกข้อมีความสัมพันธ์กันสูงมากน้อยเพียงใด โดยแยกวิเคราะห์ดังนี้

2.1 ทดสอบหาความเชื่อมั่นของแบบสัมภาษณ์ ตอน 2 การมีส่วนร่วมในกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าชุมชน ใช้สูตร สัมประสิทธิ์แอลฟา (α -coefficient) ซึ่งเป็นการวัดความสอดคล้องภายในของ Cronbach (ประกอบ กรรณสูตร, 2528 : 42-43) เนื่องจากลักษณะแบบคำตอบเป็นชนิดประเมินค่า (rating scale) โดยให้เลือกรับตอบ 4 scale คือมาก ปานกลาง น้อย และไม่มีส่วนร่วม ผลการวิเคราะห์ได้ค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.70

สูตรสัมประสิทธิ์แอลฟา คือ

$$\alpha = \frac{n}{n-1} \left(1 - \frac{S_1^2}{S_x^2} \right)$$

n = จำนวนข้อสอบ

S_1^2 = ความแปรปรวนของคะแนนแต่ละข้อ

S_x^2 = ความแปรปรวนของคะแนนของผู้รับการทดสอบทั้งหมด หรือกำลังสองของส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของคะแนนของผู้รับการทดสอบทั้งหมด

2.2 ทดสอบความเชื่อมั่นของแบบสัมภาษณ์ ตอน 3 สาเหตุการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าชุมชน ใช้สูตรสัมประสิทธิ์แห่งความเที่ยงแบบคูเดอร์-ริชาร์ดสัน KR-20 (ประกอบ กรรณสูตร, 2528 : 37-38) เนื่องจากลักษณะแบบคำตอบให้เลือกรับตอบ 2 scale คือ ใช่ กับ ไม่ใช่ ผลการวิเคราะห์ได้ค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.71

สูตร KR-20 มีดังนี้

$$r_{tt} = \frac{n}{n-1} \left(1 - \frac{pq}{S_x^2} \right)$$

r_{tt} = สัมประสิทธิ์แห่งความเที่ยง
 n = จำนวนข้อสอบในแบบทดสอบ
 p = สัดส่วนของคนที่ตอบถูก
 q = สัดส่วนของคนที่ไม่ตอบผิด
 $(q = 1 - p)$
 S_x^2 = ความแปรปรวนของคะแนนของผู้ถูกทดสอบทั้งหมด

2.3 ทดสอบความเชื่อมั่นของแบบสัมภาษณ์ ตอน 4 ปัญหาอุปสรรคในการอนุรักษ์ป่าชุมชน ใช้สูตรสัมประสิทธิ์แอลฟา (α - coefficient) เป็นการวัดความสอดคล้องภายในของ Crobach และสาเหตุที่เลือกใช้สัมประสิทธิ์แอลฟา เนื่องจากลักษณะแบบคำตอบเป็นชนิดประมาณค่า rating scale) โดยใช้เล็กราคา 4 scale คือ มาก ปานกลาง น้อย ไม่มีปัญหา ผลการวิเคราะห์ได้ค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.74

วิธีการรวบรวมข้อมูล (Data gathering)

ขั้นตอนในการรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้ประสานงานโดยตรงกับป่าไม้อำเภอสันกำแพง และผู้ใหญ่บ้านหมู่ 10 ตำบลออนใต้ อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อขอความอนุเคราะห์ในการอำนวยความสะดวก และประกาศตามเสียงตามสายให้หัวหน้าครอบครัวทราบโดยทั่วกัน สำหรับการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้ออกไปเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง และมีผู้ช่วยเก็บข้อมูลอีก 3 ท่าน โดยก่อนที่จะออกไปสัมภาษณ์ได้ชี้แจงให้ผู้ช่วยเก็บรวบรวมข้อมูล มีความเข้าใจตรงกันเพื่อที่จะได้ข้อมูลตรงตามความเป็นจริง

การวิเคราะห์ข้อมูล
(Analysis of data)

การวิเคราะห์ข้อมูลดำเนินการดังต่อไปนี้

1. ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากแบบสัมภาษณ์มาตรวจสอบรวบรวมข้อมูลต่าง ๆ และถอดรหัสลงเครื่องคอมพิวเตอร์ เพื่อวิเคราะห์ด้วยโปรแกรมสถิติสำเร็จรูปเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์ (Statistical Package for the Social Sciences, SPSS)

2. สำหรับสถิติที่ใช้ในงานวิเคราะห์ได้แก่

2.1 การแจกแจงความถี่ (frequency) เพื่อจัดลำดับชั้นข้อมูลพื้นฐานทั่วไปของลักษณะส่วนบุคคล เศรษฐกิจ และสังคมของผู้ให้ข้อมูล

2.2 ค่าร้อยละ (percentage) เพื่อทราบอัตราส่วนทางด้านข้อมูลของลักษณะส่วนบุคคล เศรษฐกิจ สังคม การรับฟังข่าวสาร การเข้ารับการฝึกอบรม การเป็นสมาชิกกลุ่ม การใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน สาเหตุ และรูปแบบของการมีส่วนร่วม

2.3 มัชฌิมเลขคณิต (arithmetic mean) เพื่อวัดแนวโน้มเข้าสู่ส่วนกลางของลักษณะส่วนบุคคล เศรษฐกิจ สังคมของผู้ให้ข้อมูล

2.4 ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (standard deviation) เพื่อวัดการกระจายของลักษณะส่วนบุคคล เศรษฐกิจ สังคมของผู้ให้ข้อมูล

3. ข้อมูลเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าชุมชน ผู้วิจัยได้ออกแบบสัมภาษณ์โดยประยุกต์ใช้แบบมาตราส่วนประเมินค่า (rating scale) ของ Likert โดยใช้ข้อความที่แสดงถึงระดับการมีส่วนร่วมของชาวบ้านบ้านพะนง ในกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าชุมชน ซึ่งถามให้เลือกตอบ 4 ระดับ โดยกำหนดน้ำหนักคำตอบด้วยการให้คะแนนตามวิธี arbitrary weighting ของ Likert (เชิดศักดิ์ โสวาสน์, 2527 : 5) กำหนดน้ำหนักคำตอบเป็นคะแนนไว้ดังนี้ มีส่วนร่วมมาก = 3 มีส่วนร่วมปานกลาง = 2 มีส่วนร่วมน้อย = 1 ไม่มีส่วนร่วม = 0

สำหรับเกณฑ์มาตรฐานพิจารณาเปรียบเทียบคะแนนเฉลี่ยที่คำนวณ ค่าเฉลี่ยหลักของ Millers (1970) อ้างในวิเศษ ดำรงเกียรติศักดิ์ (2531 : 20) กำหนดขนาดของชั้นจากระดับการมีส่วนร่วม 3 ระดับ ดังนี้

มีค่าคะแนนเฉลี่ยระหว่าง 1.00 - 1.66	หมายถึง	ผู้ให้ข้อมูลมีส่วนร่วมน้อย
มีค่าคะแนนเฉลี่ยระหว่าง 1.67 - 2.33	หมายถึง	มีส่วนร่วมระดับปานกลาง
มีค่าคะแนนเฉลี่ยระหว่าง 2.34 - 3.00	หมายถึง	มีส่วนร่วมระดับมาก

4. ข้อมูลเกี่ยวกับปัญหาและอุปสรรคของชาวบ้านบ้านพะ ในการอนุรักษ์ป่าชุมชน ผู้วิจัย ได้ออกแบบสัมภาษณ์โดยประยุกต์ใช้แบบมาตราส่วนประเมินค่า (rating scale) ของ Likert โดยใช้ข้อความที่แสดงถึงระดับปัญหา ซึ่งถามให้เลือกตอบ 4 ระดับ โดยกำหนดน้ำหนักคำตอบ ด้วยการให้คะแนนตามวิธี arbitrary weighting ของ Likert (ซีตคิกต์ โยวาสินี, 2527 : 5) กำหนดน้ำหนักคำตอบเป็นคะแนนไว้ดังนี้ มีปัญหาและอุปสรรคมาก = 3 มีปัญหาและอุปสรรคปานกลาง = 2 มีปัญหาและอุปสรรคน้อย = 1 ไม่มีปัญหาและอุปสรรค = 0

สำหรับเกณฑ์มาตรฐานพิจารณาเปรียบเทียบคะแนนเฉลี่ยที่คำนวณ อาศัยหลักของ Millers (1970) อ้างในวิทยา ดำรงเกียรติศักดิ์ (2531 : 20) กำหนดขนาดของชั้นจาก ระดับของปัญหาและอุปสรรค 3 ระดับ ดังนี้

มีค่าคะแนนเฉลี่ยระหว่าง 1.00 - 1.66	หมายถึง	มีปัญหาและอุปสรรคน้อย
มีค่าคะแนนเฉลี่ยระหว่าง 1.67 - 2.33	หมายถึง	มีปัญหาและอุปสรรคปานกลาง
มีค่าคะแนนเฉลี่ยระหว่าง 2.34 - 3.00	หมายถึง	มีปัญหาและอุปสรรคมาก

ระยะเวลาที่ใช้ในการวิจัย
(Research duration)

การวิจัยครั้งนี้ใช้ระยะเวลาดำเนินงาน 11 เดือน คือตั้งแต่เดือนเมษายน 2536 ถึง เดือนกุมภาพันธ์ 2537

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ป่าชุมชนบ้านบ้านแพะ ข้อมูลที่ใช้ในการวิจัยรวบรวมจาก หัวหน้าครอบครัวที่อาศัยอยู่ในบ้านบ้านแพะ หมู่ที่ 10 ตำบลออนใต้ อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 87 คน การนำเสนอการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้รวบรวมผลการวิจัยและวิจารณ์เป็นส่วนเดียวกัน โดยนำเสนอผลการวิเคราะห์ในรูปแบบของตารางข้อมูลประกอบคำบรรยาย และความเรียงดังต่อไปนี้

ตอน 1 ข้อมูลเกี่ยวกับลักษณะส่วนบุคคล เศรษฐกิจ และสังคมบางประการของชาวบ้านบ้านแพะ

ตอน 2 ข้อมูลเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชาวบ้านบ้านแพะในกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าชุมชน

ตอน 3 ข้อมูลเกี่ยวกับสาเหตุการมีส่วนร่วม อันต้นความสำคัญของสาเหตุและรูปแบบของการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าชุมชน

ตอน 4 ปัญหาและอุปสรรคของชาวบ้านบ้านแพะในการอนุรักษ์ป่าชุมชน

ผลการวิจัย

ตอน 1 ลักษณะส่วนบุคคล เศรษฐกิจและสังคม บางประการของชาวบ้านบ้านแพะ

1.1 ลักษณะส่วนบุคคล

อายุ หมายถึง อายุบริบูรณ์ของผู้ให้ข้อมูลในปัจจุบันคิดเป็นจำนวนปี ผลการวิจัยในตาราง 1 พบว่า ผู้ให้ข้อมูลมีอายุเฉลี่ย 42 ปี โดยมีอายุน้อยที่สุดคือ 20 ปี และอายุมากที่สุดคือ 83 ปี มีค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 14.3 ปี และผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่จะมีอายุอยู่ในช่วงระหว่าง 22 - 49 ปี ซึ่งกล่าวได้ว่า ผู้ให้ข้อมูลมีอายุที่แตกต่างกัน ข้อมูลที่ได้จึงถือได้ว่าเป็นข้อมูลในลักษณะที่เป็นตัวแทนของชุมชนบ้านบ้านแพะทั้งหมด

ระดับการศึกษา หมายถึง วุฒิสถิติของผู้ให้ข้อมูลได้ศึกษาแล้วเรียนในสถาบันทางการศึกษาต่าง ๆ ทั้งของรัฐและเอกชน ผลการวิจัยในตาราง 1 พบว่า ผู้ให้ข้อมูลร้อยละ 86.66 เป็นผู้ที่จบการศึกษาในระดับประถมศึกษา รองลงมา ร้อยละ 25.29 เป็นผู้ที่จบการศึกษาต่ำกว่าชั้นประถมศึกษา ส่วนผู้ที่จบการศึกษาในระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น ร้อยละ 4.60 และผู้ที่จบการศึกษาในระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นต้น ถึงประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง มีเพียงร้อยละ 3.45 จากผลการวิจัยวิเคราะห์ได้ว่า ชาวบ้านบ้านแพะส่วนใหญ่จบการศึกษาในระดับประถมศึกษา ซึ่งถือว่า

เป็นผู้ที่บุคคลสมบัติสามารถนำประสบการณ์ที่ได้จากการเรียนรู้ ไปใช้ประโยชน์ในการดำรงชีวิตมีความสามารถในการยังชีพผสมกลมกลืนกับสิ่งแวดล้อมและธรรมชาติได้

จำนวนสมาชิกในครอบครัว

ผู้ให้ข้อมูลมีจำนวนสมาชิกเฉลี่ยครอบครัวละ 4 คน โดยผู้ให้ข้อมูล ร้อยละ 75.90 มีจำนวนสมาชิกในครอบครัว 3-5 คน และร้อยละ 12.60 มีจำนวนสมาชิกในครอบครัว 6-8 คน สำหรับครอบครัวที่มีจำนวนสมาชิก 2 คน และน้อยกว่า คิดเป็นร้อยละ 11.50 จากผลการวิจัยผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่มีสมาชิกระหว่าง 3-5 คน ถือว่าเป็นครอบครัวขนาดกลาง ซึ่งครอบครัวที่ประกอบอาชีพการเกษตรแรงงานมีความสำคัญมาก ดังนั้น ครอบครัวที่มีจำนวนสมาชิกมากจึงมีแรงงานในการทำการเกษตรอย่างเพียงพอ แต่สภาวะเหตุการณ์เศรษฐกิจปัจจุบันที่มีอัตราค่าครองชีพสูง จึงเป็นผลให้ต้องมีการวางแผนครอบครัว เพื่อให้มีบุตรไม่เกิน 2 คน อันจะทำให้หัวหน้าครอบครัวสามารถหารายได้มาเลี้ยงสมาชิกในบ้านได้อย่างเพียงพอ จึงทำให้ขนาดของครอบครัวชนบทซึ่งตั้งแต่เดิมเป็นครอบครัวขนาดใหญ่ ลดลงมาเป็นครอบครัวขนาดกลาง

ตาราง 1 จำนวนและร้อยละของผู้ให้ข้อมูลจำแนกตามลักษณะส่วนบุคคลและครอบครัว

ลักษณะส่วนบุคคล	จำนวน	ร้อยละ
อายุ		
21 ปี และน้อยกว่า	1	1.15
22 - 35	29	33.33
36 - 49	30	34.48
50 - 63	17	19.54
64 - 77	9	10.35
78 ปีขึ้นไป	1	1.15
อายุน้อยที่สุด = 21 ปี	อายุน้อยที่สุด	= 83 ปี
อายุเฉลี่ย = 42 ปี	ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน	= 14.3 ปี
ระดับการศึกษา		
ต่ำกว่าประถมศึกษาชั้นบังคับ	22	25.29
ประถมศึกษาชั้นบังคับ	58	66.66
มัธยมศึกษาตอนต้น	4	4.60
อาชีวศึกษา (ปวช.-ปวส.)	3	3.45
จำนวนสมาชิกในครอบครัว		
2 คน และน้อยกว่า	10	11.50
3 - 5 คน	66	75.90
6 - 8 คน	11	12.60
จำนวนสมาชิกในครอบครัวเฉลี่ย = 4 คน		

1.2 ลักษณะทางเศรษฐกิจ

สภาพการถือครองที่ดิน

สภาพการถือครองที่ดิน หมายถึง ลักษณะของการถือครองที่ดินของผู้ให้ข้อมูล ซึ่งอาจเป็นที่ดินของตนเองทั้งหมด เช่าทั้งหมด หรือเช่าบางส่วน และเป็นของตนเองบางส่วนหรือทำฟรี ผลการวิจัยในตาราง 2 พบว่า ผู้ให้ข้อมูลร้อยละ 78.16 มีที่ดินเป็นของตนเองทั้งหมด และร้อยละ 12.64 มีลักษณะการถือครองที่ดินโดยมีหลาย ๆ ลักษณะรวมกัน ได้แก่ เช่าทั้งหมดหรือเช่าบางส่วน และเป็นของตนเองบางส่วน สำหรับผู้ให้ข้อมูลร้อยละ 9.20 ทำประโยชน์ในที่ดินโดยไม่เสียค่าเช่า

จำนวนพื้นที่ถือครองที่ดินของผู้ให้ข้อมูล

ผู้ให้ข้อมูลมีพื้นที่ถือครองที่ดินเฉลี่ย 4.45 ไร่ ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 4.26 ไร่ โดยผู้ให้ข้อมูลร้อยละ 64.36 มีจำนวนพื้นที่ถือครองที่ดิน 4 ไร่ และน้อยกว่า ส่วนร้อยละ 24.14 มีจำนวนพื้นที่ถือครองที่ดิน 5-9 ไร่ อีกร้อยละ 6.90 มีจำนวนพื้นที่ถือครองที่ดิน 10-14 ไร่ และร้อยละ 2.30 มีจำนวนพื้นที่ถือครองที่ดิน 15-19 ไร่ สำหรับผู้ให้ข้อมูลร้อยละ 2.30 มีจำนวนพื้นที่ถือครองที่ดินตั้งแต่ 20 ไร่ขึ้นไป (ตาราง 2)

อาชีพของผู้ให้ข้อมูล

อาชีพ หมายถึง อาชีพที่ได้ประกอบการเพื่อเลี้ยงชีพตนเองและครอบครัว ผลการวิจัยพบว่า ผู้ให้ข้อมูลร้อยละ 58.62 ประกอบอาชีพการเกษตร อีกร้อยละ 35.63 ประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไป และร้อยละ 3.45 ประกอบอาชีพธุรกิจส่วนตัว ส่วนผู้ให้ข้อมูลร้อยละ 2.30 ประกอบอาชีพรับราชการ (ตาราง 2)

ตาราง 2 จำนวนและร้อยละของผู้ให้ข้อมูล จำแนกตามสภาพการถือครองที่ดิน จำนวนพื้นที่ถือครองที่ดิน และอาชีพของผู้ให้ข้อมูล

ลักษณะทางเศรษฐกิจ	จำนวน	ร้อยละ
สภาพการถือครองที่ดิน (N = 87)		
ที่ดินเป็นของตนเองทั้งหมด	68	78.16
ทำฟรี	8	9.20
หลาย ๆ ลักษณะรวมกัน	11	12.64
จำนวนพื้นที่ถือครองที่ดิน (ไร่) (N = 87)		
4 ไร่ และน้อยกว่า	56	64.36
5 - 9	21	24.14
10 - 14	6	6.90
15 - 19	2	2.30
20 ไร่ขึ้นไป	2	2.30
พื้นที่ถือครองน้อยที่สุด = 1 ไร่	พื้นที่ถือครองมากที่สุด = 22 ไร่	
พื้นที่ถือครองเฉลี่ย = 4.45 ไร่	ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน = 4.26 ไร่	
อาชีพของผู้ให้ข้อมูล (N = 87)		
เกษตรกร	51	58.62
รับจ้างทั่วไป	31	35.63
ประกอบธุรกิจส่วนตัว	3	3.45
รับราชการ	2	2.30

รายได้จากการประกอบอาชีพ

รายได้จากการประกอบอาชีพ หมายถึง จำนวนเงินทั้งหมดที่เป็นรายได้ของครอบครัว ซึ่งได้รับการประกอบอาชีพ โดยคิดเป็นรายได้รวมต่อปี ตาราง 3 แสดงให้เห็นว่าผู้ให้ข้อมูลมีรายได้เฉลี่ยต่อปีเท่ากับ 24,131.03 บาท มีค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 21,298.91 บาท โดยผู้ให้ข้อมูลร้อยละ 36.78 มีรายได้รวมต่อปีระหว่าง 10,000 บาท และต่ำกว่า ส่วนร้อยละ 24.14 มีรายได้รวมต่อปีระหว่าง 10,001-20,000 บาท ผู้ให้ข้อมูลร้อยละ 10.34 มีรายได้รวมต่อปีระหว่าง 20,001-30,000 บาท ร้อยละ 14.94 มีรายได้รวมต่อปี ระหว่าง 30,001-40,000 บาท ส่วนร้อยละ 4.60 มีรายได้รวมต่อปีระหว่าง 40,001-50,000 บาท และร้อยละ 9.20 มีรายได้รวมต่อปีตั้งแต่ 50,001 บาท จากผลการวิจัยกล่าวได้ว่าชาวบ้านบ้านแพะมีอัตราค่าครองชีพค่อนข้างต่ำ เมื่อเทียบกับภาวะเศรษฐกิจปัจจุบัน ซึ่งน่าจะเนื่องมาจากการประกอบอาชีพส่วนใหญ่ของผู้ให้ข้อมูลคือ อาชีพการเกษตรต้องอาศัยสภาพดิน น้ำอากาศ โดยธรรมชาติ ซึ่งในระยะหลังนี้ไม่เอื้ออำนวยเหมือนอดีตอีก

รายได้รวมต่อปีที่ได้รับจากการประกอบอาชีพการเกษตร

ตาราง 3 แสดงให้เห็นว่า ผู้ให้ข้อมูลมีรายได้จากการเกษตรจำนวน 51 คน โดยมีรายได้เฉลี่ยต่อปีต่อครอบครัวเท่ากับ 23,960.78 บาท มีค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 19,866.67 บาท ผู้ให้ข้อมูลร้อยละ 39.22 มีรายได้จากการประกอบอาชีพการเกษตรต่อปีระหว่าง 10,000 บาทและต่ำกว่า ส่วนร้อยละ 31.37 มีรายได้จากการเกษตรต่อปีระหว่าง 10,001-30,000 บาท และร้อยละ 17.65 มีรายได้จากการเกษตรต่อปีระหว่าง 30,001-50,000 บาท สำหรับร้อยละ 9.80 มีรายได้จากการเกษตรต่อปีระหว่าง 50,001-70,000 บาท และผู้ให้ข้อมูลร้อยละ 1.96 มีรายได้จากการประกอบอาชีพเกษตร ตั้งแต่ 70,001 บาท ขึ้นไป จากผลการวิจัย ผู้ให้ข้อมูลที่ประกอบอาชีพการเกษตรร้อยละ 39.22 มีรายได้จากการประกอบอาชีพ 10,000 บาทและต่ำกว่า ซึ่งถือได้ว่าเป็นการประกอบอาชีพที่มีรายได้ต่ำ เมื่อเทียบกับภาวะเศรษฐกิจปัจจุบัน จากสภาพรายได้ที่ค่อนข้างต่ำนี้ ส่งผลให้ผู้ให้ข้อมูลต้องหารายได้นอกจากภาคเกษตร เพื่อสามารถหารายได้ที่สามารถเลี้ยงครอบครัวได้อย่างเป็นปกติสุข

รายได้รวมต่อปีที่ได้จากการประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไป

ผู้ให้ข้อมูลมีรายได้จากการรับจ้าง จำนวน 31 คน (ตาราง 3) โดยผู้ให้ข้อมูลมีรายได้เฉลี่ย จากการรับจ้างทั่วไปเท่ากับ 19,554.84 บาท มีค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 11,102.15 บาท ผู้ให้ข้อมูลร้อยละ 35.48 มีรายได้จากการรับจ้างทั่วไป 10,000 บาท และน้อยกว่า อีกร้อยละ 29.03 มีรายได้จากการรับจ้างทั่วไป 10,001-20,000 บาท และร้อยละ 12.90 มีรายได้จากการรับจ้างทั่วไป 20,001-30,000 บาท ส่วนร้อยละ 19.63 มีรายได้จากการรับจ้างทั่วไป 30,001-40,000 บาท สำหรับผู้ให้ข้อมูลร้อยละ 3.23 มีรายได้จากการรับจ้างทั่วไป 40,001 บาท และมากกว่า จากผลการวิจัยผู้ให้ข้อมูล ซึ่งมีอาชีพรับจ้างทั่วไป ร้อยละ 35.48 มีรายได้ 10,000 บาท และน้อยกว่า นับเป็นอาชีพที่มีรายได้ต่ำ เมื่อเทียบกับภาวะเศรษฐกิจในปัจจุบัน ซึ่งวิเคราะห์ได้ว่าชาวบ้านบนแพที่ประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไปเป็นผู้ที่ไม่มีที่ดินเป็นของตนเอง เข้าที่ดินผู้อื่นทำ ซึ่งถือเป็นการทำเกษตรแบบชั่วคราวเท่านั้น ดังนั้น เมื่อพบว่า รายได้จากการประกอบอาชีพเกษตรค่อนข้างต่ำ ไม่เพียงพอต่อการครองชีพ จึงเป็นเหตุผลในการเลือกที่จะประกอบอาชีพใหม่ที่ตรงกับความสามารถของตน ประกอบกับเหตุการณ์ในปัจจุบันที่มีการก่อสร้างอาคารสถานที่ซึ่งมีความต้องการแรงงานสูง ดังนั้น แรงงานจากชาวบ้านที่เคย ประกอบอาชีพทางการเกษตร ซึ่งไม่สามารถมีรายได้ไม่เพียงพอต่อการเลี้ยงตนเองและครอบครัว จึงเปลี่ยนมาใช้แรงงานเพื่อการก่อสร้างแทน โดยหวังว่าจะทำให้ตนมีรายได้สามารถเลี้ยงครอบครัวได้ตนเอง

รายได้ต่อปีจากการประกอบธุรกิจส่วนตัว

ผู้ให้ข้อมูลมีรายได้จากการประกอบธุรกิจส่วนตัวเฉลี่ยเท่ากับ 18,400 บาทต่อปี ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 15,429.84 บาท (ตาราง 3) มีผู้ให้ข้อมูลจำนวน 3 คน ประกอบธุรกิจส่วนตัว โดยคนแรกมีรายได้ 7,200 บาท คนที่สองมีรายได้ 12,000 บาท สำหรับคนสุดท้ายมีรายได้ 36,000 บาท การประกอบธุรกิจส่วนตัว ได้แก่ การเปิดร้านค้า ขายสินค้าเบ็ดเตล็ดทั่วไปที่ใช้ในครัวเรือน ซึ่งชาวบ้านสามารถหาซื้อได้ง่ายโดยไม่ต้องเข้าไปหาซื้อในตัวเมือง และชาวบ้านที่ยึดถืออาชีพนี้รายได้ดีกว่าผู้ที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม

รายได้ต่อปีจากการรับราชการ

ตาราง 3 แสดงให้เห็นว่า ผู้ให้ข้อมูลมีรายได้เฉลี่ยจากการรับราชการเท่ากับ 108,000 บาท ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 16,970.56 บาท ผู้ให้ข้อมูลมีรายได้จากการรับราชการจำนวน 2 คน โดยคนหนึ่งมีรายได้จากการรับราชการ 96,000 บาท และอีกคนหนึ่งมีรายได้จากการรับราชการ 120,000 บาท

ตาราง 3 จำนวนและร้อยละของผู้ให้ข้อมูล จำแนกตามรายได้

ลักษณะทางเศรษฐกิจ	จำนวน	ร้อยละ
สภาพการถือครองที่ดิน	(N = 87)	
10,000 บาทและต่ำกว่า	32	36.78
10,001 - 20,000	21	24.14
20,001 - 30,000	9	10.34
30,001 - 40,000	13	14.94
40,001 - 50,000	4	4.60
50,000 บาทและมากกว่า	8	9.20
รายได้น้อยที่สุด = 3,000 บาท รายได้มากที่สุด = 120,000 บาท		
รายได้รวมเฉลี่ย = 24,131.03 บาท ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน = 21,298.91 บาท		
รายได้จากการเกษตร	(N = 51)	
10,000 บาทและต่ำกว่า	20	39.22
10,001 - 30,000	16	31.37
30,001 - 50,000	9	17.65
50,001 - 70,000	5	9.80
70,001 บาทและมากกว่า	1	1.96
รายได้น้อยที่สุด = 3,000 บาท รายได้มากที่สุด = 80,000 บาท		
รายได้เฉลี่ย = 23,960.78 บาท ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน = 19,866.67 บาท		

ตาราง 3 (ต่อ)

ลักษณะทางเศรษฐกิจ	จำนวน	ร้อยละ
รายได้จากการรับจ้างทั่วไป	(N = 31)	
10,000 บาทและน้อยกว่า	11	35.48
10,001 - 20,000	9	29.03
20,001 - 30,000	4	12.90
30,001 - 40,000	6	19.36
40,001 และมากกว่า	1	3.23
รายได้น้อยที่สุด = 5,000 บาท รายได้มากที่สุด = 43,200 บาท		
รายได้เฉลี่ย = 19,554.84 บาท ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน = 11,102.15 บาท		
รายได้จากการประกอบอาชีพส่วนตัว	(N = 3)	
7,200 บาท	1	
12,000 บาท	1	
36,000 บาท	1	
รายได้เฉลี่ย = 18,400 บาท ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน = 15,429.84 บาท		
รายได้จากเงินเดือนราชการ	(N = 2)	
96,000 บาท	1	
120,000 บาท	1	
รายได้เฉลี่ย = 108,000 บาท ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน = 16,970.56 บาท		

1.3 การรับฟังข่าวสาร การเข้ารับการฝึกอบรม การเป็นสมาชิกกลุ่มและการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน

ผลการวิจัยในตาราง 4 การรับฟังข่าวสาร การเข้ารับการฝึกอบรม การเป็นสมาชิกกลุ่มของผู้ให้ข้อมูล ดังนี้

การรับฟังข่าวสารเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าชุมชน

ตาราง 4 แสดงให้เห็นว่า ผู้ให้ข้อมูลทั้งหมดระบุว่า เคยได้รับฟังข่าวสารเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าชุมชน จึงวิเคราะห์ได้ว่า มีระบบการสื่อสารที่ดีในชุมชนบ้านบ้านแพะ ทั้งนี้ เนื่องจากการคมนาคมสะดวก มีไฟฟ้าใช้ทุกครัวเรือน สามารถรับฟังข่าวสารจากวิทยุ โทรทัศน์ และสื่อสารมวลชนอื่น ๆ อีกทั้งมีการประชาสัมพันธ์ข่าวสารเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมอย่างกว้างขวาง จึงทำให้ชาวบ้านบ้านแพะ ได้รับทราบข่าวสารเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าชุมชนอย่างทั่วถึง

แหล่งการรับฟังข่าวสารเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าชุมชน

ก. จากวิทยุ

ผู้ให้ข้อมูล ร้อยละ 52.90 รับฟังข่าวสารเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าชุมชน จากวิทยุ นาน ๆ ครั้ง และผู้ให้ข้อมูลร้อยละ 47.10 รับฟังข่าวสารเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าชุมชนเป็นประจำ (ตาราง 4) จากผลการวิจัยกล่าวได้ว่า การประชาสัมพันธ์ กิจกรรมการอนุรักษ์ป่าชุมชน ทางวิทยุนั้นชาวบ้านบ้านแพะจำนวนไม่ถึงกึ่งหนึ่งที่ได้รับฟังข่าวสาร ทั้งนี้เนื่องจากช่วงเวลาในการประชาสัมพันธ์มีช่วงระยะเวลาสั้น ๆ และไม่สม่ำเสมอ โดยใช้ข้อความที่เน้นเกี่ยวกับการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อใช้กับประชาชนโดยทั่วไป จึงไม่ได้รับความสนใจจากชาวบ้านบ้านแพะเท่าที่ควร

ข. จากโทรทัศน์

ผู้ให้ข้อมูล ร้อยละ 77.00 รับฟังข่าวสารเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าชุมชน จากโทรทัศน์เป็นประจำ และผู้ให้ข้อมูลร้อยละ 23.00 รับฟังข่าวสารจากโทรทัศน์นาน ๆ ครั้ง (ตาราง 4) จากผลการวิจัยวิเคราะห์ได้ว่า การประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าชุมชน โดยโทรทัศน์สามารถเข้าถึงชาวบ้านบ้านแพะได้เป็นอย่างดี เนื่องจากโทรทัศน์เป็นสื่อที่ดึงดูดความสนใจ เพราะจะปรากฏภาพและเสียงให้ผู้ชมได้รับทราบ จึงได้รับความนิยมนำมาใช้ อีกทั้งชาวบ้านบ้านแพะมีโทรทัศน์ใช้เกือบทุกครัวเรือน และประชาสัมพันธ์ในเรื่องเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าไม้อย่างสม่ำเสมอ

ค. จากหนังสือพิมพ์

ผู้ให้ข้อมูลร้อยละ 90.80 รับฟังข่าวสารเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าชุมชนจากหนังสือพิมพ์นาน ๆ ครั้ง และผู้ให้ข้อมูลร้อยละ 9.20 รับฟังข่าวสารจากหนังสือพิมพ์เป็นประจำ (ตาราง 4) สามารถกล่าวได้ว่า ชาวบ้านบ้านแพะส่วนใหญ่ไม่สามารถรับข่าวสารเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าชุมชนจากหนังสือพิมพ์ ทั้งนี้เนื่องจากชาวบ้านบ้านแพะส่วนใหญ่จะมีอาชีพทำการเกษตร มีความรู้พออ่านออก เขียนได้ นอกจากนี้ การประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าชุมชนในหนังสือพิมพ์มีน้อย นาน ๆ จึงจะปรากฏในหนังสือพิมพ์ครั้งหนึ่ง

ง. จากเสียงตามสาย

ผู้ให้ข้อมูลทั้งหมด รับฟังข่าวเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าชุมชนจากเสียงตามสาย (ตาราง 4) จากผลการวิจัยวิเคราะห์ได้ว่า การประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าชุมชน โดยใช้เสียงตามสายนั้น ชาวบ้านบ้านแพะได้รับฟังข่าวสารกันโดยทั่วถึง ทั้งนี้เนื่องจากช่วงเวลาในการกระจายข่าวเหมาะสมกับเวลาของชาวบ้าน และเสียงที่กระจายข่าวออกมานั้น ได้ยินกันอย่างทั่วถึงชัดเจนได้รับความสนใจจากทุกคนในครัวเรือน

การเข้ารับการฝึกอบรม เกี่ยวกับกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าชุมชน

ผู้ให้ข้อมูลร้อยละ 57.50 เคยเข้ารับการฝึกอบรมเกี่ยวกับกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าชุมชน และผู้ให้ข้อมูลร้อยละ 42.50 ไม่เคยเข้ารับการฝึกอบรมเกี่ยวกับกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าชุมชน (ตาราง 4) วิเคราะห์ได้ว่า ชาวบ้านบ้านแพะร้อยละ 57.50 เท่านั้น ที่เคยเข้ารับการอบรมเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าชุมชน เนื่องจากชาวบ้านบ้านแพะส่วนใหญ่มีอาชีพทำการเกษตร จึงใช้เวลาอยู่ในไร่นาของตนไม่มีเวลาเข้ารับการฝึกอบรม และการอบรมแต่ละครั้งใช้เวลาหลายวัน ทำให้ชาวบ้านบ้านแพะบางรายไม่ยอมเข้ารับการฝึกอบรมเกี่ยวกับกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าชุมชน

ชนิดของการฝึกอบรม

ผู้ให้ข้อมูลร้อยละ 84.00 ได้รับการฝึกอบรมเกี่ยวกับการป้องกันไฟป่าและการปลูกป่า และผู้ให้ข้อมูลร้อยละ 16.00 ได้รับการฝึกอบรมเกี่ยวกับการป้องกันไฟป่า สำหรับผู้ให้ข้อมูลร้อยละ 4.00 ได้รับการฝึกอบรมการปลูกป่าจากผลการวิจัยในตาราง 4 กล่าวได้ว่า ผู้ให้ข้อมูลที่เข้ารับการฝึกอบรมส่วนใหญ่ จะได้รับการฝึกอบรมเกี่ยวกับการป้องกันไฟป่าและปลูกป่า ซึ่งเป็นการให้ความรู้ ความเข้าใจในด้านเทคนิคในเชิงและเพิ่มทักษะการใช้เครื่องมือในการดับไฟป่า วิธีป้องกันไม่ให้เกิดไฟป่า และการเพาะปลูกต้นไม้ การดูแลให้ต้นไม้เจริญเติบโต ซึ่งเป็นความรู้ที่เข้าใจง่ายและชาวบ้านสามารถนำไปปฏิบัติได้ อันเป็นการช่วยอนุรักษ์ป่าชุมชนของตนให้คงความอุดมสมบูรณ์ได้ตลอดไป

การเข้าร่วมเป็นสมาชิกกลุ่มในหมู่บ้าน

ตาราง 4 แสดงให้เห็นว่า ผู้ให้ข้อมูลร้อยละ 72.41 เป็นสมาชิกกลุ่มในหมู่บ้านและผู้ให้ข้อมูลร้อยละ 27.59 ไม่เป็นสมาชิกกลุ่มในหมู่บ้าน วิเคราะห์ได้ว่า ชาวบ้านบ้านแพะส่วนใหญ่ซึ่งเป็นสมาชิกกลุ่มนั้นมีความเข้าใจการรวมกลุ่ม การร่วมแรงร่วมใจที่จะทำกิจกรรมต่าง ๆ ซึ่งส่งผลดีส่งผลให้เกิดความร่วมมือการอนุรักษ์ป่าชุมชนให้ประสบความสำเร็จ

ตาราง 4 จำนวนและร้อยละของผู้ให้ข้อมูล จำแนกตามลักษณะการรับฟังข่าวสาร การเข้าร่วมการฝึกอบรม และการเป็นสมาชิกกลุ่ม

การรับฟังข่าวสาร การเข้าร่วมการฝึกอบรม และการเป็นสมาชิกกลุ่ม	จำนวน	ร้อยละ
การรับฟังข่าวสารเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าชุมชน	(N = 87)	
เคยรับฟังข่าวสาร	87	100
แหล่งรับฟังข่าวสารเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าชุมชน	(N = 87)	
จากวิทยุ		
ประจำ	41	47.10
นาน ๆ ครั้ง	46	52.90
จากโทรทัศน์		
ประจำ	67	77.00
นาน ๆ ครั้ง	20	23.00
จากหนังสือพิมพ์		
ประจำ	8	9.20
นาน ๆ ครั้ง	79	90.80
จากเสียงตามสาย		
ประจำ	87	100
นาน ๆ ครั้ง	-	-

ตาราง 4 (ต่อ)

การรับฟังข่าวสาร การเข้ารับการฝึกอบรม และการเป็นสมาชิกกลุ่ม	จำนวน	ร้อยละ
การเข้ารับการฝึกอบรมเกี่ยวกับกิจกรรมป่าชุมชน	(N = 87)	
ไม่เคยเข้ารับการฝึกอบรม	37	42.50
เคยเข้ารับการฝึกอบรม	50	57.50
เรื่องที่เคยเข้ารับการฝึกอบรม	(N = 50)	
อบรมการป้องกันไฟป่า	6	12.00
อบรมการปลูกป่า	2	4.00
อบรมการป้องกันไฟป่าและการปลูกป่า	42	84.00
การเป็นสมาชิกกลุ่มในหมู่บ้าน	(N = 87)	
ไม่เป็นสมาชิกกลุ่ม	24	27.59
เป็นสมาชิกกลุ่ม	63	72.41

การใช้ประโยชน์และลักษณะการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน

จำนวนและร้อยละของผู้ให้ข้อมูลจำนวนจากการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน และ
ลักษณะการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนปรากฏผลดังนี้ (ตาราง 5)

การใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน

ผู้ให้ข้อมูลร้อยละ 96.60 ได้ใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน และผู้ให้ข้อมูลร้อยละ 3.40
ไม่ได้ใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน จากผลการวิจัย ชาวบ้านส่วนใหญ่ใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน ทั้งนี้
เนื่องจาก ป่าชุมชนแห่งนี้ถือว่าเป็นสมบัติของส่วนรวมของหมู่บ้าน ทุกคนจึงต้องช่วยกันดูแลรักษา
ดังนั้นจึงสามารถใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนแห่งนี้ได้ แต่ต้องอยู่ภายใต้กฎระเบียบที่ได้ร่วมกันตั้งขึ้น

ลักษณะการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน

ผู้ให้ข้อมูลร้อยละ 79.76 ใช้ประโยชน์ในด้านผลิตของไม้และของป่า รวมทั้งเป็น
สถานที่พักผ่อนหย่อนใจและแหล่งข้าน้ำ ส่วนผู้ให้ข้อมูลร้อยละ 13.10 ใช้ประโยชน์เป็นสถานที่พัก

ผ่นหย่อนใจและแหล่งชับน้ำ สำหรับผู้ให้ข้อมูลร้อยละ 7.14 ใช้ประโยชน์จากผลผลิตของไม้และของป่า (ตาราง 5) กล่าวได้ว่า ชาวบ้านบนแพส่วนใหญ่มีลักษณะการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนในรูปของการใช้ประโยชน์จากผลผลิตของไม้ และของป่า เช่น เป็นแหล่งเชื้อเพลิง แหล่งอาหารเพื่ออุปโภค บริโภค เป็นต้น นอกจากนี้ยังใช้ประโยชน์ด้านบริการได้แก่ แหล่งรักษาสุขภาพแวดล้อม สถานที่พักผ่อนหย่อนใจและเป็นแหล่งชับน้ำเพื่อใช้บริโภค และบริโภคสำหรับหมู่บ้าน โดยการใช้ประโยชน์มีหลักเกณฑ์ใช้ควบคุมกันเองในหมู่บ้านให้ใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนได้อย่างเหมาะสม ซึ่งลักษณะการใช้ประโยชน์ดังกล่าวส่งผลให้สามารถใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนแห่งนี้ตลอดไป

ตาราง 5 จำนวนและร้อยละ ของผู้ให้ข้อมูล จำแนกตามการใช้ประโยชน์และลักษณะการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน

การใช้ประโยชน์และลักษณะการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน	จำนวน	ร้อยละ
การใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน	(N = 87)	
ไม่ได้ใช้ประโยชน์	3	3.40
ใช้ประโยชน์	84	96.60
ลักษณะการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน	(N = 84)	
จากผลผลิตของ ไม้และป่า	6	7.14
สถานที่พักผ่อนหย่อนใจและแหล่งชับน้ำ	11	13.10
ผลผลิตของ ไม้และของป่ารวมทั้งสถานที่พักผ่อนหย่อนใจและแหล่งชับน้ำ	67	79.76

ตอน 2 การมีส่วนร่วมของผู้ให้ข้อมูลในกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าชุมชนของหมู่บ้าน

การศึกษาการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าชุมชนของชาวบ้านบ้านแพะ ผู้วิจัยได้ศึกษาถึงการมีส่วนร่วมของชาวบ้านบ้านแพะ ในการดำเนินกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าชุมชนของหมู่บ้าน ซึ่งกิจกรรมดังกล่าวมี 5 ขั้นตอน ดังนี้คือ ขั้นตอนหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาด้านป่าไม้ ขั้นตอนวางแผนการดำเนินงานอนุรักษ์ป่าชุมชน ขั้นตอนกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าชุมชน ขั้นตอนติดตามและควบคุมการดำเนินกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าชุมชนและขั้นตอนประเมินผลการดำเนินกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าชุมชน โดยกำหนดน้ำหนักคำตอบด้วยการให้คะแนนตามวิธี arbitrary weighting ของ Likert ซึ่งได้กำหนดน้ำหนักคำตอบเป็นคะแนนไว้ดังนี้ มีส่วนร่วมมาก = 3 มีส่วนร่วมปานกลาง = 2 มีส่วนร่วมน้อย = 1 ไม่มีส่วนร่วม = 0

สำหรับเกณฑ์มาตรฐานนิจาร์นาเปรียบเทียบคะแนนเฉลี่ยที่คำนวณโดยอาศัยหลักของ Millers ได้กำหนดขนาดของชั้นจากระดับการมีส่วนร่วม 3 ระดับ ดังนี้

ค่าคะแนนเฉลี่ยระหว่าง 1.00 - 1.66 หมายถึง มีส่วนร่วมน้อย

ค่าคะแนนเฉลี่ยระหว่าง 1.67 - 2.33 หมายถึง มีส่วนร่วมปานกลาง

ค่าคะแนนเฉลี่ยระหว่าง 2.34 - 3.00 หมายถึง มีส่วนร่วมมาก

ผลการวิจัยในตาราง 6 จำนวนและร้อยละของผู้ให้ข้อมูลจำแนกตามลักษณะการมีส่วนร่วม ค่าเฉลี่ยและระดับการมีส่วนร่วมในแต่ละขั้นตอนของการอนุรักษ์ป่าชุมชน ดังนี้

1. ขั้นตอนหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาด้านป่าไม้

ผู้ให้ข้อมูลร้อยละ 4.60 ไม่มีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหา สำหรับผู้ให้ข้อมูล ร้อยละ 95.40 มีส่วนร่วมโดยมีค่าคะแนนเฉลี่ย 2.68 จากผลการวิจัยวิเคราะห์ได้ว่า ชาวบ้านบ้านแพะมีส่วนร่วมมากในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาด้านป่าไม้ ทั้งนี้เนื่องจากผู้นำหมู่บ้านได้จัดให้มีการประชุมชาวบ้านเป็นประจำ ชาวบ้านจึงมีโอกาสดำเนินการตามความคิดเห็น ปัญหาความเดือดร้อนที่มีอยู่ในท้องถิ่นของตน และการรวบรวมข้อมูลที่ได้จากชาวบ้านผู้ที่อาศัยในท้องถิ่นมาเป็นเวลานาน ซึ่งนำไปสู่แนวทางการแก้ปัญหาได้อย่างถูกต้องต่อไป

2. ขั้นตอนวางแผนดำเนินงานอนุรักษ์ป่าชุมชน

ขั้นตอนนี้ชาวบ้านต้องร่วมกันวางแผนอย่างรอบคอบชัดเจน ระบุหน้าที่ความรับผิดชอบ และให้ชาวบ้านทุกคนได้มีส่วนร่วม ตลอดจนต้องคำนึงถึงปัญหาอุปสรรคที่อาจเกิดขึ้นในแต่ละขั้นตอนด้วย ทั้งนี้ชาวบ้านต้องเข้าร่วมวางแผนอย่างจริงจัง ภายใต้ขีดความสามารถที่ตนจะดำเนินการเองได้ สำหรับขั้นตอนวางแผนดำเนินงานอนุรักษ์ป่าชุมชนนั้น ผู้วิจัยได้กำหนดไว้ 6 กิจกรรม ปรากฏผลการวิจัยในแต่ละกิจกรรม ดังต่อไปนี้

พิจารณากำหนดพื้นที่ป่าชุมชน

ผู้ให้ข้อมูลร้อยละ 35.63 ไม่มีส่วนร่วมในการพิจารณากำหนดพื้นที่ป่าชุมชน ผู้ให้ข้อมูลร้อยละ 64.37 มีส่วนร่วม โดยมีค่าคะแนนเฉลี่ย 2.38 (ตาราง 6) วิเคราะห์ได้ว่า ชาวบ้านบ้านแพะมีส่วนร่วมระดับมากในการพิจารณากำหนดพื้นที่ป่าชุมชน ทั้งนี้เนื่องจากพื้นที่ป่าชุมชนนั้นเป็นบริเวณพื้นที่รอบหมู่บ้าน ซึ่งชาวบ้านได้ร่วมกันกำหนดขึ้นและพื้นที่ดังกล่าว สามารถดูแลรักษาได้อย่างทั่วถึง อีกทั้งพื้นที่บริเวณนั้นเป็นแหล่งซับน้ำ จะมีน้ำไหลตลอดปี ซึ่งชาวบ้านได้ร่วมกันดูแลรักษาตลอดมา

พิจารณากำหนดกิจกรรมการรักษา

ผู้ให้ข้อมูลร้อยละ 37.93 ไม่มีส่วนร่วมในการพิจารณากำหนดกิจกรรมการรักษา ผู้ให้ข้อมูลร้อยละ 62.07 มีส่วนร่วม โดยมีค่าคะแนนเฉลี่ย 2.32 (ตาราง 6) วิเคราะห์ได้ว่า ชาวบ้านบ้านแพะมีส่วนร่วมระดับปานกลาง ในการพิจารณากำหนดกิจกรรมการรักษาป่า อันได้แก่การจัดเวรยาม การตรวจตราการลักลอบตัดไม้ในพื้นที่ป่าชุมชน เวรยามตรวจการป้องกันไฟป่าที่อาจเกิดขึ้น พิจารณาจัดทำแนวเขตแสดงอาณาเขตป่าชุมชน ซึ่งหน้าที่ดังกล่าว ผู้นำหมู่บ้านหรือคณะกรรมการหมู่บ้าน จะมีบทบาทอย่างมากในการกำหนดหน้าที่ และแบ่งแยกหน้าที่ให้กับชาวบ้านเพื่อไปปฏิบัติ

พิจารณากำหนดมาตรการอนุรักษ์ป่าชุมชน

ผู้ให้ข้อมูลร้อยละ 43.68 ไม่มีส่วนร่วมในการพิจารณากำหนดมาตรการอนุรักษ์ป่าชุมชน ผู้ให้ข้อมูลร้อยละ 56.32 มีส่วนร่วมพิจารณา โดยมีค่าคะแนนเฉลี่ย 2.31 จากผลการวิจัยในตาราง 6 วิเคราะห์ได้ว่า ชาวบ้านบ้านแพะมีส่วนร่วมระดับปานกลาง ในการพิจารณากำหนดมาตรการอนุรักษ์ป่า อันได้แก่ พิจารณากำหนดหลักเกณฑ์ กฎระเบียบต่าง ๆ ที่ถือปฏิบัติเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน หรือการลงโทษผู้ฝ่าฝืนกฎระเบียบที่กำหนดไว้ ผู้นำหมู่บ้านหรือคณะกรรมการ

หมู่บ้าน เป็นผู้ที่พบปะอย่างมากในการกำหนดขึ้น โดยสอบถามความเห็นจากชาวบ้าน และนำมาเป็นกฎเกณฑ์ใช้บังคับในหมู่บ้าน

พิจารณากำหนดพื้นที่ปลูกป่าในบริเวณป่าชุมชน

ผู้ให้ข้อมูลร้อยละ 37.93 ไม่มีส่วนร่วมในการพิจารณากำหนดพื้นที่ปลูกป่าชุมชน สำหรับร้อยละ 62.07 มีส่วนร่วมพิจารณา โดยมีค่าคะแนนเฉลี่ย 1.65 (ตาราง 6) วิเคราะห์ได้ว่า ชาวบ้านบ้านแพะมีส่วนร่วมระดับน้อย ในการพิจารณากำหนดพื้นที่ปลูกป่าบริเวณป่าชุมชน เนื่องจากกิจกรรมปลูกป่า จะปลูกในวันสำคัญ ๆ ของชาติ บริเวณเหนืออ่างเก็บน้ำ หรือพื้นที่ว่างบริเวณใกล้เคียง ซึ่งคณะกรรมการหมู่บ้านเป็นผู้พิจารณากำหนดพื้นที่ปลูกป่าไว้

พิจารณาวิธีบำรุงป่า

ผู้ให้ข้อมูลร้อยละ 40.23 ไม่มีส่วนร่วมในการพิจารณาวิธีบำรุงป่า ผู้ให้ข้อมูลร้อยละ 59.77 มีส่วนร่วมพิจารณา โดยมีค่าคะแนนเฉลี่ย 1.58 จากผลการวิจัยในตาราง 6 กล่าวได้ว่า ชาวบ้านบ้านแพะมีส่วนร่วมระดับน้อย ในการพิจารณาวิธีบำรุงป่า อันได้แก่ วิธีการปลูกซ่อมต้นไม้ที่ตาย วิธีการตัดสาขาระยะต้นไม้ วิธีการกำจัดวัชพืชหรือวิธีป้องกันไฟป่า ทั้งนี้เพราะวิธี บำรุงป่าชุมชนนั้นต้องอาศัยเจ้าหน้าที่ผู้มีความรู้เป็นผู้ให้คำแนะนำตามหลักวิชาการ ซึ่งส่วนใหญ่ เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง ได้ให้คำแนะนำคณะกรรมการหมู่บ้าน เพื่อนำไปถ่ายทอดให้ชาวบ้านถือเป็นแนวทางปฏิบัติอย่างถูกต้องต่อไป

พิจารณากำหนดแหล่งเพาะชำกล้าไม้

ผู้ให้ข้อมูลร้อยละ 49.43 ไม่มีส่วนร่วมในการพิจารณากำหนดแหล่งเพาะชำกล้าไม้ และร้อยละ 50.57 มีส่วนร่วมพิจารณา โดยมีค่าคะแนนเฉลี่ย 1.34 จากผลการวิจัยในตาราง 6 กล่าวได้ว่า ชาวบ้านบ้านแพะมีส่วนร่วมระดับน้อย ในการพิจารณากำหนดแหล่งเพาะชำกล้าไม้ ทั้งนี้เนื่องจากการเพาะชำกล้าไม้ เพื่อนำไปปลูกในพื้นที่ป่าชุมชนนั้น หน่วยงานของกรมป่าไม้เป็นผู้ ให้การสนับสนุนชาวบ้านสามารถไปขอรับกล้าไม้ เพื่อไปปลูกได้อย่างเพียงพอ

3. ขั้นตอนกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าชุมชน

ขั้นตอนนี้เป็น การนำเอาแผนงานที่กำหนดไว้มาปฏิบัติอย่างจริงจัง โดยระดมทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นให้เกิดประโยชน์มากที่สุด ซึ่งมีได้มุงหวังทรัพยากรเฉพาะในด้านที่เป็นทรัพย์สินอาจชดเชยด้วยการใช้แรงงานและประสบการณ์ของคนที่มีอยู่ นอกจากนี้ยังรวมถึงวัสดุ อุปกรณ์ที่ชาวบ้านมีอยู่และพอหาได้ในท้องถิ่น กิจกรรมขั้นตอนนี้เป็น การที่ชาวบ้านทุกคนมีส่วนร่วม โดยความ

เสมอภาคกันเป็นเจ้าของผลงานด้วยกัน สำหรับขั้นตอนกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าชุมชนนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดไว้ 9 กิจกรรม ปรากฏผลการวิจัยในแต่ละกิจกรรมดังต่อไปนี้

การปลูกป่า

ตาราง 6 แสดงให้เห็นว่า ผู้ให้ข้อมูลร้อยละ 8.06 ไม่มีส่วนร่วมในการปลูกป่า ส่วนผู้ให้ข้อมูลร้อยละ 91.95 มีส่วนร่วม โดยมีค่าคะแนนเฉลี่ย 2.71 วิเคราะห์ได้ว่า ชาวบ้านบ้านแพะมีส่วนร่วมอย่างมากในการปลูกป่าบริเวณพื้นที่ป่าชุมชนของหมู่บ้าน ทั้งนี้เนื่องจากการรณรงค์ให้มีการปลูกป่า เพื่อรักษาสภาพแวดล้อมทั้งจากภาครัฐและเอกชน เช่น การร่วมกันปลูกต้นไม้ในวันสำคัญของชาติ ประกอบกับการที่ชาวบ้านบ้านแพะมีความรักและหวงแหนพื้นที่ป่าแห่งนี้ เป็นทุนเดิมอยู่แล้ว จึงทำให้ชาวบ้านบ้านแพะให้ความสนใจ และให้ความร่วมมือกันอย่างจริงจังติดต่อกันเสมอมาทุกปี

การดับไฟป่า

ผู้ให้ข้อมูลร้อยละ 9.20 ไม่มีส่วนร่วมในการดับไฟป่า ส่วนผู้ให้ข้อมูลร้อยละ 90.80 มีส่วนร่วม โดยได้ค่าคะแนนเฉลี่ย 2.46 (ตาราง 6) วิเคราะห์ได้ว่า ชาวบ้านบ้านแพะมีส่วนร่วมอย่างมากในการดับไฟป่า โดยเฉพาะในฤดูแล้ง ซึ่งคณะกรรมการหมู่บ้าน ได้จัดตั้งเวรยามออกตรวจตราดูแลมิให้เกิดไฟป่าขึ้นในพื้นที่ป่าชุมชน พร้อมทั้งป้องกันไฟป่าจากแหล่งอื่นไม่ให้ลุกลามเข้ามาในพื้นที่ป่าชุมชนและเมื่อเกิดไฟป่าขึ้นจะแจ้งให้ชาวบ้านทราบ เพื่อร่วมมือกันในการดับไฟป่า

การทำแนวไฟรอบพื้นที่ป่าชุมชน

ผู้ให้ข้อมูลร้อยละ 10.34 ไม่มีส่วนร่วมในการทำแนวกันไฟรอบพื้นที่ป่าชุมชน ส่วนผู้ให้ข้อมูลร้อยละ 89.66 มีส่วนร่วม โดยได้ค่าคะแนนเฉลี่ย 2.35 (ตาราง 6) วิเคราะห์ได้ว่า ชาวบ้านบ้านแพะมีส่วนร่วมอย่างมากในการทำแนวกันไฟรอบพื้นที่ป่าชุมชน ซึ่งในฤดูแล้งชาวบ้านบ้านแพะจะร่วมแรงร่วมใจกันดางวัชพืชเป็นแนวवारรอบพื้นที่ป่าชุมชน เพื่อป้องกันไฟป่าจากแหล่งอื่นลุกลามมา ไ้ชุมชนบริเวณพื้นที่ป่าชุมชน

การช่วยงานต้อนรับเมื่อคณะบุคคลภายนอกเดินทางมาศึกษาดูงาน

ผู้ให้ข้อมูลร้อยละ 9.20 ไม่มีส่วนร่วมในการช่วยงานต้อนรับเมื่อคณะบุคคลภายนอกเดินทางมาศึกษาดูงาน ส่วนผู้ให้ข้อมูลร้อยละ 90.80 มีส่วนร่วม โดยได้ค่าคะแนนเฉลี่ย 2.34 จากผลการวิจัยในตาราง 6 กล่าวได้ว่า ชาวบ้านบ้านแพะมีส่วนร่วมอย่างมาก ในการช่วยต้อนรับการจัดเตรียมสถานที่ พร้อมทั้งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ โดยพร้อมเพรียงกัน และให้ข้อมูล

เกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าชุมชนของหมู่บ้านแก่คณะบุคคลภายนอกทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ ซึ่งเดิน ทางมาศึกษาดูงานที่ป่าชุมชนบ้านบ้านแพะแห่งนี้ ปีหนึ่งเป็นจำนวนหลายครั้ง

การจัดวัชพืชหรือตัดแต่งกิ่งไม้รอบพื้นที่ป่าชุมชน

ผู้ให้ข้อมูลร้อยละ 17.24 ไม่มีส่วนร่วมในการกำจัดวัชพืชหรือตัดแต่งกิ่งไม้รอบพื้นที่ป่าชุมชน ส่วนผู้ให้ข้อมูลร้อยละ 82.76 มีส่วนร่วม โดยได้ค่าคะแนนเฉลี่ย 2.08 (ตาราง 6) วิเคราะห์ได้ว่า ชาวบ้านบ้านแพะมีส่วนร่วมปานกลาง โดยให้ความร่วมมือในการผลิตเปลี่ยนหมอนเวียนกันกำจัดวัชพืชหรือตัดแต่งกิ่งไม้รอบพื้นที่ป่าชุมชนของหมู่บ้าน เพื่อความสะดวกเป็นระเบียบสวยงามและป้องกันมิให้เกิดไฟป่าในฤดูแล้ง

การพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกในบริเวณพื้นที่ป่าชุมชน

ตาราง 6 แสดงให้เห็นว่า ผู้ให้ข้อมูลร้อยละ 36.78 ไม่มีส่วนร่วมในการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกในบริเวณพื้นที่ป่าชุมชน ส่วนผู้ให้ข้อมูลร้อยละ 63.22 มีส่วนร่วม โดยได้ค่าคะแนนเฉลี่ย 1.86 จากผลการวิจัยกล่าวได้ว่า ชาวบ้านบ้านแพะมีส่วนร่วมปานกลางในการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกในบริเวณพื้นที่ป่าชุมชน โดยร่วมมือร่วมใจกันพัฒนาบริเวณพื้นที่ป่าชุมชนอย่างสม่ำเสมอ อันได้แก่ การร่วมมือกันทำทางเดินเท้าไปยังจุดที่สำคัญ ๆ ในพื้นที่ป่าชุมชนพร้อมทั้งทำความสะอาดบริเวณพื้นที่สองข้างทางเดินเท้า และร่วมกันสร้างศาลาพักผ่อนชั่วคราว และทำภาชนะ สำหรับใส่ขยะให้อยู่ในจุดที่เหมาะสม

การดูแลรักษาป้ายและเครื่องหมายแสดงอาณาเขตป่าชุมชน

ผู้ให้ข้อมูลร้อยละ 36.63 ไม่มีส่วนร่วมในการดูแลรักษาป้ายและเครื่องหมายแสดงอาณาเขตป่าชุมชน ส่วนผู้ให้ข้อมูลร้อยละ 64.37 มีส่วนร่วม โดยคะแนนเฉลี่ย 1.77 (ตาราง 6) วิเคราะห์ได้ว่า ชาวบ้านบ้านแพะมีส่วนร่วมปานกลางในการดูแลรักษาป้าย และเครื่องหมายแสดงอาณาเขตป่าชุมชน เมื่อพบว่าเกิดการชำรุดหรือสูญหายไป ต้องแจ้งผู้นำหมู่บ้าน เพื่อซ่อมแซมให้อยู่ในสภาพดีดังเดิม

การดูแลมิให้เกิดการลักลอบตัดไม้ในพื้นที่ป่าชุมชน

ตาราง 6 แสดงให้เห็นว่า ผู้ให้ข้อมูลร้อยละ 19.54 ไม่มีส่วนร่วมในการดูแลมิให้เกิดการลักลอบตัดไม้ในพื้นที่ป่าชุมชน ส่วนผู้ให้ข้อมูลร้อยละ 80.46 มีส่วนร่วม โดยได้ค่าคะแนนเฉลี่ย 1.71 ผลการวิจัยพบว่า ชาวบ้านบ้านแพะมีส่วนร่วมปานกลางในการดูแลมิให้เกิดการลักลอบตัดไม้ในพื้นที่ป่าชุมชน ทั้งนี้ เนื่องจากได้มีการจัดเวรยามเพื่อตรวจตราดูแลการลัก

ลอบตัดไม้อย่างสม่ำเสมอ อีกทั้งชาวบ้านที่อยู่ใกล้เคียงป่าชุมชนก็คอยสอดส่องดูแลมิให้มีการลักลอบตัดไม้ในป่าชุมชนอีกด้วย

การเพาะชำกล้าไม้

ตาราง 6 แสดงให้เห็นว่า ผู้ให้ข้อมูลร้อยละ 57.47 ไม่มีส่วนร่วมในการเพาะชำกล้าไม้ ส่วนผู้ให้ข้อมูลร้อยละ 42.53 มีส่วนร่วมโดยได้ค่าคะแนนเฉลี่ย 1.46 กล่าวได้ว่าชาวบ้านบ้านแพะมีส่วนร่วมน้อยในการเพาะชำกล้าไม้ ทั้งนี้เนื่องจากในบริเวณใกล้กับหมู่บ้านมีหน่วยราชการของกรมป่าไม้ เรียกว่าศูนย์เพาะชำกล้าไม้แม่อน ซึ่งเป็นแหล่งเพาะชำกล้าไม้ขนาดใหญ่และสามารถแจกจ่ายกล้าไม้ให้กับชาวบ้านที่สนใจ เพื่อนำไปปลูกได้อย่างเพียงพอ จึงทำให้ชาวบ้านบ้านแพะไม่สนใจที่จะเพาะชำกล้าไม้เพื่อใช้ในป่าชุมชนของตนเอง

4. ขั้นตอนติดตามและควบคุมการดำเนินกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าชุมชน

การติดตามผล หมายถึง การประเมินประสิทธิภาพของงานที่ดำเนินการ วัดปริมาณแรงงานและเวลาที่ใช้ในการปฏิบัติกับผลงานที่ได้รับ

การติดตามและควบคุมการดำเนินกิจกรรมอนุรักษ์ป่าชุมชน ได้แก่ การติดตามและควบคุมการเพาะชำกล้าไม้ ปลูกป่าในพื้นที่ป่าชุมชน กำจัดวัชพืช หรือตัดแต่งไม้รอบพื้นที่ป่าชั้นใน ทำแนวกันไฟ ดับไฟป่า ดูแลการลักลอบตัดไม้ ดูแลรักษาป่าและพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวก ผลการวิจัยในตาราง 6 พบว่า ผู้ให้ข้อมูลร้อยละ 42.53 ไม่มีส่วนร่วมในการติดตามและควบคุมการดำเนินกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าชุมชน ส่วนผู้ให้ข้อมูลร้อยละ 57.47 มีส่วนร่วม โดยมีค่าคะแนนเฉลี่ย 1.64 ซึ่งกล่าวได้ว่า ชาวบ้านบ้านแพะมีส่วนร่วมน้อยในการติดตามและควบคุมการดำเนินกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าชุมชน

5. ขั้นตอนประเมินผลการดำเนินกิจกรรมอนุรักษ์ป่าชุมชน

ผลการดำเนินกิจกรรมอนุรักษ์ป่าชุมชนต้อง ได้รับการประเมินเป็นระยะตามความเหมาะสม โดยปกติจะกระทำ 3 ช่วงคือ ก่อนดำเนินงาน ระหว่างดำเนินงาน และเมื่อสิ้นสุดการดำเนินงาน ซึ่งจะทำให้ชาวบ้านทราบถึงผลตอบแทน ผลดีผลเสียและอุปสรรคต่าง ๆ ที่มีผลต่อการดำเนินงาน ซึ่งจะใช้เป็นข้อมูลในการวางแผนดำเนินงานต่อไปได้อย่างดี

ตาราง 6 แสดงให้เห็นว่า ผู้ให้ข้อมูลร้อยละ 54.02 ไม่มีส่วนร่วมในการประเมินผลการดำเนินกิจกรรมอนุรักษ์ป่าชุมชน ผู้ให้ข้อมูลร้อยละ 45.98 มีส่วนร่วมในการประเมินผลตั้ง

กล่าว โดยมีค่าคะแนนเฉลี่ย 1.62 วิเคราะห์ได้ว่า ชาวบ้านบ้านเพมีส่วนน้อยในการประเมินผล การดำเนินกิจกรรมอนุรักษ์ป่าชุมชน ทั้งนี้ เนื่องจากการประเมินผลงานนั้นเป็นงานที่ละเอียดอ่อน ต้องอาศัยผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจในด้านนี้โดยเฉพาะ อีกทั้งชาวบ้านขาดความเข้าใจ และไม่ เห็นความสำคัญของการประเมินผลงาน และมีความคิดว่าการประเมินผลงานเป็นหน้าที่ของหน่วย งานของรัฐหรือผู้นำหมู่บ้านเท่านั้น

ตาราง 6 จำนวนและร้อยละของผู้ให้ข้อมูลจำแนกตามลักษณะการมีส่วนร่วม พร้อมทั้งค่าคะแนน เฉลี่ยและระดับการมีส่วนร่วมในแต่ละขั้นตอนของกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าชุมชน

กิจกรรมการมีส่วนร่วม	ไม่มีส่วนร่วม		มีส่วนร่วม			
	จำนวน (คน)	ร้อยละ	จำนวน (คน)	ร้อยละ	คะแนน เฉลี่ย	ระดับการ มีส่วนร่วม
ขั้นค้นหาปัญหา						
พิจารณาค้นหาปัญหาด้านป่าไม้ในหมู่บ้าน และความเดือดร้อน ซึ่งเกิดจากป่าไม้	6	4.60	81	95.40	2.68	มาก
ขั้นวางแผนดำเนินงาน						
พิจารณากำหนดพื้นที่ป่าชุมชน	31	35.63	56	64.37	2.38	มาก
พิจารณากำหนดกิจกรรมการรักษาป่า	33	37.93	54	62.07	2.32	ปานกลาง
พิจารณากำหนดมาตรการอนุรักษ์ป่าชุมชน	38	43.68	49	56.32	2.31	ปานกลาง
พิจารณากำหนดพื้นที่ปลูกป่าในบริเวณ ป่าชุมชน	33	37.93	54	62.07	1.65	น้อย
พิจารณาวิธีบำรุงป่า	35	40.23	52	59.77	1.58	น้อย
พิจารณาแหล่งเพาะชำกล้าไม้สำหรับ หมู่บ้าน	43	49.43	44	50.57	1.34	น้อย

กิจกรรมการมีส่วนร่วม	ไม่มีส่วนร่วม		มีส่วนร่วม			
	จำนวน (คน)	ร้อยละ	จำนวน (คน)	ร้อยละ	คะแนน เฉลี่ย	ระดับการ มีส่วนร่วม
ขั้นตอนกิจกรรม						
การปลูกป่า	7	8.05	80	91.95	2.71	มาก
ดับไฟป่า	8	9.20	79	90.80	2.46	มาก
ทำแนวกันไฟรอบพื้นที่ป่าชุ่มน้ำ	9	10.34	78	89.66	2.35	มาก
ช่วยงานต้อนรับเมื่อคณะบุคคลภายนอก เดินทางมาศึกษาดูงาน	8	9.20	79	90.80	2.34	มาก
กำจัดวัชพืชหรือตัดแต่งกิ่งไม้รอบพื้นที่ ป่าชุ่มน้ำ	15	17.24	72	82.76	2.08	ปานกลาง
พัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกในพื้นที่ ป่าชุมชน	32	36.78	53	63.22	1.86	ปานกลาง
ดูแลรักษาป้ายและเครื่องหมายแสดง อาณาเขตป่าชุมชน	31	35.63	56	64.37	1.77	ปานกลาง
ดูแลมิให้เกิดการลักลอบตัดไม้ในพื้นที่ ป่าชุมชน	17	19.54	70	80.46	1.71	ปานกลาง
การเพาะชำกล้าไม้	50	57.47	37	42.53	1.46	น้อย
ขั้นตอนติดตาม						
การติดตามและควบคุมการดำเนินงาน ขั้นตอนต่าง ๆ เพื่อทราบความก้าวหน้า และปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้น	37	42.53	50	57.47	1.64	น้อย
ขั้นตอนประเมิน						
ประเมินผลการดำเนินงาน เพื่อทราบถึง ผลตอบแทนผลประโยชน์ที่ได้รับ ผลดี ผลเสีย และข้อขัดข้องต่าง ๆ	47	54.02	40	45.98	1.62	น้อย

ตอนที่ 3 สาเหตุการมีส่วนร่วม อันตีบความสำคัญของสาเหตุ และรูปแบบการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าชุมชน

การศึกษาถึงสาเหตุการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าชุมชนนั้น ผู้วิจัยได้ศึกษาถึงแนวคิดของผู้ให้ข้อมูลแต่ละบุคคล ที่มีทรรศนะด้านการเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าชุมชนที่แตกต่างกันออกไปในด้านสถานการณ์บางประการ ที่ทำให้ผู้ให้ข้อมูลจำเป็นต้องเข้ามามีส่วนร่วม ตลอดจนสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ที่ทำให้มีความแตกต่างกันไปในด้านความต้องการที่จะเข้ามามีส่วนร่วม โดยผู้วิจัยได้สร้างคำถามแบบปลายปิดจำนวน 7 คำถาม และคำถามแบบปลายเปิดไว้ เพื่อให้ผู้ให้ข้อมูลสามารถระบุถึงสาเหตุการมีส่วนร่วมอย่างอิสระ และให้ผู้ให้ข้อมูลจัดอันดับความสำคัญของสาเหตุการมีส่วนร่วมจำนวน 3 อันดับ สำหรับรูปแบบการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าชุมชนนั้น ผู้วิจัยได้สร้างคำถามแบบปลายปิดโดยกำหนดไว้ 3 รูปแบบ คือ เข้ามามีส่วนร่วมโดยตรงด้วยตนเอง มีส่วนร่วมโดยผ่านตัวแทนและมีส่วนร่วมโดยผ่านกลุ่ม ซึ่งปรากฏผลการวิจัยดังนี้

สาเหตุการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าชุมชน

ผลการวิจัยในตาราง 7 สาเหตุของการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าชุมชนดังต่อไปนี้

1. มีความสนใจและตระหนักถึงความสำคัญของทรัพยากรป่าไม้เพื่อสงวนพื้นที่ไว้เป็นแหล่งซับน้ำ

ผู้ให้ข้อมูลทั้งหมดเข้ามามีส่วนร่วม เพราะมีความสนใจและตระหนักถึงความสำคัญของทรัพยากรป่าไม้ เพื่อสงวนพื้นที่ป่าไม้ไว้เป็นแหล่งน้ำ (ตาราง 7) วิเคราะห์ได้ว่า ชาวบ้านและทุกคนรอบรู้ต่างคำนึงถึงความสำคัญของทรัพยากรป่าไม้ ซึ่งก่อประโยชน์ทั้งด้านทางตรงและทางอ้อมให้แก่ทุกคนในหมู่บ้าน อีกทั้งปัจจุบันสื่อมวลชนทุกแขนง ได้ประชาสัมพันธ์ให้ร่วมกันอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ จึงทำให้ชาวบ้านหันมาสนใจ และเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าชุมชนกันโดยทั่วไป

2. มุ่งหวังจะทำให้ความเดือดร้อนอันเกิดจากปัญหาด้านป่าไม้หมดสิ้นไป

ผู้ให้ข้อมูลทั้งหมด เข้ามามีส่วนร่วม เพราะมุ่งหวังจะทำให้ความเดือดร้อนอันเกิดจากปัญหาด้านป่าไม้หมดสิ้นไป (ตาราง 7) กล่าวได้ว่า ชาวบ้านและทุกคนรอบรู้มีส่วนร่วมในกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าชุมชนของหมู่บ้าน เพราะมุ่งหวังที่จะแก้ปัญหาในเรื่องการขาดแคลนพื้นที่ป่าไม้

ความผันแปรของสภาพอากาศ ความแห้งแล้งของภูมิอากาศ โดยมุ่งหวังจะทำให้มีวิถีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น

3. หวังผลประโยชน์ที่ตนเองจะได้รับจากป่าชุมชน

ตาราง 7 แสดงให้เห็นว่า ผู้ให้ข้อมูลร้อยละ 87.36 เข้ามามีส่วนร่วมเพราะหวังผลประโยชน์ที่ตนเองจะได้รับจากป่าชุมชน ส่วนผู้ให้ข้อมูลร้อยละ 12.64 เข้ามามีส่วนร่วมโดยไม่ได้มุ่งหวังผลประโยชน์ที่ตนเองจะได้รับจากป่าชุมชน สามารถวิเคราะห์ได้ว่า ชาวบ้านบ้านแพะส่วนใหญ่มีส่วนร่วมในกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าชุมชน เพราะหวังผลประโยชน์ที่ตนเองจะได้รับจากป่าชุมชน อันได้แก่ เป็นแหล่งเก็บไม้เพื่อใช้สอยในครัวเรือน เป็นแหล่งอาหาร เช่น เก็บเห็ด และหน่อไม้ เป็นแหล่งปล่อยสัตว์เลี้ยง เช่น โค กระบือ เป็นต้น

4. ต้องการเผยแพร่ชื่อเสียงในด้านการอนุรักษ์ป่าชุมชนของหมู่บ้าน

ผู้ให้ข้อมูลร้อยละ 79.31 เข้ามามีส่วนร่วมเพราะต้องการเผยแพร่ชื่อเสียงในด้านการอนุรักษ์ป่าชุมชนของหมู่บ้าน สำหรับร้อยละ 20.69 เข้ามามีส่วนร่วม เพราะไม่ใช่สาเหตุดังกล่าว (ตาราง 7) วิเคราะห์ได้ว่าชาวบ้านบ้านแพะที่เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าชุมชน ส่วนใหญ่ เพราะต้องการสร้างชื่อเสียงในเรื่องการอนุรักษ์ป่าชุมชนให้กับหมู่บ้าน ทั้งนี้ เพราะชาวบ้านทราบดีว่าป่าชุมชนของหมู่บ้านนั้นเป็นที่สนใจทั้งหน่วยงานเอกชนและของรัฐ โดยได้ส่งเจ้าหน้าที่หรือบุคลากรมาศึกษาดูงานในพื้นที่ป่าชุมชนแห่งนี้อยู่เสมอ เพื่อศึกษาความเป็นมาและรูปแบบการอนุรักษ์ป่าชุมชน สำหรับใช้เป็นแนวทางปฏิบัติในพื้นที่ป่าชุมชนแห่งอื่น ๆ ต่อไป

5. ความศรัทธาต่อผู้นำหมู่บ้านที่ตนเคารพนับถือหรือเลื่อมใส

ผู้ให้ข้อมูลร้อยละ 73.56 เข้ามามีส่วนร่วมเพราะมีความศรัทธาต่อผู้นำหมู่บ้านที่ตนเองเคารพนับถือหรือเลื่อมใส และอีกร้อยละ 26.44 เข้ามามีส่วนร่วม โดยไม่ใช่เพราะสาเหตุนี้ (ตาราง 7) วิเคราะห์ได้ว่าชาวบ้านบ้านแพะมีความศรัทธาต่อผู้นำในหมู่บ้าน อันได้แก่ ผู้ใหญ่บ้านและคณะกรรมการหมู่บ้าน ซึ่งได้สานต่อแนวความคิด เรื่องป่าชุมชนของหมู่บ้านสืบต่อกันมาจากผู้นำหมู่บ้านรุ่นก่อน ๆ นอกจากนี้ ได้ลงมือปฏิบัติให้เป็นผลเป็นรูปธรรม ชาวบ้านส่วนใหญ่จึงให้ความเชื่อถือศรัทธา

6. ต้องการรักษาพื้นที่ป่าชุมชนแห่งนี้ไว้ให้ลูกหลาน

ผู้ให้ข้อมูลร้อยละ 58.62 เข้ามามีส่วนร่วมเพราะต้องการรักษาพื้นที่ป่าชุมชนแห่งนี้ไว้ให้ลูกหลาน ส่วนอีกร้อยละ 41.38 เข้ามามีส่วนร่วม เพราะไม่ใช่สาเหตุดังกล่าว ผลการวิจัยในตาราง 7 กล่าวได้ว่าชาวบ้านบ้านแพะกิ่งหนึ่ง เข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าชุมชน เพราะต้องการรักษาพื้นที่ป่าชุมชนไว้ให้คนรุ่นหลัง ทั้งนี้เนื่องจากพื้นที่รอบหมู่บ้านใกล้เคียงมีสภาพป่าที่เสื่อมโทรมไม่มีต้นไม้ใหญ่ขึ้นอยู่ ยกเว้นพื้นที่บริเวณป่าชุมชนแห่งนี้ที่มีสภาพป่าสมบูรณ์สามารถเป็นแหล่งชั้นน้ำได้เป็นอย่างดี จึงทำให้ชาวบ้านต้องการรักษาพื้นที่ป่าแห่งนี้ไว้เพื่อประโยชน์ของลูกหลานตนในอนาคตตลอดไป

7. มีความเกรงใจผู้นำหมู่บ้านหรือเพื่อนบ้านใกล้เคียง

ผู้ให้ข้อมูลร้อยละ 55.17 เข้ามามีส่วนร่วมเพราะมีความเกรงใจผู้นำหมู่บ้านหรือเพื่อนบ้านใกล้เคียง และอีกร้อยละ 44.83 เข้ามามีส่วนร่วมไม่ใช่เพราะสาเหตุดังกล่าว วิเคราะห์ได้ว่าชาวบ้านบ้านแพะ เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าชุมชน เพราะมีความเกรงใจผู้นำหมู่บ้านหรือเพื่อนบ้านใกล้เคียง ซึ่งสังคมชนบทไทยจะมีความเกรงใจผู้นำหมู่บ้าน หรือเพื่อนบ้านใกล้เคียง เมื่อได้รับการชักชวนและเห็นผู้อื่นช่วยกันดูแลรักษาป่าชุมชนจึงเข้ามามีส่วนร่วมด้วย

8. ถูกอำนาจบังคับจากผู้นำหมู่บ้านหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐ

ตาราง 7 แสดงให้เห็นว่า ผู้ให้ข้อมูลร้อยละ 89.66 เข้ามามีส่วนร่วมเพราะไม่ใช่ถูกอำนาจบังคับจากผู้นำหมู่บ้านหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐ ส่วนอีกร้อยละ 10.34 เข้ามามีส่วนร่วมเพราะสาเหตุดังกล่าว กล่าวได้ว่า ชาวบ้านบ้านแพะส่วนใหญ่ เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าชุมชน ไม่ใช่เพราะถูกอำนาจบังคับ ไม่ว่าจะเป็นทั้งโดยตรงหรือโดยทางอ้อม จากผู้นำหมู่บ้านหรือ เจ้าหน้าที่ของรัฐ แต่มีชาวบ้านบางส่วนที่คิดว่า ตนเองถูกอำนาจบังคับจากผู้นำหมู่บ้าน ทั้งนี้เนื่องจากหมู่บ้านมีกฎเกณฑ์ไว้ว่าถ้าครอบครัวใดขาดไม่ร่วมกิจกรรมที่เป็นเรื่องส่วนรวม จะต้องถูกปรับเงินเพื่อเก็บไว้เป็นกองกลางเอาไว้พัฒนาหมู่บ้านต่อไป

ตาราง 7 จำนวนและร้อยละของผู้ให้ข้อมูล จำแนกตามสาเหตุการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าชุมชน

สาเหตุการมีส่วนร่วม	ใช่		ไม่ใช่	
	จำนวน (คน)	ร้อยละ	จำนวน (คน)	ร้อยละ
1. มีความสนใจและตระหนักถึงความสำคัญของทรัพยากรป่าไม้เพื่อสงวนป่าไม้ไว้เป็นแหล่งซับน้ำ	87	100	-	-
2. มุ่งหวังจะทำให้ความเดือดร้อนอันเกิดจากปัญหาด้านป่าไม้หมดสิ้นไป	87	100		
3. หวังผลประโยชน์ที่ตนเองจะได้รับจากป่าชุมชน	76	87.36	11	12.64
4. ต้องการเผยแพร่ชื่อเสียงในด้านการอนุรักษ์ป่าชุมชนของหมู่บ้าน	69	79.31	18	20.69
5. มีความศรัทธา ต่อผู้นำหมู่บ้านที่ตนเคารพนับถือหรือเลื่อมใส	64	73.56	23	26.44
6. ต้องการรักษาพื้นที่ป่าชุมชนแห่งนี้ไว้ให้ลูกหลาน	51	58.82	36	41.38
7. มีความเกรงใจผู้นำหมู่บ้าน หรือเพื่อนบ้าน ใกล้เคียง	48	55.17	39	44.83
8. ถูกอำนาจบังคับจากผู้นำหมู่บ้านหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐ	9	10.34	78	89.66

อันดับความสำคัญของสาเหตุการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าชุมชน

อันดับความสำคัญของสาเหตุการมีส่วนร่วมในกิจกรรมอนุรักษ์ป่าชุมชน ผู้วิจัยได้กำหนดน้ำหนักคำตอบด้วยการให้คะแนน ตามวิธี arbitrary weighting ของ Likert โดยกำหนดน้ำหนักคำตอบเป็นคะแนนไว้ดังนี้ ความสำคัญอันดับหนึ่ง = 3 ความสำคัญอันดับสอง = 2 ความสำคัญอันดับสาม = 1

สำหรับเกณฑ์พิจารณาเปรียบเทียบคะแนนเฉลี่ยที่คำนวณข้อใดมีความสำคัญของสาเหตุการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าชุมชน เป็นอันดับหนึ่ง สอง และสามนั้น อาศัยค่าคะแนนเฉลี่ยที่คำนวณได้เรียงลำดับจากมากไปหาน้อย โดยใช้วิธีคำนวณแบบ weight mean score

ผลการวิจัยในตาราง 8 พบว่าผู้ให้ข้อมูลเข้ามามีส่วนร่วมเพราะสาเหตุต่าง ๆ โดยจัดอันดับความสำคัญของสาเหตุ 3 อันดับ ไว้ดังนี้

1. มีความสนใจ และตระหนักถึงความสำคัญของทรัพยากรป่าไม้ เพื่อสงวนป่าไม้เป็นแหล่งชับน้ำ

ผู้ให้ข้อมูลที่เข้ามามีส่วนร่วมเพราะมีความสนใจ และตระหนักถึงความสำคัญของทรัพยากรป่าไม้ เพื่อสงวนป่าไม้เป็นแหล่งน้ำ โดยผู้ให้ข้อมูลจำนวน 58 คน ให้ความสำคัญเป็นอันดับแรกและจำนวน 28 คน ให้ความสำคัญเป็นอันดับ 2 ส่วนอีก 1 คน ให้ความสำคัญเป็นอันดับ 3 ได้ค่าคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 2.66

2. หวังผลประโยชน์ที่ตนเองจะได้รับจากป่าชุมชน

ผู้ให้ข้อมูลเข้ามามีส่วนร่วม เพราะหวังผลประโยชน์ที่ตนเองจะได้รับจากป่าชุมชน โดยผู้ให้ข้อมูลจำนวน 11 คน ให้ความสำคัญเป็นอันดับแรก และจำนวน 52 คน ให้ความสำคัญเป็นอันดับ 2 ส่วนอีกจำนวน 13 คน ให้ความสำคัญเป็นอันดับ 3 ได้ค่าคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 1.97

3. มุ่งหวังจะทำให้ความเดือดร้อนอันเกิดจากปัญหาด้านป่าไม้หมดสิ้นไป

ผู้ให้ข้อมูลที่เข้ามามีส่วนร่วม เพราะมุ่งหวังจะทำให้ความเดือดร้อนอันเกิดจากปัญหาด้านป่าไม้หมดสิ้น โดยผู้ให้ข้อมูลจำนวน 14 คน ให้ความสำคัญเป็นอันดับแรก และจำนวน 27 คน ให้ความสำคัญเป็นอันดับ 2 ส่วนจำนวน 46 คน ให้ความสำคัญเป็นอันดับ 3 ได้ค่าคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 1.63

4. ต้องการรักษาพื้นที่ป่าชุมชนแห่งนี้ไว้ให้ลูกหลาน

ผู้ให้ข้อมูลที่เข้ามามีส่วนร่วมเพราะต้องการรักษาพื้นที่ป่าชุมชนแห่งนี้ไว้ให้ลูกหลาน โดยผู้ให้ข้อมูลจำนวน 22 คน ให้ความสำคัญของสาเหตุอันดับ 3 ได้ค่าคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 0.43

5. ต้องการเผยแพร่ชื่อเสียงในด้านการอนุรักษ์ป่าชุมชนของหมู่บ้าน

ผู้ให้ข้อมูลที่เข้ามามีส่วนร่วมเพราะต้องการเผยแพร่ชื่อเสียงในด้านการอนุรักษ์ป่าชุมชนของหมู่บ้าน โดยผู้ให้ข้อมูลจำนวน 19 คน ให้ความสำคัญของสาเหตุอันดับ 3 ได้ค่าคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 0.28

6. มีความศรัทธาต่อผู้นำหมู่บ้านที่ตนเคารพนับถือหรือเลื่อมใส

ผู้ให้ข้อมูลที่เข้ามามีส่วนร่วม เพราะมีความศรัทธาต่อผู้นำหมู่บ้านที่ตนเคารพนับถือหรือเลื่อมใส ผู้ให้ข้อมูลจำนวน 14 คน ให้ความสำคัญเป็นอันดับ 3 ได้ค่าคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 0.22

สำหรับสาเหตุการมีส่วนร่วม เพราะมีความเกรงใจผู้นำหมู่บ้านหรือเพื่อนบ้านใกล้เคียง และถูกอำนาจบังคับจากผู้นำหมู่บ้านหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐนั้น ไม่มีผู้ให้ข้อมูลเลือกเป็นความสำคัญของสาเหตุอันดับ 1 ถึง 3

ผลการวิจัยปรากฏว่า ผู้ให้ข้อมูลที่เข้ามามีส่วนร่วมเพราะมีความสนใจ และตระหนักถึงความสำคัญของทรัพยากรป่าไม้เพื่อสงวนป่าไว้เป็นแหล่งซับน้ำ มีค่าคะแนนเฉลี่ยมากที่สุด และผู้ให้ข้อมูลที่เข้ามามีส่วนร่วมเพราะหวังผลประโยชน์ที่ตนเองจะได้รับจากป่าชุมชน มีค่าคะแนนเฉลี่ยเป็นอันดับ 2 ส่วนผู้ให้ข้อมูลที่เข้ามามีส่วนร่วม เพราะมุ่งหวังจะทำให้ความเดือดร้อนอันเกิดปัญหาด้านป่าไม้หมดสิ้นไป มีค่าคะแนนเฉลี่ยเป็นอันดับ 3 กล่าวได้ว่า ชาวบ้านบ้านแพะเข้ามีส่วนร่วมในกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าไม้ เพราะสาเหตุอันดับแรก คือมีความสนใจและตระหนักถึงความสำคัญของทรัพยากรป่าไม้ เพื่อสงวนป่าแห่งนี้ไว้เป็นแหล่งซับน้ำ สาเหตุอันดับ 2 คือ ชาวบ้านหวังผลประโยชน์ที่ตนเองจะได้รับจากป่าชุมชน อันได้แก่ เป็นแหล่งไม้ใช้สอยในครัวเรือน เก็บหาอาหารที่เลี้ยงสัตว์ หรือสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ สาเหตุอันดับ 3 คือชาวบ้านมีความมุ่งหวังที่จะทำให้เกิดความเดือดร้อนอันเกิดจากปัญหาด้านป่าไม้หมดสิ้นไป อันได้แก่ การขาดแคลนที่เก็บป่าไม้ ความแห้งแล้งของภูมิอากาศ โดยมีความหวังว่าจะมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีสุขสบาย สภาพอากาศไม่แห้งแล้งและฝนตกต้องตามฤดูกาล

ตาราง 8 จำนวนของผู้ให้ข้อมูลและค่าคะแนนเฉลี่ยตามอันดับความสำคัญของสาเหตุการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าชุมชน

สาเหตุการมีส่วนร่วม	อันดับ 1	อันดับ 2	อันดับ 3	ค่าคะแนนเฉลี่ย
	จำนวน (คน)	จำนวน (คน)	จำนวน (คน)	
1. มีความสนใจและตระหนักถึงความสำคัญ ของทรัพยากรป่าไม้ เพื่อสงวนป่าไม้เป็น แหล่งซับน้ำ	58	28	1	2.66
2. หวังผลประโยชน์ที่ตนเองจะได้รับจาก ป่าชุมชน	11	62	13	1.97
3. มุ่งหวังจะทำให้ความเดือดร้อนอันเกิด จากปัญหาด้านป่าไม้หมดสิ้นไป	14	27	46	1.63
4. ต้องการรักษาพื้นที่ป่าชุมชนแห่งนี้ไว้ให้ ลูกหลาน	-	-	22	0.43
5. ต้องการเผยแพร่ชื่อเสียงในด้านการ อนุรักษ์ป่าชุมชนของหมู่บ้าน	-	-	19	0.28
6. มีความศรัทธาต่อผู้นำหมู่บ้านที่ตนเคารพ นับถือเสมอมา	-	-	14	0.22

หมายเหตุ อันดับความสำคัญของสาเหตุการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าชุมชน อาศัยค่า
คะแนนเฉลี่ย เรียงลำดับจากมากไปหาน้อย

3.3 รูปแบบการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าชุมชน

รูปแบบการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าชุมชนมี 3 ลักษณะ ได้แก่ การมีส่วนร่วมโดยตรงด้วยตนเอง การมีส่วนร่วมโดยผ่านกลุ่ม การมีส่วนร่วมโดยผ่านตัวแทน ผลการวิจัยในตาราง 9 ปรากฏว่าผู้ให้ข้อมูลมีรูปแบบการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าชุมชน ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมโดยผ่านกลุ่ม

ผู้ให้ข้อมูลทั้งหมดเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมอนุรักษ์ป่าชุมชน โดยผ่านกลุ่มเรียกว่าคณะกรรมการหมู่บ้าน ซึ่งได้รับการคัดเลือกจากชาวบ้าน ให้ทำหน้าที่ติดต่อประสานงานกับหน่วยงานของรัฐและเอกชน ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับป่าชุมชน ให้การต้อนรับและชี้แจงข้อสอบถามเมื่อคณะบุคคลภายนอกเดินทางมาศึกษาดูงาน และควบคุมดูแลให้เป็นไปตามกฎเกณฑ์ข้อบังคับที่ชาวบ้านได้ร่วมกันกำหนดขึ้น

2. การมีส่วนร่วมโดยผ่านตัวแทน

ผู้ให้ข้อมูลร้อยละ 98.85 เข้ามามีส่วนร่วม โดยผ่านตัวแทน โดยมอบหมายให้สมาชิกในครอบครัวมาร่วมกิจกรรมแทนตนในยามที่ตนไม่ว่างจากงานอาชีพ เช่น มอบหมายให้ภรรยาหรือบุตร แ้ววถางวัชพืชรบกวนพื้นที่ป่าขึ้นไว้ ทำแนวกันไฟหรือเข้าร่วมพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกในพื้นป่าชุมชน เป็นต้น

3. การมีส่วนร่วมโดยตรงด้วยตนเอง

ผู้ให้ข้อมูลร้อยละ 87.36 เข้ามามีส่วนร่วมโดยตรงด้วยตนเอง ได้แก่ เข้าร่วมพิจารณาปัญหาอุปสรรคในการอนุรักษ์ป่าชุมชน เข้าร่วมพิจารณากำหนดกฎระเบียบที่ใช้ในป่าชุมชนลงมือปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ ในการอนุรักษ์ป่าชุมชนด้วยตนเอง

จากผลการวิจัย ชาวบ้านบ้านพะมีรูปแบบการมีส่วนร่วมทั้ง 3 รูปแบบ กล่าวคือ มีส่วนร่วมโดยผ่านกลุ่มมากที่สุด รองลงมามีส่วนร่วมโดยผ่านตัวแทน และมีส่วนร่วมโดยตรงด้วยตนเอง

ตาราง 9 จำนวนและร้อยละของผู้ให้ข้อมูลจำแนกตามรูปแบบการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าชุมชน

รูปแบบการมีส่วนร่วม	ใช่		ไม่ใช่	
	จำนวน (คน)	ร้อยละ	จำนวน (คน)	ร้อยละ
1. การมีส่วนร่วมโดยผ่านกลุ่ม	87	100	-	-
2. การมีส่วนร่วมโดยผ่านตัวแทน	86	98.85	1	1.16
3. การมีส่วนร่วมด้วยตนเอง	76	87.36	11	12.64

ตอน 4 ปัญหาและอุปสรรคในการอนุรักษ์ป่าชุมชน

การศึกษาดังปัญหาและอุปสรรคในกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าชุมชน ผู้วิจัยได้ศึกษาถึงปัญหาและอุปสรรคของชาวบ้านบ้านแพะในการอนุรักษ์ป่าชุมชนของหมู่บ้าน ซึ่งได้ออกแบบสอบถามเป็นคำถามแบบปลายปิด จำนวน 14 ข้อ และคำถามแบบปลายเปิดจำนวน 1 ข้อ เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้ให้ข้อมูลเลือกตอบอย่างเป็นอิสระ โดยคำถามปลายปิดนั้นจะครอบคลุมประเด็นปัญหาและอุปสรรค อันเกี่ยวกับ คน งบประมาณ การจัดการ และวัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าชุมชน โดยกำหนดน้ำหนักคำตอบด้วยการให้คะแนนตามวิธี arbitrary weighting ของ Likert ซึ่งได้กำหนดน้ำหนักคำตอบเป็นคะแนน คือ มีปัญหาและอุปสรรคมาก = 3 ปัญหาและอุปสรรคปานกลาง = 2 ปัญหาและอุปสรรคน้อย = 1 และไม่มีปัญหาและอุปสรรค = 0

สำหรับเกณฑ์มาตรฐานพิจารณาเปรียบเทียบคะแนนเฉลี่ยที่คำนวณโดยอาศัยหลักของ Millers ได้กำหนดขนาดของชั้นจากระดับของปัญหาและอุปสรรค 3 ระดับ ดังนี้

คะแนนเฉลี่ยระหว่าง 1.00 - 1.66	หมายถึง	มีปัญหาลดอุปสรรคน้อย
คะแนนเฉลี่ยระหว่าง 1.67 - 2.33	หมายถึง	มีปัญหาลดอุปสรรคปานกลาง
คะแนนเฉลี่ยระหว่าง 2.34 - 3.00	หมายถึง	มีปัญหาลดอุปสรรคมาก

ผลการวิจัยในตาราง 10 จำนวนร้อยละของผู้ให้ข้อมูล จำแนกตามลักษณะปัญหาและอุปสรรคในการอนุรักษ์ป่าชุมชน พร้อมทั้งค่าคะแนนเฉลี่ยและระดับปัญหาอุปสรรคที่ชาวบ้านบ้านแพะประสบอยู่ดังนี้

ปัญหาและอุปสรรคมาก

ตาราง 10 แสดงให้เห็นว่า ผู้ให้ข้อมูลมีค่าคะแนนเฉลี่ยอยู่ระหว่าง 2.34-3.00 ซึ่งถือว่าระดับปัญหาอุปสรรคมาก จำนวน 4 ข้อคือ

1. เงินทุนของหมู่บ้านเพื่อใช้ในการกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าชุมชนมีจำกัด ผู้ให้ข้อมูลร้อยละ 11.49 ตอบว่า ไม่มีปัญหาอุปสรรค อีกร้อยละ 88.51 ตอบว่า มีปัญหาอุปสรรค โดยมีค่าคะแนนเฉลี่ย 2.44

2. การสนับสนุนด้านเงินทุนจากหน่วยงานของรัฐและเอกชนมีน้อย ผู้ให้ข้อมูลร้อยละ 12.64 ตอบว่า ไม่มีปัญหาอุปสรรค อีกร้อยละ 87.36 ตอบว่า มีปัญหาอุปสรรค โดยมีค่าคะแนนเฉลี่ย 2.39

3. เกิดไฟป่าบริเวณป่าชุมชนในช่วงฤดูแล้ง ผู้ให้ข้อมูลร้อยละ 16.09 ตอบว่า ไม่มีปัญหาอุปสรรค อีกร้อยละ 83.91 ตอบว่า มีปัญหาอุปสรรค โดยมีค่าคะแนนเฉลี่ย 2.37

4. ขาดแคลนสิ่งอำนวยความสะดวกในบริเวณป่าชุมชน ผู้ให้ข้อมูลร้อยละ 29.89 ตอบว่า ไม่มีปัญหาอุปสรรค อีกร้อยละ 70.11 ตอบว่า มีปัญหาอุปสรรค โดยมีค่าคะแนนเฉลี่ย 2.36

จากผลการวิจัยวิเคราะห์ได้ว่า ชาวบ้านบ้านแพะมีปัญหาอุปสรรคในการอนุรักษ์ป่าชุมชนระดับมาก ในเรื่องเกี่ยวกับเงินทุนของหมู่บ้านเพื่อใช้ในการกิจกรรมอนุรักษ์ป่าชุมชนมีจำกัด และได้รับการสนับสนุนด้านเงินทุนจากหน่วยงานของรัฐและเอกชนน้อย ทั้งนี้เนื่องจาก กิจกรรมอนุรักษ์ป่าชุมชนบางกิจกรรม จำเป็นต้องใช้เงินทุนในการดำเนินงาน เช่น สร้างสิ่งอำนวยความสะดวกจัดทำ ซ่อมแซมเครื่องหมายแสดงอาณาเขตป่าชุมชน หรือจัดเตรียมงานต้อนรับเมื่อคณะบุคคลภายนอกเดินทางมาศึกษาดูงาน เป็นต้น แต่เงินทุนของหมู่บ้านเพื่อใช้ในการกิจกรรมดังกล่าวมีไม่เพียงพอส่วนใหญ่จะได้จากค่าปรับผู้ที่ฝ่าฝืนข้อบังคับของหมู่บ้าน และรายได้ซึ่งคณะบุคคลภายนอกมอบให้เมื่อเดินทางมาศึกษาดูงาน สำหรับการสนับสนุนด้านเงินทุนจากหน่วยงานของรัฐและเอกชนนั้น ส่วนใหญ่จะสนับสนุนในเรื่องการเพาะชำกล้าไม้ นำกล้าไม้มาแจกจ่าย เงินทุนที่จะนำมามอบให้หมู่บ้านเพื่อดำเนินกิจกรรมอนุรักษ์ป่าชุมชนมีน้อย สำหรับปัญหาอุปสรรคเกิดไฟป่าบริเวณป่าชุมชนในช่วงฤดูแล้งนั้นนับว่ามีปัญหามาก เนื่องจากไฟป่าจากบริเวณใกล้เคียงจะลุกลามเข้ามาในพื้นที่ป่าชุมชนอยู่เสมอยากต่อการควบคุม ทำให้เกิดความเสียหาย และเป็นอันตรายต่อลูกไม้และระบบนิเวศน์

ในป่าชุมชนแห่งนี้ ส่วนปัญหาอุปสรรคการขาดแคลนสิ่งอำนวยความสะดวกในบริเวณป่าชุมชนนั้น มีปัญหามาก เพราะสิ่งอำนวยความสะดวกได้แก่ทางเดินเท้า ภาชนะสำหรับใส่ขยะ ศาลาพักผ่อน หรือแหล่งน้ำตามจุดต่าง ๆ ในพื้นที่ป่าชุมชน ชาวบ้านเห็นว่าเป็นเรื่องจำเป็น เพื่อเป็นสิ่งอำนวยความสะดวกในยามที่คนในหมู่บ้าน หรือจากภายนอกหมู่บ้านเข้ามาใช้ป่าชุมชนแห่งนี้เป็นที่พักผ่อนหย่อนใจ

ปัญหาอุปสรรคปานกลาง

ตาราง 10 แสดงให้เห็นว่า ผู้ให้ข้อมูลมีค่าคะแนนเฉลี่ยอยู่ระหว่าง 1.67-2.33 ซึ่งถือว่า ระดับปัญหาอุปสรรคปานกลาง จำนวน 5 ข้อคือ

1. ชาวบ้านขาดความรู้ในการอนุรักษ์ป่าชุมชน ผู้ให้ข้อมูลร้อยละ 72.41 ตอบว่า ไม่มีปัญหาอุปสรรค อีกร้อยละ 27.59 ตอบว่า มีปัญหาอุปสรรค โดยมีค่าคะแนนเฉลี่ย 2.29

2. กฎเกณฑ์หรือมาตรการ ข้อบังคับ เกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าชุมชนที่หมู่บ้านกำหนดไว้ ไม่ได้ชัดเจนเพียงพอ ผู้ให้ข้อมูลร้อยละ 93.10 ตอบว่า ไม่มีปัญหาอุปสรรค อีกร้อยละ 6.90 ตอบว่า มีปัญหาอุปสรรค โดยมีค่าคะแนนเฉลี่ย 2.17

3. เวลาที่ชาวบ้านสามารถเข้าร่วมกิจกรรมอนุรักษ์ป่าชุมชนมีน้อย ผู้ให้ข้อมูลร้อยละ 66.67 ตอบว่า ไม่มีปัญหาอุปสรรค อีกร้อยละ 33.33 ตอบว่า มีปัญหาอุปสรรค โดยมีค่าคะแนนเฉลี่ย 2.07

4. เจ้าหน้าที่ของรัฐบาลความสนใจในการสนับสนุนกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าชุมชน ผู้ให้ข้อมูลร้อยละ 81.61 ตอบว่า ไม่มีปัญหาอุปสรรค อีกร้อยละ 18.39 ตอบว่า มีปัญหาอุปสรรค โดยมีค่าคะแนนเฉลี่ย 2.00

5. เครื่องมือและอุปกรณ์ในการดับไฟป่ามีน้อยและขาดความทันสมัย ผู้ให้ข้อมูลร้อยละ 60.92 ตอบว่า ไม่มีปัญหา อีกร้อยละ 39.08 ตอบว่า มีปัญหาอุปสรรค โดยมีค่าคะแนนเฉลี่ย 1.88

จากผลการวิจัยวิเคราะห์ได้ว่า ชาวบ้านบ้านแฉะมีปัญหาอุปสรรคการอนุรักษ์ป่าชุมชนระดับปานกลาง เรื่องการขาดความรู้ในการอนุรักษ์ป่าชุมชน ทั้งนี้เนื่องจากกิจกรรมอนุรักษ์ป่าชุมชน บางกิจกรรมต้องอาศัยความรู้ความชำนาญ เช่น การเพาะชำกล้าไม้ วิธีควบคุมติดตามและประเมินผลการดำเนินงาน เป็นต้น ดังนั้นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจึงควรให้ความรู้แก่ชาวบ้าน เพื่อเพิ่มพูนความรู้ ชาวบ้านจะได้ถือเป็นแนวทางปฏิบัติได้ถูกต้อง ส่วนปัญหาอุปสรรค กฎเกณฑ์หรือมาตรการการข้อบังคับ เกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าชุมชน ที่หมู่บ้านกำหนดไว้ ไม่ได้ชัดเจนเพียงพอ ได้แก่

อัตราค่าปรับเมื่อมีผู้ฝ่าฝืนกฎเกณฑ์ทำให้เกิดความเสียหายต่อป่าชุมชนหรือค่าปรับเมื่อมีผู้ขาดร่วมกิจกรรมอนุรักษ์ป่าชุมชน เป็นต้น ชาวบ้านถือว่ายังไม่เดือดร้อนเพียงพอ ปัญหาอุปสรรคเกี่ยวกับเวลาที่ชาวบ้านสามารถเข้าร่วมกิจกรรมอนุรักษ์ป่าชุมชนมีน้อย เพราะชาวบ้านบ้านแพะส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม เวลาส่วนใหญ่จะใช้ในการหาเลี้ยงชีพ เมื่อวันใดมีกิจกรรมเพื่อประโยชน์ส่วนรวมของหมู่บ้าน จึงจำเป็นที่จะต้องสละเวลาเข้าร่วมกิจกรรม ซึ่งอาจทำให้เสียรายได้ของตนและครอบครัว ปัญหาอุปสรรค เจ้าหน้าที่ของรัฐขาดความสนใจในการสนับสนุนกิจกรรมอนุรักษ์ป่าชุมชน เนื่องจากชาวบ้านสังเกตเห็นว่าเจ้าหน้าที่ของรัฐจะเข้ามาให้ความสนใจกิจกรรมอนุรักษ์ป่าชุมชนเฉพาะเมื่อคณะบุคคลภายนอกเดินทางมาศึกษาดูงานหรือ เมื่อข้าราชการระดับสูงเดินทางมาเยี่ยมชมพื้นที่ป่าชุมชนเท่านั้น มิได้ให้ความสนใจอย่างต่อเนื่อง สำหรับปัญหาอุปสรรคเครื่องมือและอุปกรณ์ในการดับไฟป่ามีน้อยและขาดความทันสมัย เพราะไฟป่าในฤดูแล้งจะมีความรุนแรงและลุกลามเข้ามาในพื้นที่ป่าชุมชน ชาวบ้านได้ร่วมมือกันดับไฟป่าโดยอาศัยวัสดุอุปกรณ์ที่พอหาได้ เช่น กิ่งไม้ หรืออุปกรณ์ดับไฟป่าที่หน่วยราชการเคยมอบไว้ให้ ซึ่งในปัจจุบันอยู่ในสภาพเก่าและชำรุดเป็นส่วนใหญ่ ทำให้ชาวบ้านดับไฟป่าด้วยความยากลำบาก ชาวบ้านจึงมีความต้องการได้รับการสนับสนุนเครื่องมืออุปกรณ์ดับไฟป่าจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมาใช้ในการกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าชุมชนให้ได้ผลดีสืบไป

ปัญหาอุปสรรคน้อย

ตาราง 10 แสดงให้เห็นว่า ผู้ให้ข้อมูลมีค่าคะแนนเฉลี่ยอยู่ระหว่าง 1.00-1.66 ซึ่งถือว่ารระดับปัญหาอุปสรรคน้อย จำนวน 5 ข้อคือ

1. คณะกรรมการหมู่บ้านปฏิบัติหน้าที่ไม่เข้มแข็ง ผู้ให้ข้อมูลร้อยละ 85.06 ตอบว่าไม่มีปัญหาอุปสรรค อีกร้อยละ 14.94 ตอบว่า มีปัญหาอุปสรรค โดยมีค่าคะแนนเฉลี่ย 1.54
2. ชาวบ้านขาดความสามัคคีซึ่งทำให้ ความร่วมมือในการอนุรักษ์ป่าชุมชนมีน้อย ผู้ให้ข้อมูลร้อยละ 85.06 ตอบว่า ไม่มีปัญหาอุปสรรค อีกร้อยละ 14.94 ตอบว่า มีปัญหาอุปสรรค โดยมีค่าคะแนนเฉลี่ย 1.46
3. เครื่องหมายแสดงอาณาเขตป่าชุมชนไม่ชัดเจน ผู้ให้ข้อมูลร้อยละ 77.01 ตอบว่า ไม่มีปัญหาอุปสรรค อีกร้อยละ 22.99 ตอบว่า มีปัญหาอุปสรรค โดยมีค่าคะแนนเฉลี่ย 1.40
4. พื้นที่ป่าชุมชนมีมากเกินไปทำให้การดูแลรักษาได้ไม่ทั่วถึง ผู้ให้ข้อมูลร้อยละ 74.71 ตอบว่า ไม่มีปัญหาอุปสรรค อีกร้อยละ 25.29 ตอบว่า มีปัญหาอุปสรรค โดยมีค่าคะแนนเฉลี่ย 1.36

5. ชาวบ้านจากหมู่บ้านอื่น ลักลอบตัดไม้ในพื้นที่ป่าชุมชน ผู้ให้ข้อมูลร้อยละ 25.29
ตอบว่า ไม่มีปัญหาอุปสรรค อีกร้อยละ 74.71 ตอบว่า มีปัญหาอุปสรรค โดยมีค่าคะแนนเฉลี่ย
1.12

จากผลการวิจัยวิเคราะห์ได้ว่า ชาวบ้านบ้านแพะมีปัญหาอุปสรรคการอนุรักษ์ป่าชุมชน
ระดับน้อย เรื่องคณะกรรมการหมู่บ้านปฏิบัติหน้าที่ไม่เข้มแข็ง เนื่องจากคณะกรรมการหมู่บ้าน
ทราบดีว่าชาวบ้านแหงแทน และมีความต้องการรักษาป่าชุมชนแห่งนี้ให้อยู่คู่กับหมู่บ้านตลอดไป คณะ
กรรมการหมู่บ้านจึงพยายามปฏิบัติหน้าที่อย่างจริงจัง ส่วนปัญหาชาวบ้านขาดความสามัคคี ซึ่งทำ
ให้ความร่วมมือในการอนุรักษ์ป่าชุมชนมีน้อยนั้น เป็นปัญหาอุปสรรคระดับน้อย เพราะปัจจุบันสื่อมวล
ชนทุกแขนงร่วมกันประชาสัมพันธ์ให้เกิดการตื่นตัวช่วยกันอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ชาวบ้านจึง
ให้ความสนใจ และเพิ่มความสามัคคีกันยิ่งขึ้น ปัญหาเครื่องหมายแสดงอาณาเขตป่าชุมชนไม่ชัด
เจน นับว่าเป็นปัญหาอุปสรรคระดับน้อย เนื่องจากคณะกรรมการหมู่บ้านจัดตั้งเวรยามออกตรวจ
ตราซ่อมแซมป้ายและหลักเขตแสดงอาณาเขตป่าชุมชนอยู่เสมอ อีกทั้งชาวบ้านให้ความร่วมมือช่วย
สอดส่องดูแลอีกทางหนึ่งด้วย สำหรับปัญหาพื้นที่ป่าชุมชนมีมากเกินไป ทำให้การดูแลรักษาได้ไม่ทั่ว
ถึง ชาวบ้านถือเป็นปัญหาระดับน้อย เพราะชาวบ้านตระหนักดีว่าป่าชุมชนมีพื้นที่มากจะก่อประ โยชน์
กับหมู่บ้านทั้ง โดยทางตรงและทางอ้อมตลอดไป ปัญหาอุปสรรคชาวบ้านจากหมู่บ้านอื่นลักลอบตัดไม้
ในพื้นที่ป่าชุมชนนั้น เป็นปัญหาอุปสรรคน้อยเนื่องจากชาวบ้านใกล้เคียงทราบถึงความหวงแหนป่าไม้
ของชาวบ้านบ้านแพะเป็นอย่างดี จึงไม่กล้าเข้ามาลักลอบตัดไม้ในบริเวณป่าชุมชนดังกล่าว

ตาราง 10 จำนวนและร้อยละของผู้ให้ข้อมูล ตามลักษณะปัญหาอุปสรรค คะแนนเฉลี่ย และระดับปัญหาอุปสรรคในการอนุรักษ์ป่าชุมชน

ปัญหาและอุปสรรค	ไม่มีปัญหา		มีปัญหา			
	จำนวน (คน)	ร้อยละ	จำนวน (คน)	ร้อยละ	คะแนน เฉลี่ย	ระดับ ปัญหา
1. เงินทุนของหมู่บ้านเพื่อใช้ในกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าชุมชนมีจำกัด	10	11.49	77	88.51	2.44	มาก
2. การสนับสนุนด้านเงินทุนจากหน่วยงานของรัฐบาลและ เอกชนมีน้อย	11	12.64	76	87.36	2.39	มาก
3. เกิดไฟป่าบริเวณป่าชุมชน ในช่วงฤดูแล้ง	14	16.09	73	83.91	2.37	มาก
4. ขาดแคลนสิ่งอำนวยความสะดวกในบริเวณป่าชุมชน	26	29.89	61	70.11	2.36	มาก
5. ชาวบ้านขาดความรู้ในการอนุรักษ์ป่าชุมชน	63	72.41	24	27.59	2.29	ปานกลาง
6. กฎเกณฑ์หรือมาตรการข้อบังคับเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าชุมชนที่หมู่บ้านกำหนดไว้ไม่เด็ดขาดเพียงพอ	31	33.10	6	6.90	2.17	ปานกลาง
7. เวลาที่ชาวบ้านสามารถเข้าร่วมกิจกรรมอนุรักษ์ป่าชุมชนมีน้อย	58	66.67	29	33.33	2.07	ปานกลาง
8. เจ้าหน้าที่ของรัฐขาดความสนใจในการสนับสนุนกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าชุมชน	71	81.61	16	18.39	2.00	ปานกลาง
9. เครื่องมือและอุปกรณ์ในการดับไฟป่ามีน้อย และขาดความทันสมัย	53	60.92	34	39.08	1.88	ปานกลาง
10. คณะกรรมการหมู่บ้านปฏิบัติหน้าที่ ไม่เข้มแข็ง	74	85.06	13	14.94	1.54	น้อย
11. ชาวบ้านขาดความสามัคคี ซึ่งทำให้ความร่วมมือในการอนุรักษ์ป่าชุมชนมีน้อย	74	85.06	13	14.94	1.46	น้อย
12. เครื่องหมายแสดงอาณาเขตป่าชุมชนไม่ชัดเจน	67	77.01	20	22.99	1.40	น้อย
13. พื้นที่ป่าชุมชนมีมากเกินไป ทำให้การดูแลไม่ทั่วถึง	65	74.71	22	25.29	1.36	น้อย
14. ชาวบ้านจากหมู่บ้านอื่น ๆ ดักลอบตัดไม้ในพื้นที่ป่าชุมชน	22	25.29	65	74.71	1.12	น้อย

สรุปผลการวิจัย (Summary)

การวิจัยเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ป่าชุมชนบ้านบ้านแพะ ได้รวบรวมข้อมูลจากหัวหน้าครอบครัว ซึ่งอาศัยอยู่ในบ้านบ้านแพะ หมู่ที่ 10 ตำบลออนใต้ อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ ระหว่างวันที่ 10 กันยายน 2536 ถึงวันที่ 9 ตุลาคม 2536 โดยมีวัตถุประสงค์ในการวิจัยดังนี้คือ

1. เพื่อศึกษาถึงลักษณะพื้นฐานส่วนบุคคล เศรษฐกิจ และสังคมบางประการของชาวบ้านบ้านแพะ
2. เพื่อศึกษาถึงการมีส่วนร่วมของชาวบ้านบ้านแพะ ในกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าชุมชน
3. เพื่อศึกษาสาเหตุ และรูปแบบการมีส่วนร่วมของชาวบ้านบ้านแพะ ในกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าชุมชน
4. เพื่อศึกษาถึงปัญหาและอุปสรรคของชาวบ้านบ้านแพะ ในการอนุรักษ์ป่าชุมชน

ผู้ให้ข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้คือหัวหน้าครอบครัวที่อาศัยอยู่ในบ้านบ้านแพะ หมู่ที่ 10 ตำบลออนใต้ อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ ทั้งหมดจำนวน 87 คน สำหรับเครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูลคือ แบบสัมภาษณ์ โดยผู้วิจัยสร้างขึ้นตามแนวของวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ซึ่งมีทั้งแบบคำถามปลายเปิดและคำถามปลายปิด ทั้งนี้ผู้วิจัยได้นำแบบสัมภาษณ์ไปทดสอบความตรงในเนื้อหา (content validity) เพื่อตรวจสอบว่าแบบสัมภาษณ์ครอบคลุมเนื้อหาและประเด็นปัญหาที่ทำการศึกษาหรือไม่ โดยนำเสนอต่อนักวิชาการป่าไม้ที่มีประสบการณ์ จากนั้นนำแบบสัมภาษณ์ไปทดสอบค่าความเชื่อมั่น (reliability) เพื่อตรวจสอบข้อความหรือคำถามทุกข้อที่ใช้สัมภาษณ์สามารถวัดในเรื่องเดียวกัน คือข้อความหรือคำถาม ทุกข้อมีความสัมพันธ์กันสูงมากน้อยเพียงใด ซึ่งผู้วิจัยได้นำไปทดสอบกับชาวบ้านวังธาร หมู่ที่ 1 ตำบลร่องวัวแดง อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 10 คน เพื่อปรับปรุงแบบสัมภาษณ์ให้ถูกต้องก่อนจะนำไปเก็บรวบรวมข้อมูล

ผลการวิจัย

1. ลักษณะส่วนบุคคล เศรษฐกิจ และสังคมบางประการของชาวบ้านบ้านพะ

ลักษณะส่วนบุคคลและครอบครัว

ผลการวิจัยผู้ให้ข้อมูลมีอายุเฉลี่ย 42 ปี โดยช่วงอายุที่มีจำนวนมากที่สุดอยู่ระหว่างอายุ 22-49 ปี สำหรับระดับการศึกษา ร้อยละ 66.66 จบการศึกษาระดับประถมศึกษาตอนต้น และมีจำนวนสมาชิกในครอบครัวเฉลี่ยครอบครัวละ 4 คน

ลักษณะทางเศรษฐกิจ

ผู้ให้ข้อมูลมีที่ดินเฉลี่ยครอบครัวละ 4.45 ไร่ โดยร้อยละ 78.16 มีที่ดินเป็นของตนเองทั้งหมด และผู้ให้ข้อมูลมีรายได้จากการประกอบอาชีพเฉลี่ย 24,131.03 บาทต่อปี โดยร้อยละ 58.62 ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ซึ่งมีรายได้เฉลี่ย 23,960.78 บาทต่อปี ประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไป มีรายได้เฉลี่ย 19,554.84 บาทต่อปี ประกอบอาชีพธุรกิจส่วนตัว มีรายได้เฉลี่ย 18,400 บาทต่อปี และประกอบอาชีพรับราชการมีรายได้เฉลี่ย 108,000 บาทต่อปี

การรับฟังข่าวสาร การเข้ารับการฝึกอบรม

การเป็นสมาชิกกลุ่มและการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน

ผู้ให้ข้อมูลทั้งหมดระบุว่าเคยรับฟังข่าวสารเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าชุมชน โดยมีแหล่งข่าวสารและลักษณะการรับฟังข่าวสาร ดังนี้ ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่รับฟังข่าวสารเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าชุมชนจากวิทยุ และหนังสือพิมพ์นาน ๆ ครั้ง ส่วนร้อยละ 77.00 รับฟังข่าวสารเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าชุมชนจากโทรทัศน์เป็นประจำ และผู้ให้ข้อมูลทั้งหมดรับฟังข่าวสารเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าชุมชนจากเสียงตามสาย สำหรับการเข้ารับการฝึกอบรมเกี่ยวกับกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าชุมชนนี้ ร้อยละ 57.50 เคยเข้ารับการฝึกอบรมโดยได้รับการฝึกอบรมเกี่ยวกับการป้องกันไฟป่าและการปลูกป่า นอกจากนี้ผู้ให้ข้อมูลร้อยละ 72.41 เข้าร่วมเป็นสมาชิกกลุ่มในหมู่บ้าน และร้อยละ 96.60 ได้ใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน โดยใช้ประโยชน์ในด้านผลผลิตของไม้และของป่ารวมทั้งสถานที่พักผ่อนหย่อนใจและแหล่งชอน้ำ

2. การมีส่วนร่วมของชาวบ้านและในกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าชุมชนของหมู่บ้าน

ขั้นค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหา

การค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาด้านป่าไม้ ในท้องถิ่นและความเดือดร้อนที่เกิดขึ้นในท้องถิ่น ซึ่งเกิดจากด้านป่าไม้ ผลการวิจัยพบว่า ผู้ให้ข้อมูลมีส่วนร่วมในระดับมาก

ขั้นวางแผนดำเนินงานอนุรักษ์ป่าชุมชน

การมีส่วนร่วมในขั้นวางแผนการอนุรักษ์ป่าชุมชน ผลการวิจัยพบว่า ผู้ให้ข้อมูลมีส่วนร่วมอย่างมากในการพิจารณากำหนดพื้นที่ป่าชุมชน และมีส่วนร่วมระดับปานกลาง ในการพิจารณากำหนดกิจกรรมการรักษาป่า และพิจารณากำหนดมาตรการอนุรักษ์ป่าชุมชน สำหรับพิจารณากำหนดพื้นที่ปลูกป่า พิจารณาวិธีบำรุงป่าและการพิจารณาแหล่งเพาะชำกล้าไม้นั้น ผู้ให้ข้อมูลมีส่วนร่วมน้อย

ขั้นดำเนินกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าชุมชน

การมีส่วนร่วมในขั้นดำเนินกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าชุมชน ผู้ให้ข้อมูลมีส่วนร่วมมากในการปลูกป่า ตัดไฟฟ้า ทำแนวกันไฟรอบพื้นที่ป่าชุมชน และช่วยงานต้อนรับเมื่อคณะบุคคลภายนอกเดินทางมาศึกษาดูงาน ส่วนผู้ให้ข้อมูลมีส่วนร่วมปานกลาง ในการกำจัดวัชพืชหรือตัดกิ่งต้นไม้รอบพื้นที่ป่าชุมชน พิจารณาส่งอำนวยความสะดวกในพื้นที่ป่าชุมชน ดูแลรักษาป้ายและเครื่องหมายแสดงอาณาเขตป่าชุมชน และดูแลมิให้เกิดการลักลอบตัดไม้ในพื้นที่ป่าชุมชน สำหรับผู้ให้ข้อมูลมีส่วนร่วมน้อยในการเพาะชำกล้าไม้

ขั้นติดตามและควบคุมการดำเนินกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าชุมชน

ขั้นติดตามและควบคุมการดำเนินกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าชุมชน เพื่อจะได้ทราบความก้าวหน้าของกิจกรรมหรือปัญหาอุปสรรคที่อาจเกิดขึ้น ผลการวิจัย พบว่า ผู้ให้ข้อมูลมีส่วนร่วมในระดับน้อย

ขั้นประเมินผลการดำเนินกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าชุมชน

ขั้นประเมินผลการดำเนินกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าชุมชน เพื่อทราบถึงผลตอบแทน ผลประโยชน์ ผลดีผลเสีย ข้อขัดข้องต่าง ๆ ที่มีผลต่อการดำเนินงาน ผลการวิจัยพบว่า ผู้ให้ข้อมูลมีส่วนร่วมในระดับน้อย

3. สาเหตุการมีส่วนร่วม อันดับความสำคัญของสาเหตุและรูปแบบการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าชุมชน

สาเหตุการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าชุมชน

ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่ได้ระบุสาเหตุการมีส่วนร่วมในกิจกรรมอนุรักษ์ป่าชุมชนดังนี้คือ มีความสนใจและตระหนักถึงความสำคัญของทรัพยากรป่าไม้ เพื่อสงวนพื้นที่ไว้เป็นแหล่งซับน้ำ หวังผลประโยชน์ที่ตนเองจะได้รับจากป่าชุมชน มุ่งหวังจะทำให้ความเดือดร้อนอันเกิดจากปัญหาด้านป่าไม้หมดสิ้นไป ต้องการรักษาพื้นที่ป่าชุมชนแห่งนี้ไว้ให้ลูกหลาน ต้องการเผยแพร่ชื่อเสียงในด้านการอนุรักษ์ป่าชุมชนของหมู่บ้าน มีความศรัทธาต่อผู้นำหมู่บ้านที่ตนเคารพนับถือหรือเลื่อมใสและมีความเกรงใจผู้นำหมู่บ้านหรือเพื่อนบ้านใกล้เคียง ส่วนถูกอำนาจบังคับจากผู้ใหญ่บ้านหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐนั้น ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่ระบุว่าไม่ใช่สาเหตุการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าชุมชน

อันดับความสำคัญของสาเหตุการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าชุมชน

ผลการวิจัย พบว่า ผู้ให้ข้อมูลระบุอันดับความสำคัญของสาเหตุดังนี้คือ สาเหตุอันดับแรกมีความสนใจและตระหนักถึงความสำคัญของทรัพยากรป่าไม้ เพื่อสงวนป่าแห่งนี้ไว้เป็นแหล่งซับน้ำ อันดับสอง หวังผลประโยชน์ที่ตนเองจะได้รับจากป่าชุมชน และอันดับสาม มีความมุ่งหวังที่จะทำให้เกิดความเดือดร้อนเกี่ยวกับสภาพดินฟ้าอากาศหมดสิ้นไป

รูปแบบการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าชุมชน

รูปแบบการมีส่วนร่วมมี 3 รูปแบบ โดยผลการวิจัย พบว่า ผู้ให้ข้อมูลทั้งหมดมีส่วนร่วมโดยผ่านกลุ่มและอีกร้อยละ 98.85 มีส่วนร่วมโดยผ่านตัวแทน สำหรับร้อยละ 87.36 มีส่วนร่วมโดยตรงด้วยตนเอง

4. ปัญหาและอุปสรรคในการอนุรักษ์ป่าชุมชน

ปัญหาและอุปสรรคในการอนุรักษ์ป่าชุมชน ปรากฏผลการวิจัย ดังนี้

ปัญหาและอุปสรรคมาก

ผู้ให้ข้อมูลประสบปัญหาและอุปสรรคมากในเรื่อง เงินทุนของหมู่บ้านเพื่อใช้ในกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าชุมชนมีจำกัด การสนับสนุนด้านเงินทุนจากหน่วยงานของรัฐและเอกชนมีน้อย เกิดไฟป่าบริเวณป่าชุมชนในช่วงฤดูฝนและขาดแคลนสิ่งอำนวยความสะดวกในบริเวณป่าชุมชน

ปัญหาและอุปสรรคปานกลาง

ผู้ให้ข้อมูลประสบปัญหาและอุปสรรคปานกลาง เกี่ยวกับขาดความรู้ในการอนุรักษ์ป่าชุมชน กฎเกณฑ์ หรือมาตรการข้อบังคับเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าชุมชนที่หมู่บ้านกำหนดไว้ไม่ได้ชัดเจนเพียงพอ เวลาที่ชาวบ้านสามารถเข้าร่วมกิจกรรมอนุรักษ์ป่าชุมชนมีน้อย เจ้าหน้าที่ของรัฐบาล ความสนใจในการสนับสนุนกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าชุมชน และเครื่องมือ อุปกรณ์ในการดับไฟป่ามีน้อย และขาดความทันสมัย

ปัญหาและอุปสรรคน้อย

ผู้ให้ข้อมูลประสบปัญหาและอุปสรรคน้อย เกี่ยวกับคณะกรรมการหมู่บ้านปฏิบัติหน้าที่ไม่เข้มแข็ง ชาวบ้านขาดความสามัคคี ซึ่งทำให้ความร่วมมือในการอนุรักษ์ป่าชุมชนมีน้อย เครื่องหมายแสดงอาณาเขตป่าชุมชนไม่ชัดเจน พื้นที่ป่าชุมชนมีมากเกินไป ทำให้การดูแลไม่ทั่วถึง และชาวบ้านจากหมู่บ้านอื่นลักลอบตัดไม้ในพื้นที่ป่าชุมชน

ข้อเสนอแนะ

(Recommendations)

จากผลการวิจัย การมีส่วนร่วมในกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าชุมชนของชาวบ้านบ้านแพะ ทำให้ได้ข้อมูล ซึ่งประชาชนโดยทั่วไปที่มีความสนใจหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐที่เกี่ยวข้อง สามารถนำไปประกอบการพิจารณาแนวทางปฏิบัติเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าชุมชนในอนาคตให้เหมาะสม สอดคล้องในแต่ละท้องถิ่น และเพื่อให้การอนุรักษ์ป่าชุมชนมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลมากยิ่งขึ้น ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะดังนี้

1. จัดให้มีการฝึกอบรมระยะสั้น

การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าชุมชน พบว่า ชาวบ้านบ้านแพะมีส่วนร่วมระดับมากในขั้นค้นหาปัญหา และขั้นดำเนินกิจกรรมอนุรักษ์ป่าชุมชน สำหรับขั้นวางแผน ขั้นติดตาม และขั้นประเมินผลการดำเนินกิจกรรมอนุรักษ์ป่าชุมชนนั้น ชาวบ้านมีส่วนร่วมระดับน้อย ทั้งนี้ เนื่องจากไม่เห็นความสำคัญ ขาดความรู้ และมีความคิดว่า ขั้นตอนดังกล่าว เป็นหน้าที่ของผู้นำหมู่บ้าน หรือเจ้าหน้าที่ของรัฐเท่านั้น

ดังนั้น ผู้นำหมู่บ้านควรจัดให้มีการฝึกอบรมระยะสั้น โดยเชิญวิทยากรที่มีความรู้ความชำนาญ ให้การฝึกอบรมในเรื่องวิธีการวางแผนดำเนินกิจกรรมอนุรักษ์ป่าชุมชน โดยเน้นให้อยู่ภายใต้ขีดความสามารถที่ชาวบ้านจะดำเนินการเองได้ และอาศัยทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่น

มิใช่หวังพึ่งความช่วยเหลือจากหน่วยงานภายนอกเพียงอย่างเดียว อีกทั้งเน้นให้เห็นความสำคัญของการติดตามและควบคุมการดำเนินงานอนุรักษ์ป่าชุมชน เพื่อจะได้ทราบความก้าวหน้าและปัญหา อุปสรรคต่าง ๆ ที่อาจเกิดขึ้น และประการสำคัญที่สุด ควรส่งเสริมให้ชาวบ้านเข้าใจและเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมอนุรักษ์ป่าชุมชนทุกขั้นตอน สำหรับสถานที่ฝึกอบรมควรจัดภายในหมู่บ้าน ระยะเวลาและช่วงเวลาฝึกอบรม ควรให้เหมาะสมกับวิถีชีวิตของชาวบ้านด้วย

2. ประชาสัมพันธ์อย่างต่อเนื่อง

จากการวิจัยพบว่า ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วม เพราะสาเหตุใหญ่คือ มีความสนใจและตระหนักถึงความสำคัญของทรัพยากรป่าไม้ เพื่อสงวนพื้นที่ป่าชุมชนไว้เป็นแหล่งซับไ้หวังผลประโยชน์ที่จะได้รับจากป่าชุมชน ได้แก่ แหล่งเชื้อเพลิง แหล่งอาหาร และมุ่งหวังจะทำให้ความเดือดร้อนหมดสิ้นไป ได้แก่ สภามุมวิอากาศดีขึ้น ไม่แห้งแล้ง ฝนตกตามฤดูกาล เป็นต้น

ดังนั้น หน่วยงานของรัฐสังกัดกรมป่าไม้ ควรประชาสัมพันธ์ให้ชาวบ้านรู้ถึงประโยชน์ของการรักษาป่า ผลเสียที่รับจากการทำลายป่าไม้ อีกทั้งประโยชน์จากการอนุรักษ์ป่าชุมชนแห่งนี้ไว้ โดยทำการประชาสัมพันธ์อย่างต่อเนื่อง รวมทั้งเผยแพร่กิจกรรม การอนุรักษ์ป่าชุมชน ทั้งสื่อมวลชนต่าง ๆ เพื่อส่งเสริมและปลุกฝังเจตคติที่ดีให้แก่ชาวบ้านและบุตรหลานไว้สืบทอดเจตนารมณ์การอนุรักษ์ป่าชุมชนตลอดไป

3. สนับสนุนงบประมาณ

ปัญหาและอุปสรรคการอนุรักษ์ป่าชุมชน ผลการวิจัยพบว่า ชาวบ้านขาดเงินทุนสำหรับเพื่อใช้ในกิจกรรมอนุรักษ์ป่าชุมชน ดังนั้นกรมป่าไม้ควรสนับสนุนงบประมาณจำนวนหนึ่ง สำหรับใช้เป็นกองทุนในการดำเนินกิจกรรมอนุรักษ์ป่าชุมชน โดยสนับสนุนในรูปของวัสดุอุปกรณ์ สำหรับแรงงานนั้นให้ชาวบ้านร่วมแรงร่วมใจกันทำ เพื่อให้ชาวบ้านเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของจะได้ช่วยกันดูแลรักษาสิ่งที่ได้ร่วมกันก่อสร้างขึ้นมาขึ้น อันได้แก่ ศาลาพักร้อน ทางเดินเท้า หรือป้ายและเครื่องหมายแสดงอาณาเขตป่าชุมชนที่คงทนถาวร เพื่อส่งเสริมให้ชาวบ้านสามารถอนุรักษ์ป่าชุมชนแห่งนี้ให้ ได้ผลดีต่อเนื่องสืบไป

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

(Recommendations for further study)

1. การวิจัยครั้งนี้ศึกษาเฉพาะการมีส่วนร่วมของชาวบ้าน ในการอนุรักษ์ป่าชุมชน บ้านบ้านแพะ ตำบลออนใต้ อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ เท่านั้น การวิจัยครั้งต่อไป ควรศึกษาให้ครอบคลุมในระดับตำบลหรือระดับอำเภอ จะทำให้ทราบรูปแบบการปฏิบัติของหมู่บ้านอื่น เพื่อนำมาเปรียบเทียบถึงความเหมือนกันและความแตกต่างกัน ซึ่งผลการวิจัยจะก่อประโยชน์ สามารถนำมาประกอบการพิจารณาการอนุรักษ์ป่าชุมชนในอนาคตต่อไป
2. การวิจัยครั้งนี้ศึกษาเฉพาะขั้นตอนการมีส่วนร่วม สาเหตุ รูปแบบ ของการมีส่วนร่วมและปัญหาอุปสรรคในการอนุรักษ์ป่าชุมชนของชาวบ้านบ้านแพะ ซึ่งผู้ให้ข้อมูลเป็นหัวหน้าครอบครัวการวิจัยครั้งต่อไป ควรศึกษาในส่วนเกี่ยวกับเจตคติในการอนุรักษ์ป่าชุมชนของคนรุ่นเก่า เปรียบเทียบกับเจตคติในการอนุรักษ์ป่าชุมชนของคนรุ่นใหม่ว่ามีแนวโน้มไปทิศทางใด เพื่อนำมาประกอบการพิจารณาแนวทางปฏิบัติที่ถูกต้อง และสามารถเชื่อมั่นได้ว่าการอนุรักษ์ป่าชุมชนแห่งนี้จะคงอยู่ตลอดไป

เอกสารอ้างอิง

กรมป่าไม้. ไม่ระบุปีพิมพ์. สถิติการป่าไม้ของประเทศไทยปี 2533. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ภาพพิมพ์.

โกมล แพรทอง. 2535 ก. "ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนเพื่อการป่าไม้ชุมชน" เอกสารการสอนชุดวิชาการป่าไม้ชุมชน เล่ม 1 หน่วยที่ 1. นนทบุรี : สาขาวิชาส่งเสริมการเกษตรและสหกรณ์, มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

_____. 2535 ข. "การป่าไม้ชุมชนในระบบป่าชุมชน." เอกสารการสอนชุดวิชาการป่าไม้ เล่ม 2 หน่วยที่ 11. นนทบุรี : สาขาวิชาส่งเสริมการเกษตรสหกรณ์, มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

_____. ไม่ระบุปีพิมพ์. "แนวความคิดป่าชุมชน : ในป่าชุมชนในประเทศไทย". เอกสารวิชาการฝ่ายส่งเสริมและพัฒนาชุมชน. กรุงเทพมหานคร : กองจัดการที่ดินป่าสงวนแห่งชาติ. กรมป่าไม้. กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.

โครงการฟื้นฟูชีวิตและธรรมชาติ. 2532. การประชุมระดมความคิดเห็นเพื่อแก้ไขปัญหาป่าไม้ครั้งที่ 1 ในหัวข้อปัญหาป่าไม้กับทางออกของชาวบ้าน. กรุงเทพมหานคร : สถาบันวิจัยพฤกษศาสตร์, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

จินตนา อมรสงวนสิน. 2532. "การจัดรูปแบบองค์กรในการบริหารป่าชุมชน". เอกสารการสอนชุดวิชาการป่าไม้ชุมชน เล่ม 2 หน่วยที่ 11. นนทบุรี : สาขาวิชาการส่งเสริมการเกษตรและสหกรณ์, มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

ฉลาดชาย รมิตานนท์. ไม่ระบุปีพิมพ์. "ป่าชุมชน : ทางรอดป่าไม้เมืองไทย พ.ศ. 2532." Future Magazine.

_____. 2528. ป่าไม้สังคมกับการพัฒนาชนบท. โครงการศึกษานโยบายสาธารณะ. สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย.

เชิดศักดิ์ โกวสินธ์. 2527. การวิจัยทางพฤกษศาสตร์และสังคมศาสตร์. พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์.

ตุลิต เวชกิจ. 2535 ก. "ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนเพื่อการป่าไม้ชุมชน." เอกสารการสอนชุดวิชาการป่าไม้ชุมชน เล่ม 1 หน่วยที่ 5. นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

_____. 2535 ข. "แนวทางการดำเนินการป่าไม้ชุมชนในประเทศไทย." เอกสารการสอนชุดวิชาการป่าไม้ชุมชน เล่ม 1 หน่วยที่ 5. นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

- ธรรมบุญ ศิริพันธ์. 2530. ปัจจัยบางประการที่มีความสัมพันธ์กับการแสดงบทบาทในการสื่อสารของเกษตรกรตำบลในจังหวัดพัทลุง. เชียงใหม่ : วิทยานิพนธ์ปริญญาโท. ภาควิชาส่งเสริมการเกษตร, สถาบันเทคโนโลยีการเกษตรแม่โจ้.
- ทวี ทิมช้า. 2528. การพัฒนาชุมชน คณะศึกษาศาสตร์, มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, วิทยาเขตปัตตานี.
- นรินทร์ชัย พัฒนพงศา. 2530. ทรัพยากรป่าไม้และปัญหาอุปสรรคเกี่ยวกับทรัพยากรป่าไม้ของไทย คณะเกษตรศาสตร์, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์. 2527. กลวิธี แนวทาง วิธีการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในงานพัฒนาชุมชน. กรุงเทพมหานคร : ศักดิ์โสภการพิมพ์.
- นิวัติ เรืองพาณิชย์. 2528. การอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม. กรุงเทพมหานคร : คณะวนศาสตร์, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- _____. 2530. "หลักการและแนวความคิดของวนศาสตร์ชุมชน". เอกสารบรรยายประกอบการฝึกอบรมหลักสูตรการปลูกป่าระบบวนเกษตร รุ่นที่ 1. กรมป่าไม้ วันที่ 9-20 กุมภาพันธ์ 2530.
- นำชัย ทนุผล. 2532. รายงานการวิจัยเรื่อง : การมีส่วนร่วมของเกษตรกรผู้นำในงานส่งเสริมการเกษตรใน 8 จังหวัดภาคเหนือ. เชียงใหม่ : สถาบันเทคโนโลยีการเกษตรแม่โจ้.
- _____. 2529. รายงานการวิจัยสนองตอบของประชาชนที่มีต่อโครงการพัฒนาผู้นำท้องถิ่น (COLT) ระยะที่ 2 (2526-2529). เชียงใหม่ : ภาควิชาส่งเสริมการเกษตร, สถาบันเทคโนโลยีการเกษตรแม่โจ้.
- นำชัย ทนุผล และสุเมธ ทนุผล. ไม่ระบุปีพิมพ์. การพัฒนาชุมชน. เชียงใหม่ : ภาควิชาส่งเสริมการเกษตร, สถาบันเทคโนโลยีการเกษตรแม่โจ้.
- ประคอง กรรณสูตร. 2528. พิมพ์ครั้งที่ 3. สถิติเพื่อการวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์ (ฉบับปรับปรุงแก้ไข). กรุงเทพมหานคร : บริษัทศูนย์หนังสือ ดร.ศรีสง่า จักรัต.
- ไพรัตน์ เดชะรินทร์. 2527. "นโยบายและกลวิธีการมีส่วนร่วมของชุมชนในยุทธศาสตร์การพัฒนาปัจจุบัน." ใน การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา. ทวีทอง พงษ์วิวัฒน์ (บรรณาธิการ). กรุงเทพมหานคร : ศักดิ์โสภการพิมพ์.
- ไพโรจน์ สุขสัมฤทธิ์. 2532. "การมีส่วนร่วมของประชาชน". เอกสารประกอบการฝึกอบรมหลักสูตรการพัฒนาและส่งเสริมความร่วมมือด้านป่าไม้. ณ กรมป่าไม้. กรุงเทพมหานคร : ระหว่างวันที่ 10-28 เมษายน 2532.

- วันรักษา มิ่งมณีนาคิน. 2531. การพัฒนาชนบทไทย. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- วิทยา ดำรงเกียรติศักดิ์. 2531. ทักษะวิชาชีพตามความต้องการของนักศึกษาในระดับปริญญาตรี ภาคปกติและภาคสมทบ วิชาเอกส่งเสริมการเกษตร สถาบันเทคโนโลยีการเกษตรแม่โจ้. เชียงใหม่ : สำนักวิจัยและส่งเสริมวิชาการการเกษตร, สถาบันเทคโนโลยีการเกษตรแม่โจ้.
- วิเชียร รักการ. 2528. ทฤษฎีและหลักการพัฒนารัฐชน. ภาควิชาสังคมวิทยา, วิทยาลัยครูกำแพงเพชร. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แพรววิทยา.
- วิฑูรย์ เพิ่มพงศาเจริญ. 2532. "ปัญหาป่าไม้ : ทางเลือกยามมองข้ามศักยภาพประชาชน". เอกสารประกอบการประชุมระดมความคิดเห็นเพื่อแก้ไขปัญหาป่าไม้ ครั้งที่ 1 เรื่อง ปัญหาป่าไม้กับทางออกของชาวบ้าน. ณ โรงแรมเมธาวลัย ชะอำ จังหวัดเพชรบุรี. วันที่ 17-19 มีนาคม 2532.
- ศูนย์ประสานการพัฒนาชนบทแห่งชาติ. ไม่ระบุปีพิมพ์. แผนการพัฒนาชนบทในร่างแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 7 พ.ศ. 2532 - 2539. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- สุรพล เจริญรักษ์. ไม่ระบุปีพิมพ์. "ป่าชุมชน : กรณีศึกษานานบ้านแพะ หมู่ 10 ตำบลลออใต้ อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่". ปาชุมชนในประเทศไทย. เอกสารวิชาการฝ่ายส่งเสริมและพัฒนาป่าชุมชน. กรุงเทพมหานคร : กองจัดการป่าสงวนแห่งชาติ. กรมป่าไม้. กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.
- สุเวช อินทระ. 2531. เจตคติของประชาชนที่มีต่อโครงการประมงหมูบ้านในเขตพื้นที่อาสาพัฒนาและป้องกันตนเอง (อปป.) จ.ตรัง. เชียงใหม่ : วิทยานิพนธ์ปริญญาโท. ภาควิชาส่งเสริมการเกษตร, สถาบันเทคโนโลยีการเกษตรแม่โจ้.
- อภิพรณ พุกภักดี. 2530. "ระบบการปลูกพืชและความสำคัญต่อป่าไม้และระบบเกษตรในประเทศไทย". เอกสารบรรยายในโครงการฝึกอบรมหลักสูตรการปลูกป่าระบบวนเกษตร รุ่นที่ 1. จัดโดยกรมป่าไม้ วันที่ 10 กุมภาพันธ์ 2530.
- อานวย คอวนิช. 2527. แนวทางการพัฒนาป่าเอกชน : ป่าชุมชนในประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร : คณะวนศาสตร์, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- Thanupon, N. 1985. Farmer's Response to Vegetable Technology in Thung Luang Community, Chiangmai, Thailand (Ph.D.Dissertation) University of the Philippines at Los Banos.
- William, E. 1976. Participative Management Concepts Theory and Implementations. Atlanta, Ga : Georgia State University.